T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÜSKÜP TÜRKLERİNDE ÇOCUK OYUNLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Emre ÇAĞLAYAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Aktan Müge YILMAZ

Kırıkkale - 2015

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÜSKÜP TÜRKLERİNDE ÇOCUK OYUNLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Emre ÇAĞLAYAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Aktan Müge YILMAZ

Kırıkkale - 2015

ONAY

Emre ÇAĞLAYAN tarafından hazırlanan "**Üsküp Türklerinde Çocuk** Oyunları" **başlıklı bu çalışma, 24.08.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından** Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilim Bilim Dalında **dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.**

(imza)
[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)
……

[İmza]
[Unvanı, Adı ve Soyadı]
……

[İmza]
[Unvanı, Adı ve Soyadı]
……

[İmza]
[Unvanı, Adı ve Soyadı]
……

[İmza]
[Unvanı, Adı ve Soyadı]
……

Yüksek Lisans Tezi / Doktora Tezi / Sanatta Yeterlilik Çalışması / Dönem Projesi olarak sunduğum "**Üsküp Türklerinde Çocuk Oyunları"** adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

……/…../2015

Emre ÇAĞLAYAN

İmza:

ÖNSÖZ

Üsküp Türkleriyle ilgili bu çalışma Üsküp'te yaşayan yerli halkın oynadığı veya oynamış olduğu oyunları kapsamaktadır. 20. yüzyılın sonlarından itibaren geleneksel oyunların unutulması ve elektronik oyun devrinin başlaması artık oyunların derlenmesine ve kayıt altına alınmasına ihtiyaç doğurmuştur.

Çalışmamda, 130. yılını 2014 yılında kutlayan ve II. Dünya Savaşı süreci dışında Türkçe eğitimini ara vermeden devam ettiren Üsküp Tefeyyüz İlköğretim Okulu'nda yaptığım 200 anket ve mülakattan tespit edilen oyunlar bulunmaktadır.

Üsküp Türklerinde Çocuk Oyunları isimli tezimin içeriğinde Üsküp'ün tarihî**,** dinî ve sosyal yapısı, farklı etnik kimlikler ve aralarındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Bunun nedeni ise Üsküp Türklerinin Osmanlı Devleti'nin dağılmasından sonra egemen etnik kimlikten, göçler sonucu azınlık hâline gelmesidir. Oldukça çeşitli etnik kimliğin Makedonya'da yaşaması ve Türklerle ilişkileri sözlü ve yazılı kültürü de zaman içerisinde etkilemiştir. Özellikle çocuklar arasındaki ilişki tezimizin konusu olan çocuk oyunlarında göze çarpmaktadır.

Tezimde çocuk oyunlarının kavramsal çerçevesi içerisinde oyunun kavramı, geleneksel oyunlar ve oyunun tarihi, farklı medeniyetlerde oyun kavramı ele alınmıştır. Bu bilgilerin akabinde oyunun çocuğun gelişimine nasıl bir etki ettiği ki bunlar fiziksel gelişimi, psiko-motor gelişimi ve duygusal gelişimi gibi alt başlıklarda ele alınmış etkileri barındırmaktadır. Çocukların eğlence amacıyla icra ettikleri oyunların, farkına varmadan kişiliklerine, fiziksel ve mental özelliklerine katkısı bu başlık altında ele alınmıştır.

Üsküp Türklerinde oynanmış ve oynanan oyunların tespiti, formel ifadeler bünyesindeki manileri, tekerlemeleri ve oyunun sadece kurallardan ibaret sözsüz kültür ögesi değil, aynı zamanda yazıya geçmiş ve oyun ağacının farklı dallarını oluşturmuş kültürel unsurlarını da tezin içerisinde bulacaksınız. Oyunlarla ilgili yapılan analizler tablolar hâline getirilmiştir. Sonuç bölümünde bu incelemeler neticesinde elde edilen tespitlere dayanılarak yapılan çıkarımlar bulunmaktadır.

Çalışmam sırasında her zaman teşvik ve yardımlarını gördüğüm tez danışmanım Doç. Dr. Aktan Müge Yılmaz'a, anneciğim Remziye Çağlayan'a, babaların babası Hasip Kenan Çağlayan'a, kız kardeşlerin en belası Elif Gül Çağlayan'a, sonsuz bir aşkla sevdiğim eşim Gökçe Çağlayan'a, tezi yazarken fikirleriyle yol gösteren yurt dışında bizi kimsesiz hissettirmeyen müdürüm Doç. Dr. Cihan Özdemir'e, yine yurt dışında bize annelik yapan Hatice Özdemir'e, çalışmamda büyük emeği olan ağabeyim Serdar Özdemir'e, tezlerimize beraber başlayıp bitirmeye ve kısa sürede büyük yol almama neden olan dostum Can Güray'a, kardeşimden ayrı olmayan ahretlik dostum Evren Köybaşı'na teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Oyun kavramı, insanlığın var olduğu günden itibaren sosyal hayatın vazgeçilmez unsurlarından birisi olmuştur. Çocukluğun gelişiminde ve sağlıklı bireylerin yetişmesinde önemli bir pay sahibi olan çocuk oyunları bölgeden bölgeye veya kuşaktan kuşağa farklılıklar göstermiştir.

Ben bu çalışmamda, Makedonya'da kimi yok olan kimisi de artık unutulmaya yüz tutmuş olan 67 oyunu gün ışığına çıkarmak amacıyla yazılmıştır. Yüz yıldan daha fazladır Üsküp'te Türkçe eğitim veren Tefeyyüz İlköğretim Okulu'nda yaptığım anket çalışmaları ve sözlü mülakatlarla oyunları tespit ettim. Bilindiği üzere UNESCO oyunları kaybolmakta olan kültürel miras listesine almıştır. Bu konu hakkında halk bilimci Öcal Oğuz'un görüşü şöyledir: "Oyunlar, 2003 yılında UNESCO tarafından kabul edilmiş "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde korunması gereğine işaret edilen ve somut olmayan kültürel miras tanımı içerisinde yer alan halk kültürü ürünlerinden oluşmaktadır." (Oğuz, 2007: önsöz) Bu bağlamda yaptığım araştırma ve tahlillerle somut olmayan kültürel mirasımız olarak kabul edilen oyunların yok olmaması için katkıda bulunmaya çalıştım.

Anahtar Sözcükler: Oyun, Çocuk oyunları, Üsküp, Kültürel Miras, Çocuk

ABSTRACT

Since the existing of mankind, the concept of the game has become one of the primary element of social life. The children's games which have a significant share on the development of children and the growth of healthy individuals have been varied according to different regions and generations.

This work has been written in order to expose the sixty seven games that some of them have been lost and the others are almost to be forgotten, in Macedonia.

I detected these games through my surveys and interviews in Tefeyyüz Primary

School, in Skopje, where Turkish education has been continuing more than hundred years.

As it is known, the UNESCO accepted the children games into the list of cultural heritage, which is in danger of disappearance. Professor Dr. Ocal Oguz defines the games and expresses his opinion about them as follows: The games which are indicated as to be protected and contained in the definition of intangible cultural heritage in the "Convention for Protection of Intangible Cultural Heritage" that have been recognized by UNESCO in 2003, are consist of folkloric cultural elements. (Oguz 2007: preface) In this context, through my research and analysis, I tried to contribute to the protection of games which are accepted as intangible cultural heritage.

Keywords: Game, Children's Games, Skopje, Cultural Heritage, Child

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖNSÖZ ..... **I**
ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **II**
İÇİNDEKİLER ..... **I**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **VI**
GRAFİKLER DİZİNİ ..... **VII**
RESİMLER DİZİNİ ..... **VIII**
KAYNAK KİŞİLER ..... **X**
1. GİRİŞ **14**
1.1. ÜSKÜP'ÜN TARİHÎ, DİNÎ VE SOSYAL YAPISI 14
1.1.1. Tarihî Geçmişi 15
1.1.2. Antik Çağdan Osmanlı'ya Kadar Olan Dönem 16
1.1.3. Osmanlıdan 1912'ye Kadar Olan Dönem 17
1.1.4. 1912'den Günümüze Kadar Olan Dönem 19
1.2. ÜSKÜP'ÜN COĞRAFÎ KONUMU VE DEMOGRAFİK YAPISI 20
1.3. ÜSKÜP'ÜN DİNÎ VE SOSYAL YAPISI 22
1.3.1. Dinî Örgütlenmeler 24
1.3.2. Toplumsal Hayatta İslâm ve Bazı Dinî Pratikler 27
1.3.3. Etnik ve Dinî Topluluklar Arası İlişkiler 33
1.3.3.1. Arnavutlar 34
1.3.3.2. Türkler 35
1.3.3.3. Torbeşler 36

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK OYUNLARININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. OYUN KAVRAMI 39
1.2. OYUNUN TANIMI 48
1.3. GELENEKSEL OYUN 49
1.4. OYUNUN TARİHİ 50
1.4.1. Eski Türklerde Oyun 50
1.4.2. Mısırlılarda Oyun 51
1.4.3. İranlılarda Oyun 52
1.4.4. Yunanlılarda Oyun 52
1.4.5. Roma ve Bizans'ta Oyun 53
1.5. OYUNUN SINIFLANDIRILMASI 54
1.6. OYUNUN ÇOCUĞUN GELİŞİMİNE ETKİSİ 58
1.6.1. Fiziksel Gelişimine Etkisi 59
1.6.2. Psiko-Motor Gelişimine Etkisi 59
1.6.3. Duygusal Gelişime Etkisi 60
1.6.4. Zihin ve Dil Gelişimine Etkisi 61

İKİNCİ BÖLÜM

OYUN TÜRLERİ

2.1. TÜRK ÇOCUKLARINDA OYUN TÜRLERİ 62
2.1.1. Onda Bunda Oyunu 62
2.1.2. Suda Kaymak Alma Oyunu 63
2.1.3. Saldırım (taş atma) Oyunu 64
2.1.4. Çul Çekme Oyunu 65
2.1.5. Sekme Oyunu Zımba 66
2.1.6. Buzda Kayma 66
2.1.7. Duvar Dibi Oyunu 67
2.1.8. Aldım Verdim Oyunu 68
2.1.9. Salıncak Oyunu 69
2.1.10. Nişana Ok Atma Oyunu 70

2.1.11. Koşma Yarışması Oyunu 71
2.1.12. Fırıştak Oyunu 72
2.1.13. Beş Taş Oyunu 73
2.1.14. İp Çekme Oyunu 74
2.1.15. Duvarda Saydırmaca Oyunu 75
2.1.16. Deve Güreşi 76
2.1.17. Akrep Çıkarma Oyunu 76
2.1.18. Kılıç Oyunu 77
2.1.19. Yüzük Oyunu 77
2.1.20. Dikili Taş Oyunu 78
2.1.21. Omuz Taşı Oyunu 79
2.1.22. Ayna Oyunu 80
2.1.23. Ceket Oyunu 80
2.1.24. Cirit Atma Oyunu 81
2.1.25. Çember Çevirme Oyunu 81
2.1.26. Uzuneşek Oyunu 82
2.1.27. İstop Oyunu 83
2.1.28. İp Atlama Oyunu 84
2.1.29. Birdirbir Oyunu 85
2.1.30. El El Epenek Oyunu 86
2.1.31. Ceviz Oyunu 87
2.1.32. Ölü Taş Oyunu 87
2.1.33. Çivi Oyunu 88
2.1.34. Hollik Oyunu 88
2.1.35. Kuyu Oyunu 89
2.1.36. Kar Tuzağı 90
2.1.37. Taş Yuvarlama Oyunu 90
2.1.38. Mendil Kapmaca Oyunu 91
2.1.39. Çöp Çekme Oyunu 92
2.1.40. Değnek Oyunu 93
2.1.41. Sarı mı Kabak mı Oyunu 94

2.1.42. Ayakta Top Oyunu....95
2.1.43. Yerde Top Oyunu....96
2.1.44. Tekli İp Atlama Oyunu....96
2.1.45. Çelik Çomak Oyunu....97
2.1.46. Gömme Çeliği Oyunu....99
2.1.47. Sapan Taşı Yarışması....100
2.1.48. Evcilik Oyunu....100
2.1.49. Saklambaç Oyunu....101
2.1.50. Yağ Satarım Bal Satarım Oyunu....102
2.1.51. Ebelemece Oyunu....102
2.1.52. Granica Oyunu....103
2.1.53. Kuteci Oyunu....103
2.1.54. Lastik Oyunu....103
2.1.55. Ploçka Oyunu....104
2.1.56. Kızma Birader Oyunu....104
2.1.57. Bobo Oyunu....104
2.1.58. Yakar Top....104
2.1.59. Seksek Oyunu....105
2.1.60. Körebe Oyunu....105
2.1.61. Kulaktan Kulağa Oyunu....106
2.1.62. Sandalye Kapmaca Oyunu....106
2.1.63. İsim Şehir Hayvan Oyunu....106
2.1.64. Misket Oyunu....107
2.1.65. Servis Oyunu....107
2.1.66. Simit Oyunu....107
2.1.67. Neka Biye Oyunu....108
2.1.68. Namus Oyunu....108
2.1.69. Yedi Taş Oyunu....109
2.2. OYUNLARIN İNCELEMESİ....109
2.2.1. Oyuncu Sayılarına Göre Oyunlar....109
2.2.2. Oyuncu Cinsiyetlerine Göre Oyunlar....111

2.2.3. İcra Mekânlarına Göre Oyunlar 112
2.2.4. Katılımcılarına Göre Oyunlar 113
2.2.5. Ödüllü/Cezalı Oyunlara Göre Oyunlar 114
2.2.6. Araç Kullanımına Göre Oyunlar 114
2.2.7. Sözlü ve Sözsüz Oyunlara Göre Oyunlar 116
2.2.7.1. Üsküp Türklerinde Oyunlarda Söylenen Kalıplaşmış Formeller 116
2.2.7.1.1. Maniler 116
2.2.7.1.2. Tekerlemeler 119
2.2.7.1.2.1. Makedonya Türklerince Söylenen Tekerlemelerin Biçimleri 120
2.2.7.1.2.2. Üsküp'te Söylenen Tekerlemelerin Konuları 121
2.2.7.1.2.3. Oyun Tekerlemeleri 122
2.2.7.1.3. Sayışmacalar 124

SONUÇ 127
KAYNAKÇA 131

TABLOLAR DİZİNİ

Sayfa No:

Tablo 1. Oyun sayılarına göre oyunlar..... 110
Tablo 2. Oyuncu cinsiyetlerine göre oyunlar..... 111
Tablo 3. İcra Mekânlarına Göre Oyunlar..... 112
Tablo 4. Araç kullanımına göre oyunlar..... 114

GRAFİKLER DİZİNİ

Sayfa No:

Grafik 1. Oyun sayılarına göre oyunlar..... 110
Grafik 2. Oyuncu cinsiyetlerine göre oyun tahlili..... 112
Grafik 3. İcra Mekânlarına Göre Oyunlar..... 113
Grafik 4. Araç kullanımına göre oyunlar 115
Grafik 5. Sözlü ve Sözsüz Oyunlara Göre Oyunlar 116

RESİMLER DİZİNİ

Sayfa No:

Resim 1. Onda bunda oyunundan bir görünüm 62
Resim 2. Suda kaymak alma oyunundan bir görünüm 63
Resim 3. Saldırım (taş atma) oyunundan bir görünüm 64
Resim 4. Çul çekme oyunundan bir görünüm 65
Resim 5. Sekme oyunundan bir görünüm 66
Resim 6. Duvar dibi oyunundan bir görünüm 67
Resim 7. Aldım verdim oyunundan bir görünüm 68
Resim 8. Salıncak oyunundan bir görünüm 69
Resim 9. Nişana ok atma oyunundan bir görünüm 70
Resim 10. Koşma yarışmasından bir görünüm 71
Resim 11. Fırıştak oyunundan bir görünüm 72
Resim 12. Beş taş oyunundan bir görünüm 73
Resim 13. İp çekme oyunundan bir görünüm 74
Resim 14. Duvarda saydırmaca oyunundan bir görünüm 75
Resim 15. Akrep çıkarma oyunundan bir görünüm 76
Resim 16. Kılıç oyunundan bir görünüm 77
Resim 17. Dikili taş oyunundan bir görünüm 78
Resim 18. Omuz taşı oyunundan bir görünüm 79
Resim 19. Ceket oyunundan bir görünüm 80
Resim 20. Cirit oyunundan bir görünüm 81
Resim 21. Uzuneşek oyunundan bir görünüm 82
Resim 22. İstop oyunundan bir görünüm 83
Resim 23. İp atlama oyunundan bir görünüm 84
Resim 24. Birdirbir oyunundan bir görünüm 85
Resim 25. El el epenek oyunundan bir görünüm 86
Resim 26. Ceviz oyunundan bir görünüm 87

Resim 27. Kuyu oyunundan bir görünüm 89
Resim 28. Taş yuvarlama oyunundan bir görünüm 90
Resim 29. Mendil kapmaca oyunundan bir görünüm 91
Resim 30. Çöp çekme oyunundan bir görünüm 92
Resim 31. Değnek oyunundan bir görünüm 93
Resim 32. Sarı mı kabak mı oyunundan bir görünüm 94
Resim 33. Ayakta top oyunundan bir görünüm 95
Resim 34. Yerde top oyunundan bir görünüm 96
Resim 35. Çelik çomak oyunundan bir görünüm 97
Resim 36. Gömme çeliği oyunundan bir görünüm 99
Resim 37. Evcilik oyunundan bir görünüm 100
Resim 38. Saklambaç oyunundan bir görünüm 101
Resim 39. Yağ satarım bal satarım oyunundan bir görünüm 102

KAYNAK KİŞİLER

1. ADEMİ, Tülay, 1978, Üniversite, Üsküp, 10.06.2014.
2. AHMED, Ajsel, 1984, Üniversite, Üsküp, 01.05.2014.
3. AHMET, Selma 1984, Üniversite, Üsküp, 21.05.2014.
4. ALİ, Mümin, 1993, Üniversite, Üsküp, 14.02.2014.
5. ALİEVA, Ayşe, 1988, Üniversite, Üsküp, 15.05.2014.
6. ALİLİ, Abdullah, 1987, Üniversite, Üsküp, 27.11.2013.
7. ALİLİ, Berat, 1995, Üniversite, Üsküp, 27.11.2013.
8. ALİLİ, Ercan, 1976, Lise, Üsküp, 27.11.2013.
9. ALİLİ, Melahat, 1979, Yüksek Lisans, Üsküp, 27.11.2013.
10. ARAS, Merve, 1994 Lise, 1 Üsküp, 1.08.2014.
11. ATALKO, Seyhat, 1985, Üsküp, Üniversite, 15.08.2013.
12. AZAR, İrfan, 1994, Üniversite, Üsküp, 01.02.2014.
13. BABÜR, Zülfü, 1986, Lise, Üsküp, 07.03.2014.
14. BAJRAMİ, Loran, 1995, Üniversite, Üsküp, 14.05.2014.
15. BAKİ, Ergin, 1990, Yüksek Lisans, Üsküp, 17.03.2014.
16. BAKİ, Erhan, 1992, Üniversite, Üsküp, 03.01.2014.
17. BAKİ, Süleyman, 1977, Doktora, Üsküp, 30.05.2014.
18. BAYRAKTAR, Gönül, 1970, Yüksek Lisans, Üsküp, 24.04.2014.
19. BAYRAM, Adem, 1972, Üniversite, Üsküp, 30.05.2014.
20. BAYRAM, Ataula, 2000, Lise, Üsküp, 08.06.2014.
21. BAYRAM, Yakup, 42 Lise, Üsküp, 09.06.2014.
22. BEKTAŞ, Nesrin, 23, Lise, Üsküp, 14.04.2014.
23. BEYAZ, İbraim, 1995, Üniversite, Üsküp, 19.01.2014.
24. CAKO, Mueddin, 1980, Üniversite, Üsküp, 25.05.2014.
25. CHUCHULJ, Levent, 1982, Üniversite, Üsküp, 21.10.2014. 26. ÇEKO, Oktay, 1980, Lise, 14.11.2014, Üsküp, 11.10.2014.
26. DAUT, Elif, 1988, Üniversite, Üsküp, 12.11.2014.
27. DEMİRCİ, Taner, 1982, Üniversite, Üsküp, 12.11.2014.
28. EMİN, Ayşe, 1988, Üniversite, Üsküp, 01.07.2014.

29. EMİN, Hüsniye, 1988, Lise, Üsküp, 07.07.2014.
30. EMİN, Hüsrev, 1980, Üniversite, Üsküp, 14.05.2014.
31. EMİN, Osman, 1978, Doktora, Üsküp, 01.05.2014.
32. GİNA, Süleyman, 1989, Yüksek Lisans, Üsküp, 01.05.2014.
33. HÜSEİN, Bekir, 1957, Lise, Üsküp, 01.05.2014.
34. HÜSEYİN, Meydin, 1978, Lise, Üsküp, 11.04.2014.
35. HÜSEYİN, Yaser, 1989, Üniversite, Üsküp, 13.04.2014.
36. ILYAZ, Menfi, 1959, Üniversite, Üsküp, 31.12.2014.
37. İBRAHİM, Nizameddin, 1988, Lise, Üsküp, 11.03.2014.
38. İBRAHİM, Tülay, 1978, Üniversite, Üsküp, 21.04.2014.
39. İBRAİMİ, Fikret, 1979, Üniversite, Üsküp, 02.11.2014.
40. İSMAİL, Bahri, 1979, Lise, Üsküp, 06.12.2014.
41. İSMAİLİ, Ardijan, 1984, Üniversite, Üsküp, 16.06.2014.
42. İSMAİLİ, Olcay, 1985, Üniversite, Üsküp, 15.06.2014.
43. KAÇAPOR, Zehra, 1970, Üniversite, Üsküp, 11.06.2014.
44. KADRİ, Mehmet, 1988, Üniversite, Üsküp, 11.06.2014.
45. KAPLAN, Hüseyin, 1972, Lise, Üsküp, 11.06.2014.
46. KARACA, Elyasa, 1983, Lise, Üsküp, 17.07.2014.
47. KASO, Ferdi, 1991, Üniversite, Üsküp, 21.02.2014.
48. KERİM, Filiz, 1990, Üniversite, Üsküp, 10.10.2013.
49. KERİM, Vildan, Üniversite, Üsküp, 12.10.2013.
50. KHALİ, Alaaddin, 1990, Üniversite, Üsküp, 12.10.2013.
51. KOFR, Amina, 1997, Üniversite, Üsküp, 24.06.2014.
52. KOTLE, Taner, 1983, Yüksek Lisans, 25.03.2014.
53. KUBUR, Habibe, 1989, Üniversite, Üsküp, 16.01.2014.
54. MAZHAR, Kaan, 1988, Lise, Üsküp, Üsküp, 05.04.2014.
55. MEMED, Ercati, 1995, Üniversite, Üsküp, 16.11.2014.
56. MUCOSKİ, Rahmedin, 1982, Üniversite, Üsküp, 28.04.2014.
57. MURTEZAN, Fatih, 1981, Üniversite, Üsküp, 24.04.2014.
58. MUSLİ, Ebru, 1988, Üniversite, Üsküp, 03.01.2014. 60. MUSLİ, Emre, 1991, Üniversite, Üsküp, 03.01.2014. 61. MUSLİ, Enes, 1993, Üniversite, Üsküp, 03.01.2014.
59. MUSLİ, Suzan, 1958, Üniversite, Üsküp, 03.01.2014.

60. MUSTAFA, İlker, 1988, Lise, Üsküp, 12.02.2014.
61. MUSTAFA, Merita, 1971, Yüksek Lisans, Üsküp, 31.06.2014.
62. NELA, ASİM Sabaheta, 1974, Lise, Üsküp, 14.07.2014.
63. NEZİR, EMİN Filiz, 1991, Üniversite, Üsküp, 10.05.2014.
64. OSMAN, Vedat, 1979, Lise, Üsküp, 17.01.2014.
65. RECEP, Bahri, 1965, Üniversite, Üsküp, 03.12.2014.
66. REDZEPAGİC, Ece, 1994, Üniversite, Üsküp, 11.12.2014.
67. RUŞİD, Erol, 1953, İlkokul, Üsküp, 28.07.2014.
68. RUŞİD, Feyhan, 1975, Yüksel Lisans, Üsküp, 27.07.2014.
69. RUŞİD, Şenay, 55, İlkokul, Üsküp, 28.07.2014.
70. SABAN, Hayati, 1975, Lise, Üsküp, 16.07.2014.
71. SABİT, Ceylan, 1981, Lise, Üsküp, 14.07.2014.
72. SADİK, Furkan, 1995, Üniversite, Üsküp, 16.06.2014.
73. SELİM, Ninnar, 1995, Üniversite, Üsküp, 01.07.2014.
74. SHERİF, Adnan, 1984, Üniversite, Üsküp, 02.07.2014.
75. SHERİF, EMİN Leyla, 1979, Üniversite, Üsküp, 09.07.2014.
76. SPAHİ, Adem, 1987, Lise, Üsküp, 19.10.2014.
77. SÜLEYMAN, Figen, 1990, Üniversite, Üsküp, 26.01.2014.
78. ŞABAN, Neşe, 1984, Üniversite, Üsküp, 15.04.2014.
79. ŞABAN, Sadık, 1984, Üniversite, Üsküp, 14.04.2014.
80. TAHİR, Sema, 1989, Üniversite, Üsküp, 14.04.2014.
81. TAHİR, Şenol, 1970, Üniversite, Üsküp, 14.04.2014.
82. TUFAN, Kemal, 1973, Üniversite, Üsküp, 29.09.2013.
83. USİNOVA, Aysel, 1986, Lise, Üsküp, 10.10.2013.
84. VATANSEVER, Niyazi, 1994, Üniversite, Üsküp, 21.04.2014.
85. YAŞAR, Gülay, Üniversite, Üsküp, 07.07.2013.
86. ZUBER, Özlem, 1997, Lise, Üsküp, 29.08.2013.
87. ZÜBER, Mualla, Lise, Üsküp, 29.08.2013.
88. ZÜBER, Tülay, 1962 İlkokul, 28.08.2013.

KISALTMALAR

a.g.e.	**:**	Adı geçen eser
çev.	**:**	Çeviren
C.	**:**	Cilt
KK	**:**	Kaynak Kişiler
M.İ.D.B.	**:**	Makedonya İslam Dinî Birliği
ty	**:**	Tarih yok
TS	**:**	Türkçe sözlük
TDK	**:**	Türk Dil Kurumu
TFA	**:**	Türk Folklor Araştırmalar
vb.	**:**	Ve benzeri
vs.	**:**	Ve saire
s.	**:**	Sayfa
Yay.	**:**	Yayınevi
bas.	**:**	Baskı
Y. L. Tezi	**:**	Yüksek Lisans Tezi
U.Ü.	**:**	Uludağ Üniversitesi
M.Ü.	**:**	Marmara Ünirsitesi
A.Ü.	**:**	Ankara Ünivertesi
THBMER	**:**	Türk Halk Bilimi Aratırma ve Uygulama Merkezi:
Y.T.L.	**:**	Yüksek Lisans Tezi

1. GİRİŞ

Üsküp, Balkan yarımadasının merkez kısmında yer almaktadır. Şehir milattan önceye dayanan bir tarihî geçmişe sahiptir. Doğal olarak da farklı dönemlerde farklı hegemonyaların idarelerine girmiş, bu idarelerin elinde farklı yapılanmalar geçirmiştir. Bu yüzden Üsküp'ü tanımak ve araştırmak kısa zamanda yapılacak bir çalışmayla mümkün görünmemektedir. Geçmişi ile bugünü tamamen zıt bir yapı ihtiva ettiği için ve çok farklı kültür ve medeniyetlere ait eserler barındırdığından dolayı, şehir hakkındaki ilk intibalar genelde yanıltıcı olabilmektedir.

Bu bölgelerdeki Türk varlığının, 4. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hun Türklerinin bölgeye yerleşmesiyle başladığı yönünde görüşler dile getirilmektedir. Buradaki Türk varlığı ve kültürü, Hun Türklerinden sonra bölgeye gelen Avar, Bulgar, Oğuz, Kuman, Peçenek, Selçuklu ve Osmanlı Türkleriyle devam etmiştir. Her ne şekilde olursa olsun, bugün Makedonya'da Türkler azınlık statüsündedirler. Türklerin büyük çoğunluğunun yaşadığı yer Üsküp'tür. Makedonya'da yaklaşık 80 bin civarında Türkün yaşadığı söylenmektedir ki bu, genel nüfusun %4'üne tekabül etmektedir, fakat bu sayı Türkler tarafından kesinlikle reddedilmekte, gerek siyasî partiler, gerekse sivil toplum kuruluşları buna şiddetle karşı çıkmakta ve Makedonya'da Türk nüfusunun 200-250 bin civarında olduğunu iddia etmektedirler.

1.1. ÜSKÜP'ÜN TARİHÎ, DİNÎ VE SOSYAL YAPISI

Çalışmamızın bu bölümünde Üsküp şehrinin; tarihî, coğrafî konumunu, dinî ve sosyal yapısını inceleyecek, burada yaşayan Müslüman halklar ve onların içinden yetişmiş önemli şahsiyetler hakkında bilgi vererek, bölgenin ve buralarda yaşayan milletlerin kısaca genel bir tanıtımını yapmaya çalışacağız; fakat öncelikle şunu belirtmemiz gerekir ki, her ne kadar tarihî verilere, kaynaklara ve tarihçilerin görüşlerine başvurmuş olsak da, çalışmamız bir tarih çalışması olmadığı için bu konu üzerine yapılmış tartışmalara, görüş ayrılıklarına, bu görüşlerin argümanlarına

ayrıntılı bir biçimde değinilmeyecektir, ancak çalışmamızın ikinci bölümünü özel olarak Üsküp'ün tanıtımına ayırmamızın amacı, gelişigüzel bir çaba değil, aksine üçüncü bölümde ele alacağımız Üsküp Müslüman topluluklarının değerler dünyasının nasıl bir zeminde teşekkül edip geliştiği, bu değerlerin burada yaşayan farklı milletlerin hayatındaki tezahürlerinin neler olduğu hakkında bir tarihî arka plan oluşturmaktır. Bu bölümde vereceğimiz bilgilerin, çalışmamızın bir bütün olarak kavranmasına da geniş çapta yardımcı olacağını ümit etmekteyiz.

1.1.1. Tarihî Geçmişi

Üsküp, Balkan yarımadasının merkez kısmında yer almaktadır. Şehir milattan önceye dayanan bir tarihî geçmişe sahiptir. Üsküp, doğal olarak farklı dönemlerde farklı hegemonyaların idarelerine girmiş, bu idarelerin elinde farklı yapılanmalar geçirmiştir. Şehrin yönetiminin tarih boyunca yaklaşık kırk kez el değiştirmiş olduğu tarihçiler tarafından ifade edilmektedir (Doyçinovski, 2000: 1). Bu yüzden Üsküp'ü tanımak ve araştırmak kısa zamanda yapılacak bir çalışmayla mümkün görünmemektedir. Geçmişi ile bugünü tamamen zıt bir yapı ihtiva ettiği için ve çok farklı kültür ve medeniyetlere ait eserler barındırdığından dolayı, şehir hakkındaki ilk intibalar genelde yanıltıcı olabilmektedir.

Her iki tarihî dönemi (geçmişi ve bugünü) de paralel olarak incelemeden şehrin tarihi hakkında doğru bir fotoğraf yansıtmak mümkün görünmemektedir. Üsküp tarih boyunca Balkanların en gözde şehirlerden bir tanesi olmuştur. Tarihte ondan hep "paylaşılamayan şehir" olarak söz edilmektedir. Şehrin güzelliği hakkında onlarca, belki de yüzlerce şiir ve yazı yazılmıştır. Hatta Üsküp'ün tarihini kapsamlı bir şekilde yazmak için bölge aydınları arasında bir yarış olduğu söylenebilir. Bunun en güzel ifadesi; "Üsküp Tarihi" kitabını yazan Salih Asım'a, Üsküp Rufâi dergâhının değerli bir şeyhi olan

Sa'duddîn Efendinin yazdığı şu şiirdir;

"Üsküp'ün tarihini yazmak için
Herkesin gönlünde vardı bir emel;
Yazdı Salih Beyefendi, muntazam

Cümle tafsîlat ile pek bî- bedel;

Gel oku dikkatle "Üsküp Tarihi"ni,

Pek mükemmel, pek mübeccel, pek güzel." (Asım, 2004: 61)

Ancak, Üsküp doğal bir güzelliğe sahip olduğu kadar, aynı zamanda talihsizliklerle dolu geçmişi olan bir şehirdir. Yangınlar, seller, depremler gibi doğal afetler dışında, insan eliyle yapılan tahrifatlara ve bozgunculuğa da maruz kalmıştır. Biz burada daha pratik olması bakımından Üsküp tarihini üç döneme ayırarak ele almaya çalışacağız.

1.1.2. Antik Çağdan Osmanlı'ya Kadar Olan Dönem

Bazı arkeologların iddialarına göre, bugünkü Üsküp'ün bulunduğu bölge, milattan beş bin yıl önce de halkların yaşadığı yerleşik bir bölgedir. Son dönemlerde yapılan arkeolojik çalışmalarda elde edilen bazı bulgular da bu teoriyi destekler niteliktedir (İlişki, 1998: 9), fakat bunun doğru bir görüş olup olmadığı tartışmalıdır. Bugün Skopye; Roma-Bizans imparatorlukları dönemlerinde Skopis, Skupis, Skopia; Osmanlı döneminde İskib, Üsküp, Üskople; Slovenler döneminde Skopye, Skopie, Skoplye olarak isimlendirilen şehir, milattan önce üçüncü yüzyılda ilk defa İlirler tarafından Skupi ismiyle adlandırılmıştır. İlirler bu şehrin ilk sakinleri olarak da kabul edilmektedir. Üsküp şehrinin gelişimi ve büyümesi milattan önce 13-11 yıllarında Roma İmparatorluğu kontrolü altına girmesiyle olmuştur.

Daha sonraki yıllarda (284-305) Üsküp, Romalıların Dardaniya adını verdikleri eyaletin başşehri olmuştur. Milattan sonra 518 yılına kadar Üsküp'ün Romalıların elinde gelişmiş olması ve bir cazibe merkezi hâline gelmesi, onu barbar kabileler tarafından sıklıkla gerçekleştirilen saldırılara maruz bırakmıştır. Şehir ilk büyük felaketini 518 yılında meydana gelen ve şehrin tamamını yok eden depremle yaşamıştır. Depremden sonra buradan sağ olarak kurtulmuş olan halk, şehri yeniden inşa etmeye başlamıştır.

Fakat yeni inşa edilen şehir, eski bulunduğu bölgeye değil de, bugünkü Üsküp kalesi ile Gazi baba arasında Vardar nehrinin sol tarafında bulunan Serava çayı vadisine konumlanmıştır. Yeniden kurulan bu şehir, Bizans kıralı Justinianus

(527-565)idaresinde ve hızlı bir şekilde gelişip zenginleşmiş, nüfusu hızlı bir yükseliş yakalamış ve devletleşme sürecine girmiştir. Bu dönemde ikinci kez inşa edilen Skupi'nin adı değiştirilerek "Justiniana Prima" olmuştur. VI. Asrın sonlarında bu bölgelere Slavlar hücum etmeye başlamış ve şehir saldırılara maruz kalmıştır. Nihayetinde de 695- 696 yılında Slavlar bu bölgeleri istila etmeyi başarmış, bölgenin adını (skopia, skope, skopija) olarak değiştirip buralara yerleşmişlerdir. Fakat bu topraklarda Slavların hâkimiyeti Çar Samoil ile oldukça kısa ömürlü olmuştur. Bunun dışında bölge 1282yılına kadar Bizans İmparatorluğu yönetiminde kalmıştır. 1282 yılında Üsküp, 110 yıl sürecek Sırp devleti hâkimiyetine girmiştir. Bu 110 yıllık dönemde Üsküp, Balkanlarda büyük bir önem kazanmaya başlamış, buraya kurulan gelişmiş panayırlarla Balkanların ticaret merkezi hâline gelmiş ve o dönem tüccarlarının ilgi odağı olmuştur (Yordanovski, 1993: 17).

1.1.3. Osmanlıdan 1912'ye Kadar Olan Dönem

Üsküp için en çok önem arz eden ve bölgede hâlâ izleri devam eden dönem, hiç kuşkusuz ki Osmanlı dönemidir. Üsküp'ün Osmanlı hâkimiyetine ne zaman girdiği hakkında kaynaklarda kesin bir bilgi bulunmamaktadır, fakat araştırmacılar tarafından şehrin Osmanlı egemenliğine giriş tarihi 6 Ocak 1392 yani, Yıldırım Bayezid'in Kosova'yı fethi, olarak kabul edilmektedir. Şehri fetheden kumandan olarak kaynaklarda üç farklı isim zikredilmektedir. Evliya Çelebi şehri Gazi Evrenos Paşa'nın aldığını, Şemsettin Sami ve muhtemelen ondan naklen Ali Cevat ise şehrin fatihi olarak Timurtaş Paşa'yı zikretmişlerdir. Boşnak tarihçi H. Şabanoviç ise, Üsküp'ü Türklerin fethetmediklerini belki Sırp Vuku Brankoviç ile Türk Sultanı arasında yapılan anlaşmayla buraların Paşa Yiğide verildiğini kaydeder (İbrahimi, 2000: 168). Şu kadarını belirtelim ki Üsküp 13921912 yılları arasında olmak üzere yaklaşık 520 yıllık bir dönem Osmanlı hükümranlığı altında kalmıştır. Üsküp Osmanlı döneminde de Balkanlarda önemli bir şehirdi. Osmanlının kuzeye ve batıya doğru yaptığı seferler için Edirne'den sonra ikinci merkez olmuştur. Şehir Osmanlı topraklar na katıldıktan sonra ismi değiştirilerek Üsküp (Usküb, Uskiup) ismini almıştır.

Üsküp'ün demografik yapısı, Osmanlı idaresi altına girdikten sonra, devletin izlediği politikalar doğrultusunda değiştirilmiştir. Buralara Anadolu'dan getirilen göçmenlerle kısa bir sürede bölge Türkleşme ve İslamlaşma sürecine girmiştir. Fakat şunu belirtmek gerekir ki yüzyıllardır bölgede yaşayan Müslüman halkın tamamı Türk değildi. Burada yaşayan topluluklardan İslâm dinîni kabul eden diğer milletler de Müslüman nüfusu oluşturuyordu. Şehrin demografik yapısı öyle bir durum arz eder ki,33 mahalleden oluşan Üsküp şehrinin 25 mahallesini Türk mahalleleri teşkil etmektedir. Şehir, mimari dokusu itibariyle de Türk-İslâm mimarisiyle donatılmıştır. Mahallelerinin yapısı, dar ve eğri sokakları, çarşıları, bahçeli ve yüksek duvarlarla çevrili evleriyle, çok sayıda cami, mescit, medrese, hamam, han ve bedestenleriyle, o zamanki Osmanlı şehir karakteristikleri Üsküp'e aktarılmıştır. Yalnız Osmanlı'nın, fethettiği bölgelere sadece Müslümanları değil Osmanlı topraklarında yaşayan diğer dinlere mensup halkları da yerleştirdiği bilinmektedir. Osmanlı döneminde Üsküp'te yaşayan milletler şunlardı; Türkler, Arnavutlar, Slavlar, Ulahlar, Yahudiler, Boşnaklar, Çingeneler vb. Lakin yukarıda da ifade ettiğimiz gibi nüfusun büyük çoğunluğunu Türkler oluşturuyordu. Şehir 1535 yılında büyük bir depremle, 1594 yılında ise büyük bir yangınla ağır tahribe uğramıştır. Bunun yanı sıra Osmanlı'nın 1683 yılında uğradığı Viyana bozgunundan sonra Üsküp, Avusturya askerleri tarafından istila edilmiş, fakat bölgede yayılan veba hastalığından dolayı buradan çekilmek durumunda kalmışlardır. 1689 Yılında Avusturya askerleri çekilirken şehri ateşe vermişler ve Üsküp tamamen yakılmıştır. Yaşanan bu olumsuz hadiselerden dolayı Üsküp, ekonomi bakımından tamamen çökmüş bir duruma gelmiştir. Yine de 1718 yılından sonra şehir yeniden yapılandırılmış ve Osmanlı'nın gerileme dönemine kadar bölge göreceli bir huzur ortamı yaşamıştır. Fakat bundan sonra artık önemini yitirmeye başlamış, 1863 yılında Niş'le birleştirilerek vilayet merkezi yapılan Üsküp, 1869'da İşkodra'ya bağlı bir vilayete dönüştürülmüştür. Ancak, 1800'lü yıllardan sonra Osmanlı, Avrupa ve Balkanlarda etkisini yavaş yavaş yitirmeye başlamıştır. 1881'de kısa bir dönemliğine Üsküp, milliyetçi Arnavut gruplar tarafından ele geçirilmiştir. 1888 yılında yeniden Osmanlı topraklar na katılmış ve Kosova vilayetinin merkezi yapılmıştır. Her ne kadar şehir Osmanlı'nın eline geçtiyse de, bölgede başkaldırılar, kanlı sokak çatışmaları, çeteleşmeler devam etmiştir. Halkın büyük isyanına neden olan olay ise, Kosova Valisi Mazhar Bey'in

Üsküp'ü yeniden imar etmek için Kosova vilayeti sınırları içinde gümrük vergisi uygulamasını başlatması olmuştur. Fakat bu olaylar 1911 yılında Padişah V. Mehmet Reşat'ın Kosova gezisiyle sona ermiştir. Bu olaylardan bir yıl sonra başlayan I. Balkan savaşıyla Üsküp, Osmanlı Devleti'nin egemenliğinden tamamen çıkmıştır.

Bir devletin gelişmişliğini, zenginliğini ve yüksek kültürünü yansıtan temel göstergeler, o şehirdeki kültürel ve mimari gelişmişliktir. Üsküp bir ticari cazibe merkezi hâline geldiği için bölgeye ilgi artmış ve büyük oranda göçler kabul ederek şehir hızla büyümeye başlamıştır. Önceleri 33 mahalleden oluşan şehrin mahalle sayısının artarak son dönemlerde 70 mahalleye ulaşmasını bunun bir göstergesi olarak kabul edebiliriz. Bu dönemde Üsküp'ün, Bağdat ve Saray-Bosna'daki çarşılarla mukayese edilebilecek 2000 dükkândan oluşan çarşısı, Vardar nehri kenarında 700 tabakhanesi, 120 cami ve mescidi, 20 tekkesi, 6 medresesi, 9 darlı kurâsı, 70 mektebi,110 çeşmesi ve 200 kadar sebili, 1000 adet su değirmeni, 7 misafirhanesi mevcut idi. Ayrıca çok sayıda hamam, köprü, bedesten ve han gibi şehrin gelişmişliğini gösteren ve sosyal aktivitesinin göstergesi olan eserler inşa edilmişti. Lakin bugün bu eserlerin çok büyük bir kısmı mevcut bulunmamakta, geriye kalanlar da Makedon devletinin ırkçı tutum ve politikaları yüzünden çeşitli bahaneler ileri sürülerek tahrip edilmekte veya restore edilmiş olsa bile farklı amaçlar için kullanılmaktadırlar (Özer, 1998: 38).

1.1.4. 1912'den Günümüze Kadar Olan Dönem

XIX. Yüzyılın sonları, XX. yüzyılın başlarında gerileme sürecine giren Osmanlı İmparatorluğu, Balkanlarda büyük ölçüde kan kaybına uğratılmaya çalışılıyordu. Bu dönemde Balkanların önemli güçleri Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan devletleri Osmanlı'nın bu vaziyetinden istifade ederek, bugünkü Makedonya topraklarından kendilerine toprak ekleme amac yla buradaki halkı Osmanlıya karşı kışkırtıp aleyhte propagandalar yapmaya başlamışlardı. Bu kışkırtmalar sonucu Üsküp'te yaşayanlar dâhil, Makedonya halkı Osmanlı'ya karşı 1903 yılında bir başkaldırı gerçekleştirip dokuz gün sürecek olan Kruşevo Cumhuriyetini kurmuşlardır. 1912 yıllarında Üsküp Sırplar tarafından Osmanlı'dan

alındıktan sonra 1915 yılında Bulgarlar tarafından işgal edilmiştir. 1918 yılında şehir yeniden el değiştirerek, İttifak güçleri tarafından Sırplara verilmiştir (Basha: 2000: 158).

Birinci ve ikinci dünya savaşları arasında Üsküp her ne kadar kendi önem ve zenginliğinden bir şey kaybetmemiş olsa da, Belgrat, Zagreb, Sarayevo vb. başkentlere nazaran daha az gelişme ve ilerleme kaydetmiştir. Bu dönemde Üsküp'te nüfus hızlı bir şekilde artmıştır. 1921'lerde 40.000 olan nüfus 1941'lerde 80.000'e ulaşmıştır. 1941 yılına kadar Sırplar tarafında idare edilen şehir, 1941 yılının Nisan ayında Almanlar tarafından müttefikleri olan Bulgarlara verilmiştir. Bu dönemde şehrin demografik yapısında değişiklikler yaşanmış, Sırpların şehri büyük ölçüde terk etmesi ve doğu Makedonya'dan Makedon halkının bölgeye yerleştirilmesiyle nüfus 76000'lere düşmüştür. Üsküp 13 Kasım 1944 yılında, halk ayaklanmasıyla işgalci güçlerden kurtulmayı başarmıştır. 1945 yılında ise Sosyalist Yugoslavya Federatif Cumhuriyeti bünyesinde kurulan, Sosyalist Makedonya Cumhuriyetinin başkenti olmuştur. Üsküp, Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyetinin yıkılmasından sonra, 1991 yılında tam bağımsızlığını kazanan Makedonya Cumhuriyeti başkenti olarak kalmıştır (Yordanovski, 1993: 152).

1945'ten 1990'lara kadar geçen süre, Üsküp Müslümanlarına yönelik yapılan zulümlerle tarihe kara harflerle yazılmış bir dönem olarak geçmiştir. Sırp ve Makedonların ortaklaşa yürüttüğü baskılar ve insanlık dışı uygulamalar sonucunda on binlerce Müslüman vatandaş göç etmek zorunda kalmıştır. Göç edenlerin malına, mülküne devlet tarafından el konulmuştur. Bu süreçle ilgili olarak belirtilmesi gerekendir husus da kamulaştırılma adı altında yapılan bu zulümlerle, vatanını terk etmeye zorlanan halka, Üsküp'teki mal ve mülklerine karşılık para aldıklarına dair senetler imzalatılarak herhangi bir hak talep etme imkânının ellerinden alınmış olmasıdır (Emiroğlu, 2006: 158).

1.2. ÜSKÜP'ÜN COĞRAFÎ KONUMU VE DEMOGRAFİK YAPISI

Üsküp bugün, 1991 yılında Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyetinden ayrılarak tam bağımsızlık kazanan Makedonya Cumhuriyetinin başkentidir. Yukarıda

da izah etmeye çalıştığımız gibi coğrafî olarak Balkanların merkezinde yer aldığı için her döneminde bölgede önemli siyasî, iktisadî ve kültürel rol oynamıştır. Üsküp, güneyde Vardar-Morava vadilerinden Selanik ile Ege denizine, kuzeyde ise Panon havzası (NişBelgrad)'na ulaşan ana yol üzerinde bulunmaktadır. Şehir, Kaçanik boğazından geçen yol ile Kosova-Priştine'ye, doğuya giden Kumanova-Kriva Palanka yolu ile BulgaristanSofya'ya, batıya giden farklı bir güzergâhtan da Arnavutluk'a bağlanır. Yer yer deniz seviyesinden 220-340 yükseklikte bulunan Üsküp, Vardar mecrasının yukarı kısmında, kuzey-batı ve güney-doğu yönünde uzayan tektonik bir arazide sıralanmış vadilerden kendi adını taşıyan geniş ve verimli ovanın kuzeyinde Vardar nehrinin herik yakasında yer almaktadır.

Kuruluşu itibarıyla günümüze kadar geçen süre içerisinde sürekli el değiştiren Üsküp, demografik açıdan da değişken bir yapı arz eder. Bölgeyi hâkimiyeti altına alan her güç, kendi politika ve çıkarları doğrultusunda, gerek bölgeye kendi milletlerinden olan toplulukları getirerek, gerekse kendileri dışındaki halkı farklı bölgelere göçe zorlamak suretiyle bölgede kendi nüfuslarını arttırma ve egemen kılma çabası içinde olmuşlardır. Bu yüzden bugün Üsküp multi etnik bir karaktere sahiptir. Üsküp'te Makedonlar, Arnavutlar hâkim unsur olmakla birlikte Türkler, Torbeşler, Boşnaklar, Çingeneler, Ulahlar vb. topluluklar yaşamaktadır.

Devlet İstatistikleri Kurumu tarafından yapılan sayımlarda 1960'lardan sonra Üsküp nüfusunun hızla arttığı, 1996 yılında şehrin yedi merkez ilçesinde 444.760, taşra ilçelerde ise 100.468 olmak üzere, toplam 545.228 kişinin yaşadığı belirtilmektedir. Resmî verilere göre, ülke bazında nüfus dağılımı şöyledir: Makedonya'nın, %66,5'ini Makedonlar, %22,9 Arnavutlar, %4,0 Türkler, %2,3 Romanlar, %2,0 Sırplar, %0,4 Ulahlar ve %1,9'la diğerleri oluşturmaktadır, fakat 1991 yılından sonra, özellikle 2002 savaşı sonrası gerçekleştirilen nüfus sayımlarına azınlıkların yaptıkları itirazlar ve protestolar dikkat çekicidir. Dinî aidiyeti açısından ise nüfusun %66.34'ü Ortodoks, %30.04'ü Müslüman, %1.47'i Protestan, %0.38' i Katolik, %0.29'u Ateist ve %1.42'i ise diğer dinlere mensup olanlar oluşturmaktadırlar (Musai, 2004: 178).

1.3. ÜSKÜP'ÜN DİNÎ VE SOSYAL YAPISI

Tarih boyunca farklı insan toplulukları tarafından farklı birçok devlet kurulmuştur. Bu devletler bugün büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Bazılarının işyerlerine inşa edilen yeni devletlerde izlerini görmek mümkündür. Toplumların içinde yaşadıkları çevre, onların tabiat, tarih ve hatta kendilerini algılamalarını da doğrudan etkiler. Günümüzde insan ilişkilerinin en açık ve yoğun olarak yaşandığı yerler hiç şüphesiz şehirlerdir. "Yerleşim birimleri kültürel yoğunlukları ölçüsünde şehir olma hüviyetini elde ederler. Şehirler; tarihî dokuyu oluşturan eski yapıları, mimarî eserleri, cadde ve sokaklarıyla sadece fizikî bir mekân ve kuru mühendislik tasarımları değil, aynı zamanda bir kültür ve kimlik kaynağı, medeniyetin somutlaştığı bir tür canlı organizmadır" (Kandemir, 1993: 17).

Çok eski bir tarihî geçmişe sahip ve farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan Üsküp şehri söz konusu edildiğinde, burayı, eski medeniyetlerin kendini muhafaza ettiği bir kültürel ve değerler mozaiği olarak kabul etmemiz mümkündür. İnsanlar arası ilişkiler ve onların inançları, ne tür işler tuttukları, neleri sevdikleri, hangi amaçlarla bir araya geldikleri vb. doğrudan doğruya değerler ve kültürel etkinliklerle ilgili tezahürlerdir. Bir toplumun bütün bu yönlerine ilişkin dinamizmi büyük ölçüde o toplumun içinde yaşadığı şehrin mimarî eserlerinde ve tarihî yapıtlarında kendini gösterirler. Bu açıdan baktığımızda, şehrin sokakları, caddeleri, köprüleri, ibadethaneleri, kütüphaneleri, eğlence yerleri gibi mekânlar, söz konusu şehir ve içinde yaşayan topluluklar hakkında belli bir görüş kazandırır.

1963 yılında Üsküp'te meydana gelen büyük depremin ardından dünyanın gözü buraya çevrilmiş, şehrin yeniden yapılanması için büyük yardımlar yapılmıştır. Depremden sonra hızlı bir şekilde yeniden yapılanmaya başlayan şehir, sürekli büyüyerek yeni bir görünüme sahip olmuştur. Bugün şehir Vardar nehrinin iki yakasında kurulmuş durumdadır. Bir yandan tüm tarihî mirasın barındırıldığı, geneldedir sokakların ve eski evlerin bulunduğu, nüfusun büyük çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu eski Üsküp, diğer yandan da Avrupa şehri izlenimi yaratan yeni Üsküp'le karşımıza iki farklı şehir çıkmaktadır. Her ne kadar, doğal afetlerden, savaşlardan ve başka sebeplerden dolayı çok sayıda tarihî eser yok olmuş

olsa da, bugün mevcut camiler, mescitler, eski mezarlar, hanlar, tekkeler, medreseler vb. eserler şehrin Müslüman kimliğini ortaya koymaktadır.

Yaklaşık beş yüz yıllık bir süreyi Osmanlı egemenliği altında geçiren Üsküp'te bugün hâlâ Osmanlı öncesi döneme ait eserlerin mevcudiyeti bir anlamda İslâm'ın hoşgörü anlayışının da bir yansımasıdır. Osmanlı döneminde sayılarının azlığına rağmen gayrimüslimlere de kendi ibadethanelerini yapma, dinlerini yaşama imkânı sunulmuştur. Osmanlının son dönemlerinde Üsküp'te yedi tane tarihî kilise mevcuttu.

Bunlardan altısı Ortodokslara, biri de Katoliklere aittir. Yahudilerin ise iki sinagogu bulunmaktaydı. Burada şuna dikkat çekmemiz gerekir ki, verdiğimiz bu rakamlar 1900'lü yıllara ait olduğundan, bu dönemde yapılan savaşları dikkate alırsak, sayıların daha fazla olması da muhtemeldir. Çünkü bu döneme ait verilere göre cami sayısı da 51 olarak verilmiştir ki, Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Üsküp camilerinin sayısını 120 olarak belirtir.

Camiler daha ilk yıllarından itibaren İslâm medeniyetinde büyük rol oynamaktadır. En temel fonksiyonu cemaatle namaz kılmak olan camiler, tarih boyunca sosyo-kültürel açıdan da önemli bir eğitim merkezi olma özelliğine sahip olagelmiştir. Bundan dolayı Osmanlı döneminde inşa edilen camilerin yapısına dikkat edildiğinde, hemen yanlarında mutlaka bir medrese, hamam ve hanın da yer aldığı görülür. Bu fonksiyonlarından dolayı, Osmanlı döneminde cami yapımına büyük önem verilmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerine ait verilere göre; Üsküp'te 51 cami ve mescit bulunmakta, bunlardan on beşinde bayram ve cuma namazları kılınmaktaydı. Bunun yanı sıra Mevlevi, Rufai, Kadirî, Sinanî, Celvetî ve Halvetî tarikatlarına ait 15 tekke mevcut idi (Yılmaz, 2005: 168).

Daha önce de belirttiğimiz gibi 1912 yılından sonra camilerin ve diğer tarihî mirasların yıkılmasına veya tahribata uğramasına sebep olan faktörlerden en önemlileri hiç kuşkusuz savaşlar, siyasî faktörler ve doğal afetlerdir. Osmanlıların Üsküp'ten ayrılmasıyla başlayan Balkan Savaşı, I. ve II. Dünya savaşıyla devam eden tahribatlar 1963'teki depremle büyük ölçüde artmıştır. Buna ek olarak II. Dünya savaşından sonra idareye gelen komünist rejimin de büyük payı olmuştur. Fakat siyasî faktörlerin dışında 1912'den sonra özellikle Türkiye'ye başlayan ve uzun süre devam eden göçlerin de bu tahribatlarda olumsuz bir etkisi olmuştur. Çünkü

boşaltılan mahallelerde camilerin sahipsiz ve bakımsız kalması, yıkılmalarına zemin hazırlamıştır (Şehabi, 2003: 132). Tüm bu olumsuz koşullara rağmen, 1990'lı yıllardan sonra Müslümanların camilere karşı ilgisi artmış ve tüm bürokratik engeller aşılarak camilerin yeniden inşa ve ihyasına gayret edilmiştir. Tabiî bu inşa ve ihya faaliyetlerine büyük ölçüde Türkiye ve diğer ülkelerden de destek gelmektedir.

1.3.1. Dinî Örgütlenmeler

Sosyal yapı, çeşitli kurum ve grupların fonksiyonel biçimde bir araya gelmesinden oluşur. Temel toplumsal kurumların ne olduğu konusu sosyologlar arasında fazla bir tartışmaya neden olmamıştır. Siyaset, ekonomi, aile, eğitim, hukuk ve din şeklinde genel hatlarıyla sıralanabilecek bu kurumlar, toplumun uyumlu bir şekilde hayatiyetini sürdürebilmesi için belirli fonksiyonlar icra ederler (Bilgin, 2003: 21). Toplumların belirli dönemlerinde yukarıda belirttiğimiz kurumların bazıları daha ön plana çıkabilmekte ve o toplum içinde daha etkin rol oynamaktadırlar. Yani toplumdan topluma ve dönemden döneme bu sosyal kurumların toplumlar üzerindeki etkileri farklılık arz eder. Günümüz modern dünyasında özellikle ekonominin daha önemli bir rol oynadığını, buna karşın daha önceki çağlarda dinîn konumunun daha merkezde olduğunu söylemek mümkündür.

Din bir yaşayış biçimi, dünya görüşü ve hayat sistemi olarak toplumu her yönüyle etkilemekte ve ona yön vermektedir. Sosyolojik olarak din; "içerisinde karmaşık toplumsal ilişkileri besleyen bir sosyal sistem" şeklinde tarif edilmektedir. Bu genel değerlendirmeleri Üsküp hakkında düşündüğümüzde, orada da gerek daha önceki dönemlerde, gerekse günümüzde dinîn yaşayan topluluklar üzerinde büyük etkisi olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu durum sadece Müslümanlar için değil, gayrMüslim teba için de söz konusudur (Bilgin, 2003: 29).

Bir Balkan şehri olan Üsküp, diğer Balkan şehirlerinden ayrı bir karaktere sahiptir. Gerek Osmanlı döneminde, gerekse daha sonraki dönemlerde Üsküp'te diğer şehirlere nazaran, dinî hayatın daha yoğun yaşandığı ve her dönemde dinamizmini koruduğu herkes tarafından dillendirilen bir realitedir. Gözlemlerimiz ve yerli halkla yaptığımız konuşmalardan edindiğimiz kanaate göre, bölgedeki bu

dinî dinamizmi etkileyen nedenlerin; azınlık psikolojisine ve toplumların yasaklara karşı gösterdiği tepkiye dayalı olabileceği yönündedir. Özellikle komünizm rejimiyle başlayan dine karşı tutum ve kısıtlamalar bu refleksi uyandırıp geliştirmiştir (Günay, 2002: 230).

Makedonya'da, dolayısıyla da Üsküp'te Müslümanların dinî hayatlarını organizeden ve onları temsil eden en eski ve tek kurum; eski adı "Makedonya İslâm Birliği "olan "Makedonya İslâm Dinî Birliği'dir. Bu birlik kurumsal yapılanma itibariyle, bir bakıma Türkiye'deki Diyanet İşleri Başkanlığına tekabül etmektedir. 1912 yılından sonra özellikle komünizm rejimi döneminde Birliğin icraatları takip edilip müdahalelere maruz kalmış olsa da, bağımsız bir kurum statüsünü korumuştur. Makedonya genelinde bugün bu Birliğe bağlı 13 müftülük bulunmaktadır. Bu müftülüklere bağlı olarak 1300 eleman görev yapmaktadır (http://www.ankaramuftulugu.gov.tr/yeni/Anasayfa-11.html, 15.05.2014).

İslâm Dinî Birliği'nin başkanının ünvanı Reis'ül Ulemâ'dır. Başkan müftüler tarafından seçilmektedir Reis'ül Ulemâ'yı denetleyen organ ise Meclis-i Şûra'dır. Meslis-i Şûra'nın gerektiğinde Reis'ül Ulemâ'yı görevinden azletme yetkisi de vardır.

Lokal olarak ise dinî hayatı organize eden müftülüklerdir. Müftüler Cami heyeti tarafından seçilir ve İslâm Dinî Birliğinin başkanına karşı sorumludur. Başkan gerekli gördüğü durumlarda bir müftüyü görevden alıp yeni bir seçim kararı alabilir. Resmî olarak her cami heyeti; imam, hatip-muallim, müezzin ve mütevelliden oluşmaktadır. Büyük camilerde yapı böyledir, fakat köylerde veya mahalle camilerinde imam; bu görevi yanında, hatiplik ve muallimlik görevini de tek başına sürdürebilmektedir.

Dinî hayata dair ilk bilgiler "muallimler" tarafından verilir. Muallimler camilerde Kur'an kursları düzenlemek ve temel dinî bilgileri öğretmekle görevlidirler. Fakat Kur'an öğretimi ve temel dinî bilgiler, muallimler dışında özel olarak yörede yetişmiş olan ilâhiyatçılar tarafından da verilmektedir. Hafız yetiştirmek için müftülüğe bağlı resmî bir "Hafız Yetiştirme Kurumu" mevcut olmakla birlikte, hafızların büyük bölümü mahalleköy imamları veya yaşlı hocalar tarafından yetiştirilmektedir. Hafızlığını tamamlayanlara İslâm Dinî Birliği tarafından icazet verilir. Kimler tarafından yetiştirilmiş olursa olsun, bir talebenin

hafızlık icazeti alabilmesi için müftülüklerce düzenlenen sınavlarda başarılı olması gerekir. Bu sınavlar için müftülük tarafından "Hafızlık Komisyon"ları kurulmaktadır. Hafızlık icazeti veya diplomasının herhangi bir resmî kurumda geçerliliği yoktur. Bu icazetle sadece Birliğin bünyesinde belirli görevler alınabilmektedir.

Üsküp'te orta ve yüksekokul düzeyinde dinî bilimlerin okutulduğu iki kurum bulunmaktadır. Bunlardan biri, "İsa Bey Medresesi İmam-Hatip Lisesi", diğeri de, Üsküp İlahiyat Fakültesidir. Her iki kurum da "İslam Dinî Birliğine" bağlı özel kurumlardır ve diplomaları devlet tarafından resmîkabul görmektedir. Bu kurumlardan mezun olan öğrencilerin devletin herhangi bir kurumunda görev almalarında kanunî hiçbir engel bulunmamaktadır.

Makedonya İslâm Dinî Birliği'ne bağlı kurum ve şahısların her türlü giderleri, büyük ölçüde Birliğin vakıf gelirlerinden, hac organizasyonu ile zekât, sadaka, fitre, kurban, kurban derileri vb. şekilde halktan toplanan gelirlerden karşılanmaktadır. Bunun dışında yapılan farklı anlaşma ve projeler çerçevesinde birçok İslâm Dünyası ülkesinden de yardımlar alınmaktadır.

Din öğretimi adına yaşanan bir gelişme de, 2007-2008 öğretim yılında ilkokullarda zorunlu din eğitimi derslerinin verilecek olmasıdır. Bu, yıllardan beri hem Müslüman topluluklar hem de diğer dinlere mensup toplulukların talep ettikleri bir şey idi. Bu durum işsiz birçok İlâhiyat mezununa yeni istihdam kapıları açacaktır. Ayrıca çocuklarının daha fazla din eğitimi almasını isteyen aileler de bu durumu büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır. Bu okullarda okutulacak ders programlarının ve din dersi hocalarının seçilmesi Makedonya Dinî Birliği tarafından yapılacaktır. Eğitim giderleri ise devlet tarafından üstlenilmektedir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz Birliğe bağlı kurumlar içerisinde, Birlikten aldıkları maaş bakımından en düşük gelire sahip olan kişiler cami görevlileridir. Özellikle Üsküp'te cami görevlileri bu yönden büyük sıkıntı içerisindedirler. Yıllarca devlete ödenmesi gereken kıdem vergileri ve sigorta paraları ödenmeyen, aylarca maaş alamayan imamlar mevcuttur. Bu da toplumda ve ilâhiyatçılar arasında ciddi sorunlar doğurmaktadır. Her ne kadar maaş alamadıklarından dolayı sıkıntı ve şikâyetleri olsa da, Üsküp ve civarında imamı olmayan cami yoktur, ancak şunu da ifade etmek gerekir ki, yaşanan tüm bu maddi sıkıntılara rağmen, genel olarak imamların gelir düzeyi, devlet kademelerinde çalışan bazı memurlardan daha iyi

konumdadır, çünkü Birlikten aldıkları maaş az olsa dahi cenaze yıkama, hatim ve Yasin okumadan aldıkları paralar ve mevlit ile düğünlerden gelen hediyeler, aldıkları maaşın kat kat üstündedir.

1990'lı yıllardan itibaren komünizm rejiminin ortadan kalkması ve yönetim biçimi olarak demokrasinin benimsenmesinden sonra, Makedonya'da gerek kurumsal, gerekse toplumsal olarak hızlı bir değişim sürecine girilmiştir. Tabiî ki bu değişimim pozitif olduğu gibi, birçok negatif etkileri de olmuştur. 1991'den sonra Makedonya'dan diğer ülkelere eğitim-öğretim amaçlı göçler gerçekleşmiştir. 1995'li yıllardan sonra değişik ülkelerden farklı öğrenim almış öğrenciler, oralarda aldıkları bilgileri Üsküp'te yaymaya ve kabul ettirmeye çalışmışlardır. Asırlardan beri Hanefî mezhebine göre ibadetlerini gerçekleştiren halk, özellikle belli Arap ülkelerinde eğitim görmüş ve Üsküp Müslümanlarının geleneksel din anlayışına ters düşecek tarzdaki yeni fikirlerle ülkesine dönmüş bu yeni ilâhiyatçılara büyük tepki göstermişlerdir. Kurumsal anlamda bu yıllarda farklı İslâm ülkelerindeki vakıflardan desteklenen değişik adlar altında, Birlikten bağımsız, dinî faaliyet yapan birçok dernek kurulmuştur. Kuruluşlarının ilk yıllarında gerek Birliğe bağlı din görevlileri, gerekse halktan büyük tepkiyle karşılanan bu kuruluşların bazıları zamanla kabul görmeye başlamıştır. Yaptıkları birtakım olumlu faaliyetler onlara karşı olan bakışları da yumuşatmayı başarmıştır. Bu kuruluşların yaptıkları temel faaliyetleri genel olarak şöyle sıralayabiliriz: Kitap basımı ve yayını ile yazarları desteklemek, medyada dinî programlara destek vermek, kültür ve yardımlaşma faaliyetleri yapmak, dinî hizmetler sunmak, mübarek gecelerde ve bayramlarda değişik program ve konferanslar düzenlemek vb.

1.3.2. Toplumsal Hayatta İslâm ve Bazı Dinî Pratikler

Eski Yugoslavya'da yapılan dinî çalışmalara bakıldığında üzerinde ittifak edilen nokta; 1945 ile 1988 yılları arasında genel olarak tüm Yugoslavya topraklarında klasik dindarlığın düşüş trendi içerisinde olduğudur. Fakat bu trendin, dönemsel olarak ve bölgeler açısından değişiklik gösterdiği belirtilmektedir. Geleneksel dinîn hâkim olduğu bölgelerde dine ilginin daha fazla olduğu dikkati

çeken bir hususdur (Musai, 2004: 72). Bazı sosyal-psikologlara göre dine karşı ilginin azalması yetmişli yılların ortalarına kadar devam etmiş, seksenli yıllara gelindiğinde bu toprakların genelinde dine karşı ilgi ve yakınlaşma çok hızlı bir şekilde artmıştır.

Bilindiği gibi Yugoslavya, Federal Sosyalist bir ülkeydi. Bunun bir sonucu olarak devlet kendi ideolojisini halka empoze etmekte, kendi ideolojisine ters her türlü faaliyeti ise, tamamen yasaklamakta veya sansür uygulayarak engellemekteydi.

Komünist rejimiyle yönetilen diğer devletlere nazaran, Tito'nun bazı Arap ülkeleriyle olan birtakım anlaşma ve iyi ilişkilerinden dolayı Yugoslavya'da dine karşı nispeten daha liberal davranıldığı söylenebilir. Fakat buna rağmen dinî hayata dair her türlü kısıtlayıcı ve caydırıcı önlemler alınmıştır. Özellikle 1945 ile 1970 yılları arasında din adamlarına yönelik kötü muameleler ve hapis cezaları bunun en çarpıcı örneğidir. Kamuda çalışan herkesin komünist ideolojiyi kabul etmeye zorlanması ve komünist partisine kayıt olma şartı bu uygulamalardan sadece ikisidir. Üsküp'te Müslüman halk bu şartlar yüzünden komünistlerin yararlandıkları birçok devlet imkânlarından yararlanmayı kabul etmemişlerdir (İbrahimi, 2000: 157).

Üsküp'te yaşayan Arnavutlar, Türkler, Torbeşler, Boşnaklar, Çingeneler vb. topluluklar geleneksel olarak dine bağlı topluluklardı. Bu yüzden komünizmin tüm baskılarına rağmen, buradaki din adamlarının da etkisiyle, dinî hayat -büyük ölçüde gizli de olsa- canlı tutulmaya çalışılmıştır. Bu yüzden 1991 yılında yapılan bir ankette "Kendinizi dindar hissediyor musunuz?" sorusuna Makedon Hıristiyanların %48,6'sı, Arnavut ve Türk Müslümanların ise %90'ı olumlu cevap vermiştir (Aceski, 1993: 156).

Her dinîn kendine özgü bir inanç ve ibadet sistemi vardır. İmanın nazarî tasdikinde ifadesini bulan şey, din tarafından emredilen fiillerde yerine getirilir. Daha geniş bir anlamda bakılacak olursa, dinî tecrübeden hâsıl olan ve onun tarafından belirlenmiş bulunan bütün ameller, onun pratik anlatımı, yani ibadet olarak değerlendirilir.

Özel anlamda İslâm'dan söz ettiğimizde ise hedeflenen ve istenilen şeyin bir iman ve amel bütünlüğünün sağlanması olduğunu görürüz. İstenilen, kalbimizdeki imanın amellerimizle dışa vurması ve hayatımıza yansımasıdır. Fakat söz konusu edilen Üsküp toplumunda birtakım toplumsal ve siyasî baskılar yüzünden dinî pratiklerde birtakım aksaklıkların olduğu ve tam olarak yerine getirilemediği

gözlenmektedir. Tumbu toplumsal ve siyasî baskılara rağmen, buradaki halk, vicdanındaki imanı ahlaki davranışlarıyla ve örflerle dışa vurma ve yaşama gayreti içinde olmuştur. Bu bağlamda, ibadetler veya dinî pratiklerin Üsküp'teki Müslümanların imanının korunması ve muhafaza edilmesindeki rolünü ortaya koymak hiç de kolay değildir. Çünkü dinî pratiklere az ilgi duyduğu veya tamamen ilgisiz davrandığı halde, iman duygusunu taşıyan ve koruyan kişilere de rastlamak mümkündür (Günay, 1999: 88).

İman genelde bir vicdan meselesi olduğu ve kul ile Allah arasında yaşandığı için, bizim insanların imanını sorgulamak veya değerlendirmek gibi bir imkânımız bulunmamaktadır. Biz burada Üsküp'te yaşayan Müslüman halkın bazı dinî pratikler ve uygulamalarını ele almakla yetineceğiz.

Üsküp'te dinî yaşama dair tutumların bölgede hâkim olan Komünizm rejiminin uygulamalarının etkisi altında kaldığı, inkâr edilemez bir gerçektir. Komünizmin tüm olumsuz etkilerine rağmen, yaşlılarda, o dönemde dinî hayatın daha yoğun yaşandığı ve insanların daha dindar oldukları inancı hâkimdir. Onların ibadet olarak kastettikleri şeyler genelde; mevlit okutmak, yâsîn okumak ya da okutmak, geleneksel giyinme biçimi, beyaz takke takmak gibi dinî uygulamalar yanında, hocalara saygı göstermek gibi ahlaki olarak değerlendirilebilecek şeylerdir. Zaten geleneksel toplumlarda genellikle dinî davranışlarla ahlâkî davranışların sıkı bir biçimde birbirine bağlı oldukları; ahlâkî davranışlarda dinî inançların, ahlâkî normların ve değerlerin büyük bir rol oynadığı ve bunları birbirinden ayırt etmenin çok zor olduğu kabul edilmektedir (Günay, 1992: 198).

Normatif ve bütüncül özelliği dolayısıyla, toplumsal hayatın hemen her safhasını düzenleyici kurallar ortaya koyan İslâm dinî mensupları için bu durum daha da aşikârdır. Nitekim böyle bir durumda, ahlâkî yaşayış alanı bir emir ve yasaklar manzumesi içinde takdim edilmekte; bazı şeyler yapmak, bazılarından da sakınmak kişiye düşen dinî bir görev olduğu kadar, ahlâkî bir ödev olarak da görülmektedir. Bu sebepten ilk bakışta şeklen onların söylediği bir durum söz konusu ise de, bizim yaptığımız gözlem ve araştırmalar sonucu edindiğimiz izlenim, bu düşüncenin tam olarak gerçeği yansıtmadığı ve kuşkuyla bakılması gerektiği yönündedir. Fakat şu kadarını söyleyebiliriz ki, daha yaşlı jenerasyonların İslâm'a karşı gösterdikleri hassasiyetin ve onu koruma çabalarının, bugün Üsküp'te giderek artan dinî

bilinçlenmeye ve dinî uygulamalarda görülen artışa vesile olmuştur. Bu gelişme, onların bu samimi ve gayretli çalışmalarının bir semeresidir (Paniç, 1988: 42).

Bilindiği gibi İslâm'da ifa edilişleri bakımından ibadetler üç çeşittir:

a) Bedenle yapılan ibadetler; namaz, oruç, dua ve Kur'an okuma gibi.
b) Para ve malla yapılan ibadetler; zekât, fitre, sadaka vb.
c) Hem beden hem de malla yapılan ibadetler; hac gibi.

Genel olarak Üsküp ve civarına baktığımızda, ibadetlere ilginin, son zamanlarda giderek bir artış göstermekle beraber, eskiden beri bu ilginin var olduğunu söylemek mümkündür.

İslâm'ın en temel ibadetlerinden biri olan namaza olan ilgiyi değerlendirdiğimizde, A. Lutov'un Bulgaristan Müslümanlarının namaz konusundaki eğilimlerini dile getirirken yaptığı tasnifi, Üsküp Müslümanlarının aynı konudaki eğilimlerini dile getirirken de yapmanın mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Bu durumda şöyle bir kategorik ayrım yapılabilir:

a) Sadece bayram namazlarını kılanlar;
b) Bayram namazlarını kılmakla beraber, cuma namazlarını da kılanlar,
c) Buna ek olarak büyük gün ve gecelerde akşam ve yatsı namazlarını da kılanlar,
d) Teravih namazlarını da devamlı kılıp vakit namazlarına ara sıra gidenler,
e) Bunlara ilaveten sadece ramazanda beş vakit namaz kılanlar,
f) Düzenli olarak beş vakit namaz kılanlar (Lutov, 2006: 69).

Üsküp'te hayatında namaz kılmamış Müslüman'dan söz etmek mümkün görünmemektedir. Müslüman olduğunu söyleyen bir kişi, çocukluk döneminde de olsa, babasıyla ya da başka büyükleriyle beraber en azından bayram namazına mutlaka gitmiştir. Çünkü bayram namazı Üsküp Müslümanları nezdinde dinî bir emir olmakla beraber, aynı zamanda yerleşmiş bir gelenektir. Sadece bayram namazı için camiye gidenlerin sayısı azdır. Genelde herkes cuma namazı, teravih namazları ile mübarek gün ve gecelerde namaz kılmaya özen gösterir. "Kim önemsemeyerek üç cumayı terk ederse Allah onun kalbini mühürler" şeklindeki hadis-i şerife dayanarak oluşan, "üst üste üç cuma kılınmazsa dinden çıkılacağı" anlayışı özellikle cuma namazlarına azami önem gösterilmesine sebep olmuştur. Beş vakit namazını kılanların sayısı da yüksek orandadır. Beş vakit namaz kılanların, ara sıra evde

kılmalarına rağmen, genelde namazlarını camide cemaatle kılmaya özen gösterdikleri söylenebilir. Cuma günleri camiler tamamen doludur. En son gelenler cami dışında serilen karton veya başka bir şeyin üzerinde namaz kılarlar. Üsküp'te devlet kademelerinde çalışan Müslüman memurların Cuma namazını kılabilmeleri için, belirli camilerde memurların işten çıkış saatlerine denk getirilecek şekilde ikinci kez cuma namazı kıldırılmaktadır.

Üsküp'te dinî hayatın en yoğun ve coşkulu yaşandığı aylar ramazan aylarıdır. Şüphesiz ramazan aylarının en önemli ibadetlerinden biri de oruç tutmaktır. Her yıl ramazan ayı boyunca sabahtan akşama kadar belirli şartlara uyarak yerine getirilen oruç ibadeti, sırf dinî bir ibadet olmasının yanı sıra, toplumsal hayatın büyük ölçüde dinsel bir atmosfere bürünmesine de vesile olmaktadır.

Üsküp'te Müslümanların büyük çoğunluğunun oruç tuttuğunu söyleyebiliriz. Hatta oruç tutmayanların sayısı yok denecek kadar azdır. Üsküp, Balkanlarda ramazanların geleneksel olarak en coşkulu yaşandığı şehirlerden biridir. Bugün şehir ve civarında büyüklü küçüklü 22 cami mevcuttur. Bu aylarda tüm camilerde ramazan boyunca Arnavutça ve Türkçe olmak üzere değişik dillerde vaazlar ve sohbetler verilmektedir. Akşam namazından sonra sabaha kadar ışıkları yanan şerefeler, şehrin ufuklarına ayrı bir güzellik katmaktadır. Yönetim, Hıristiyan ağırlıklı olmasına rağmen, Müslüman azınlıklara ait müesseselerde iftar vakitlerine göre mesai saatleri ayarlanmasına izin verilmektedir. Mesela Üsküp'te bulunan Makedon Eğitim Bakanlığı'na bağlı Tefeyyüz adlı 8 yıllık Türkçe öğrenim veren ilkokulda dersler iftar vaktinden yarım saat önce bitirilmektedir. Okulun toplantı salonunda ise haftada iki-üç kez teravih sonrasında çay sohbetleri düzenlenmektedir.

Makedonya'da çeşitli kurumlar tarafından iftar yemeği verme âdeti olmadığı için, Müslümanlar genellikle teravihlerden sonra gerçekleştirilen çay sohbetlerinde toplanmaktadırlar. Devlet desteğiyle faaliyet gösterseler de yazılı ve görsel medyada, radyo-TV programlarında Müslümanlar için dinî yayınlar yapılmakta, gazetelerde ramazan sayfaları yayınlanmaktadır.

Ramazan ve kurban bayramları da geleneksel olarak yoğun bir biçimde kutlanmaktadır. Bayramlaşma, bayram namazı kılındıktan hemen sonra cemaat arasında başlar. Bayram namazlarına sadece erkekler katılmaktadır. Bayramlarda, namazdan sonra kabristana gidilerek yakınların mezarları ziyaret edilir, dua edilir.

Erkekler eve dönükten sonra ailece “bayram kuşluğu” yenir. Yemek yendikten sonra hane halkı aralarında bayramlaşırlar. Evin küçük olanlarına hediyeler (genellikle para) verilir. Bayramın ilk iki günü boyunca yoğun akraba ziyaretleri yapılır. Bu günlerde genelde Müslüman esnaf, resmî bir zorunluluk olmamakla birlikte, dükkânını açmamaktadır. Memurlar da tatillerini bu günlere göre ayarlamaya çalışırlar.

İslâm ibadet esaslarından biri olan hac Makedonya Müslümanları tarafından çok önemsenmektedir. Komünizm döneminde yaygın olan “hacca yaşlandıktan sonra gitme” geleneği, bugün büyük ölçüde yıkılmış, genç yaşta hacı olanların sayısı azımsanmayacak kadar artmıştır. Hac yolculuğu hava ve kara yoluyla yapılmaktadır.

Hac organizasyonu Makedonya Dinî Birliği tarafından organize edilmektedir. Son dönemlerde kara yoluyla yapılan seferlerde özel sektöre de organizasyon yetkisi verilmiştir. Hacı adayları hacca gitmeden önce evine akraba ve dostları ziyarete gelerek, hacı adaylarından kutsal beldede kendileri için de dua etmesini isterler. Hacı adayının hac yolculuğu öncesinde “helallik alma” geleneği yaygındır. Hac çok ciddi sorumluluk gerektiren bir ibadet olarak görülür. Hacca gitmiş herkesten beş vakit namaz, doğruluk, sözünde durma, yalandan kaçınma gibi dinî ve ahlâkî konularda azamî ölçüde hassasiyet göstermesi beklenir.

Bütün semavî dinlerde olduğu gibi, İslâm dinî de sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya büyük önem vermiştir. Sosyal yardımlaşmanın en önemli toplumsal fonksiyonlarından biri de, toplum içerisinde yaşayan fertleri birleştirip kaynaştırmak suretiyle toplumu ayakta tutmaktır. Makedonlar tarafından yönetilen Üsküp’teki Müslümanlar, işverenlerin haklarını yemesi, maaşların zamanında ödenmemesi, tüccarlara yönelik bürokratik engeller ve buna benzer devlet politikaları doğrultusunda birtakım mahrumiyetlere maruz kalmaktadırlar. Makedon hükümeti tarafından haksızlığa ve zulme uğrayan Müslümanların genel olarak gelirleri düşüktür ve fakirlikle karşı karşıyadırlar. Bu yüzden zekât buralarda büyük bir toplumsal fonksiyon icra etmektedir.

Zekât hem dinî hayatın idame ettirilmesinde hem de yoksullukla mücadelede önemli bir gelir kaynağıdır. Zekât son yıllara kadar genellikle M.İ.D.B. tarafından toplanmaktaydı. Fakat yeni açılan birtakım yardımlaşma ve dayanışma derneklerinin de zekât toplaması, son zamanlarda bu tekeli ortadan kaldırmıştır. Ancak bazen

aralarındaki rekabetten dolayı, bazı kuruluşların zaman zaman birbirlerini yolsuzlukla suçlamaları halkın kafasının karışmasına neden olmaktadır. Bu yüzden zekât verenler artık zekâtlarını ihtiyaç sahiplerine veya öğrencilere ilk elden vermeyi tercih etmektedirler.

Hemen hemen hiçbir toplumda dinîn, o toplumun inanışlarını ve yaşayış tarzını ifade olan kültürden bütünüyle bağımsız olarak varlığını sürdürmesi düşünülemez. Aynı şekilde toplumun kültürel yapısı ile dinî yaşayışın dinamizmi arasındaki ilişkinin, halkın inanışlara yaklaşım tarzını etkilemesi söz konusudur. Mesela kapalı toplumlarda, dinîn hurafe sayılabilecek alanlarla ilişki içinde algılanması ihtimali, açık toplum olarak nitelendirilen modern toplumlara nazaran daha fazladır.

Üsküp'te yaşayan toplulukları özellikle de Müslümanları kapalı toplumlar olarak görmek mümkündür. Üsküp'te fal, büyü, nazar, muska gibi inanışlar yaygındır. Özellikle büyü olayları sıklıkla rastlanan olaylardır. Çoğunlukla yaşlı kadınlar bir halsizlik veya rahatsızlık karşısında dahi kişiye "sana büyü yapıldı" şeklinde telkinlerde bulunurlar. Buralarda özellikle son zamanlarda "Cinci Hoca" diye adlandırılan çoğu kötü niyetli insanlar ortaya çıkmıştır ve tedavi karşılığı halkı sömürmektedirler. Üsküp'te ilginç bir durum, Hıristiyan dinîne mensup olanların da belli bir rahatsızlık karşısında bu "Cinci Hocalara" başvurmak suretiyle çareler aramalarıdır.

1.3.3. Etnik ve Dinî Topluluklar Arası İlişkiler

Dinîn sosyolojik temellendirilmesi, her şeyden önce onun belli bir dinî topluluk veya cemaat oluşturma özelliğinde toplanmaktadır. Esasen, her din bir toplum içinde ortaya çıkar ve yayılır. O, taraftarlarını en azından manevî bir birlik oluşturan bir topluluk içerisinde bir araya getirir. Din ve kimlik ilişkileri üzerinde yapılan araştırmalar, dinîn, insan ve tutumları, bireyin diğer insanlarla ilişkileri, ahlaki davranışları, dünya görüşü, duygu ve düşünceleri üzerinde az veya çok belirleyici etkiler bırakabildiğini göstermektedir. Mesela kişiliğin sonradan kazanılan ve daha ziyade kişinin çevresinden gelen sosyo-kültürel özellikleri ifade eden

karakterinin oluşmasında ve yapılanmasında dinîn rolünü ve etkisini inkâr etmek mümkün değildir (Pirraku, 1994: 97).

Daha önce ifade ettiğimiz gibi Üsküp gerek dinî, gerekse millî yapısı itibarıyla farklılıkların oluşturduğu bir yapıya sahiptir. Farklı dine mensup olanların yaşamasıyla birlikte, buradaki dinî yaşayışın, Ortodoks Hıristiyan ve Müslümanlar tarafından şekillendirildiği ve milletlerin farklılaşmasının özellikle bu iki din üzerinden gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Müslüman topluluğu oluşturan temel milletler nüfus çokluğuna göre Arnavutlar, Türkler, Torbeşler, Boşnaklar ve Çingenelerdir. Konumuz itibarıyla biz burada kısaca Arnavutlar, Türkler ve Torbeşler hakkında ayrı ayrı kısaca bilgi verdikten sonra, kısmen diğer topluluklara da değinerek bu topluluklar arası ilişkileri incelemeye çalışacağız.

1.3.3.1. Arnavutlar

Üsküp'te ve genel olarak Makedonya toprakları üzerinde yerleşik en eski milletin Arnavutlar olduğu iddia edilmektedir. Bu topraklar üzerindeki yer isimleri bunun en temel kanıtı olarak gösterilmektedir. Zira şehir ve yer isimlerinin hepsi Arnavut dili fonetik ve linguistik kurallarına uymaktadır. Üsküp'ün tarihî sürecini değerlendirirken ifade ettiğimiz gibi, eski İlirya dilindeki "Üsküp"ün isimlendirilişini buna örnek olarak verebiliriz. İliryalılar tarafından "Shkype" olarak isimlendirilen şehir, bugün değişiklikler geçirerek "Shkup" olarak bilinmektedir (Halimi, 1994: 87).

Osmanlı kaynaklarına ve yapılan nüfus sayımlarına bakıldığı zaman da Üsküp'te Arnavutların büyük bir kitle halinde yaşadığı görülmektedir. Üsküp'te Arnavutların etnik ve yerli bir halk olduğuna ilişkin olarak onların etnografik özellikleri, kültür anlayışları ve geleneklere bağlılıkları, en güzel kanıt olarak kabul edilmektedir. Arnavutların giyim-kuşam anlayışları, tüm Makedon topraklarında oluğu gibi Arnavutların yaşadığı diğer bölgelerle de benzerlikler göstermektedir.

Slavların Balkanlara yerleşmesiyle Arnavutlar için sıkıntılı bir süreç başlamış, bu süreçte sık sık saldırılara maruz kalmışlardır. Osmanlı'nın bu toprakları fethiyle, bu topraklarda yaşayan Arnavutlar toplu olarak İslâm'ı kabul eden ilk milletlerden olmuşlardır. İslâm'ı kabul ettikten sonra Arnavutlar Yunan ve Slav

hegemonyasından büyük ölçüde kurtulmuş ve bu sayede muhtemel bir asimilasyonun da önüne geçilmiştir.

1990 yılından sonra Makedonya'yı yöneten Slav Makedon yönetimi, Arnavutları yönetimden uzak tutmaya ve onlara her yönden azınlık muamelesi yapmaya çalışmışlardır. Fakat 2001 yılında Makedon devleti ile Arnavut halk arasında vuku bulan savaştan sonra yapılan anlaşmalar sonucu, Arnavutlar devleti kuran ikinci millet olarak kabul edilmiş ve Arnavutça ikinci resmî dil olmuştur.

1.3.3.2. Türkler

Üsküp'te yaşayan ikinci büyük Müslüman topluluk Türklerdir. Türklerin bu topraklara gelişiyle ilgili farklı görüşler belirtilmektedir. Bir görüşe göre Türklerin bu topraklara gelişi, 1363'te Edirne'nin fethedilmesi ve Sultan I. Murat'ın Lala Şahin Paşa'ya Filibe ve Zağra üzerine yürüme emri vermesi, Bizans'ın ve Balkanlardaki diğer ülkelerin iyice paniğe kapılmalarına sebep olmuştur. Edirne'den sonra Filibe'nin de fethi ve Sırp Sındığı zaferinden sonra Bulgar kıralı, Türkler ile barış anlaşması imzalamış ve Osmanlı hâkimiyetini kabul etmiştir. Sırp ordusunun Meriç vadisinde ağır bir yenilgiye uğramasından sonra, Osmanlı'nın güney Balkanlara ilerlemesini durdurabilecek hiçbir güç kalmamıştır. Yani bu görüşe göre Türklerin bu topraklara gelişi Osmanlı dönemindedir.

Diğer bir görüş ise, bu bölgelerdeki Türk varlığının, 4. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hun Türklerinin bölgeye yerleşmesiyle başladığı yönündedir. Buradaki Türk varlığı ve kültürü, Hun Türklerinden sonra bölgeye gelen Avar, Bulgar, Oğuz, Kuman, Peçenek, Selçuklu ve Osmanlı Türkleriyle devam etmiştir (Hamzaoğlu, 2000:7).

Her ne şekilde olursa olsun, bugün Makedonya'da Türkler azınlık statüsündedirler. Türklerin büyük çoğunluğunun yaşadığı yer Üsküp'tür. Makedonya'da yaklaşık 80 bin civarında Türkün yaşadığı söylenmektedir ki bu, genel nüfusun %4'üne tekabül etmektedir. Fakat bu sayı Türkler tarafından kesinlikle reddedilmekte, gerek siyasi partiler, gerekse sivil toplum kuruluşları buna şiddetle

karşı çıkmakta ve Makedonya'da Türk nüfusunun 200-250 bin civarında olduğunu iddia etmektedirler.

1.3.3.3. Torbeşler

Bunlar Balkanlarda yaşayan, tüm Balkan devlet yönetimleri tarafından istismar edilen, hatta kimlikleri hakkında dahi kesin bilgiler bulunmayan bir topluluktur. Bu topluluk Makedonya'da Torbeş, Sırbistan'da Goran, Bulgaristan'da Pomak olarak bilinmektedir. Torbeşleri Slav kökenli Müslümanlar olarak görmek doğru olur. Makedonya'da yaşayanlar genel olarak Makedonca konuşurlar. Fakat Arnavut ve Türklerle iç içe oldukları için her iki dili de konuşanları vardır. Torbeşler genel olarak kendilerini Türklere yakın görürler ve Türk olarak kabul edilmelerini isterler.

Torbeşlerin Arnavut olduklarına dair kabul görmeyen bir görüş de vardır. Bu görüşe göre, bu topraklar Osmanlı yönetiminden önce Sırp yönetimi tarafından yönetilirken bunlar Slavlaştırılmış, fakat Osmanlı'nın gelmesiyle birlikte Müslüman oldukları halde dillerini değiştirmemişlerdir.

Makedon devleti tarafından yürütülen demografik politikalar çerçevesinde Torbeşler, Makedon nüfusu içinde gösterilerek büyük bir haksızlığa maruz kalmaktadırlar. Resmen Makedon nüfusuna dâhil edildikleri için sayılarının ne kadar olduğu bilinmemektedir. Kendi ifadelerine göre Makedonya genelinde yüz ila yüz elli bin civarında Torbeş vardır.

Torbeşlerin etnik-kimliği konusunda bazı sorunlar yaşanmakta ve yoğun tartışmalar yapılmaktadır. Devlet nezdinde bunlar İslamlaştırılmış Makedonlar olarak kabul edilmektedirler. Torbeşlere etnik kimlikleri sorulduğunda üç farklı cevap almak mümkündür. Yani Torbeşlere kendilerini nasıl tanımladıkları sorulduğunda karşımıza üç tip tanımlama ve yaklaşım çıkmaktadır (Hukiç, 1977: 34):

a) Bunların bir kısmı kendilerini Türk olarak görür ve onun dışında bir kimlik kabul etmezler.

b) Etnik kimlikleri konusunda hiçbir şey söylemeyen Torbeşler de bulunmaktadır. Bunlar farklı kimliklerinin farkında olduklarından dolayı daha çok sadece Müslüman kimliğiyle tanınmak istemektedirler.

c) Torbeşler arasında Makedon etnik kimliği kabul etmiş olanlar da vardır. Ayrıca etnik kimliklerini açıklamaktan çekinenlere yönelik eleştiriler de bulunmaktadırlar. Bu grup, devlet tarafından desteklenmekte ve devlet yardımlarıyla Makedon-Müslüman kimlik propagandası yapmaktadırlar. Bu grubun gerçekleştirdikleri birçok faaliyetleri vardır. Bu faaliyetleri sonucu olarak da "Makedon Müslüman Dernek Birlikleri" kurmuşlardır. Bu dernekler Torbeşlere hem tavsiye, hem de bir zorunluluk olarak Makedon kimliğini, Eski Yugoslavya komünist döneminde olduğu gibi bugün de empoze etmektedir.

Farklı etnik ve dinî grupların buralarda yaşaması bu topraklar üzerinde yaşayanların aralarındaki ilişkiler açısından da bir karmaşıklığa yol açmıştır. Genel olarak Balkanlarda, Osmanlı dönemi dışında, ilişkiler sürekli bir çatışma ve çekişme içinde gerçekleşmiştir. Günümüzde ekonomi, bu toplulukların davranışlarının ve ilişkilerinin temelinde yer almakta ve ilişkilere yön vermektedir. Artık modern toplumlarla birlikte, gelir düzeyine göre "üst sınıf", "orta sınıf" ve "alt sınıf" olarak tasnif edilmektedir. Üsküp'te yaşayan halklar aralarındaki ilişkileri iki şekilde ele almak mümkündür (Bottomore, tarih belirtilmemiş: 216):

a) Müslümanların, gayr-i Müslimlerle olan ilişkileri,
b) Müslüman toplulukların kendi aralarındaki ilişkiler.

Gayr-i Müslimlerle Müslümanlar arasındaki ilişkilerin, daha ziyade gayr-i Müslimlerin Müslümanlara bakışıyla şekillendiğini söyleyebiliriz. Genelde birbirlerine hoş bakmamalarına rağmen, çıkarlar doğrultusunda iyi ilişkiler içinde yaşam sürdürmeye çalışmaktadırlar. Daha yaşlı jenerasyon, özellikle komünizm döneminde gördükleri eziyetlerden sindikleri için devletle ve devlet adamlarıyla münasebetlerden çekinir ve mümkünse hiçbir kurumla muhatap olmamaya çalışırlar. Müslüman olmayanlara karşı olan bakış açısı, onlarla olan ticaret, komşuluk vb. ilişkilerde de farklılık arz eder. Bu tür bir ilişki içinde olanlar için, genelde "onlardan da iyi olanlar, hile yapmayan, sözünün eri olanlar var" şeklinde yorumlar yapılmakta ve bunlara daha ılımlı yaklaşılmaktadır. Fakat kırsalda veya şehrin kenar mahallelerinde yaşayanlar, gayr-i Müslimlere karşı daha toleranssız ve onlara karşı

güvensizdirler. Müslümanlar ve gayr-i Müslimler arasında evlilik söz konusu değildir. İstisnai olarak böyle bir evlilik gerçekleşse bile çiftler her iki taraftan da dışlatılır. 2001 yılında vuku bulan savaştan sonra komşuluk ilişkileri içinde olanlar birbirlerine karşı daha değişik bakmaya başlamış, ilişkiler soğumuş, fakat buna rağmen birlikte yaşama zorunluluğu yüzünden ortamı yumuşatmaya ve ilişkileri normalleştirmeye çalışmışlardır.

Müslüman gruplar arası ilişkiler, tarihî bağlar ve dinî aidiyetler sebebiyle çok iyi ve olumludur. Dinîn bütünleştirici özelliğini bu topluluklar arasında görmek mümkündür. Fakat buna rağmen özellikle son dönemlerde artan milliyetçi şuurun bu ilişkilerde çözülmelere yol açtığını gözlemlemekteyiz. Müsüman gruplar arasında ticarî, kültürel ve dinî yaşamla ilgili münasebetlerde bazı ufak tefek ayrımlar gözlemlense de genelde birbirine kenetlenmiş ve kardeşçe ilişkiler içerisinde olduklarını söylemek mümkündür. Bunun en büyük delili, dinî-sosyal organizasyonlar esnasında tarafların birbirlerine karşı sergilemiş oldukları iyi niyetler ve yardımlaşmaya dayalı tutumlardır. Bu davranışların en son örneklerini Bosna, Kosova ve Makedonya savaşlarında hiçbir milliyet ayrımı yapmadan birbirlerine karşı uzattıkları yardım ve şefkat elinde görmek mümkündür.

Her ne kadar birbirlerine karşı olan bağlılıklar bu derece olumlu ise de, TürkArnavut milletleri dışında Müslüman toplulukların birbirlerinden kız alıp vermeleri istisnai bir durum arz etmektedir. Dinen bir sakınca görmeseler de, kültürel olarak buna karşı çıkmaktadırlar. Özellikle Boşnaklar ve Çingenelerle evlilikler yok denecek kadar azdır, çünkü bu iki topluluk daha muhafazakâr bir yapıya sahiptir ve kendi kültürlerinin yozlaşmasından korkmaktadırlar. Her ne kadar bazı Türk aileleri kendi kültürlerini koruma dürtüsü ve asimile olma endişesiyle diğer milletlerle evliliklere karşı çıksa da, en iç içe girmiş ve en fazla kız alıp verme durumları Arnavut ve Türkler arasında olmuştur. Bu iç içelik ve yakınlaşma, bugün dünyanın yaşadığı çözülme sürecine ve etnik ayrışmalara büyük ölçüde mani olmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK OYUNLARININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. OYUN KAVRAMI

Oyun avramı, insanlğın oluşumuyla ortaya çıkmıştır. İnsanlar oyunları bir iş olarak değil tamamen eğlence ve keyif alabilme adına oynamıştır.

Smith ve Cowie (1989: 133-141) oyunun önemi konusundaki araştırmaları üç grupta toplayabileceğimizi belirtiyor: Oyunun formu araştırmaları, ilişkisel araştırmalar, deneysel araştırmalar. Birinci gruptaki araştırmalar -Piaget ve Bruner'in çalışmalarında olduğu gibi- oyunun evreleri, oyun içindeki davranışlar, oyunun sorun çözmedeki ve yaratıcılıktaki rolü gibi konularda bulgular sağladı. Güncel çalışmalar, yapılanmamış serbest oyun etkinliklerinin çocuğun bilişsel gelişimine katkısının yapılanmış etkinliklerden daha az olduğunu gösterdi. Böylece oyunun varsayılan bilişsel yararları üzerinde daha fazla durulması ve eğitsel bir çerçeve oluşturulması gündeme geldi. Ancak oyunun bilişsel yararları konusunda yeterince güçlü kanıtlar elde edilemediği de görüldü. İlişkisel araştırmalar bazı oyunların gelişimin bazı alanlarını başka oyunlardan daha fazla etkilediğini gösteriyor, ancak nedensel bağları açıklayamıyordu. Düşsel oyunla yaratıcılık, inşa oyunuyla zekâ puanları, fantezi oyunla toplumsal yeterlik arasındaki ilişkilerde durum böyledir. Deneysel araştırmalarda da oyun yaşantısındaki yararlar oyun yaşantısının olmadığı durumdaki yararlarla karıştırıldı. Bu tür araştırmalarda, yaklaşık on dakikalık sürelerle nesnelerle belirli bir oyun durumuna konulan çocuklar, alternatif malzemelerle oynamak ya da hiç oynamamak durumundaki kontrol grubuyla, yaratıcılık, sorun çözme gibi konularda karşılaştırıldı. Bazı araştırmalar oyun yaşantısının bir üstünlük sağladığını göstermekle birlikte, daha yeni çalışmalar bu savı doğrulamadı; giderek ilk araştırmaların genellikle araştırmacılara bağlı nedenlerle yöntem bilimsel açıdan pek sağlam olmadığı ortaya çıktı. Bütün önlemler alındığında bile oyun yaşantısının

etkisine ilişkin çok az kanıt olduğu görülmüştür. Bundan çıkan sonuç, ya oyunun gerçek yaşamdaki yararlarının deneysel durumdakinden daha uzun sürelerde ortaya çıktığı ya da bu tür deneylerin ölçmede yeterince başarılı olmadığı yönündedir.

Sutton-Smith (1988; 1997; 2002), yaklaşık yüzyıldan beri gösterilen çabalara karşın, oyunu ve işlevini açıklamakta yetersiz kaldığımızı savunuyor. Sutton-Smith hepimizin oyunun neye benzediğini bildiğimizi, ama oyunu kuramsal olarak açıklamaya gelince çıkmaza girdiğimizi söylüyor. Bu yetersizliğin sonucu olarak iki eğilim ortaya çıkmıştır: Oyunun idealleştirilmesi ve evcilleştirilmesi. Sutton-Smith oyunu idealize etmeyen hiçbir oyun kuramı olmadığını belirtiyor. Bütün modern oyun kuramcıları oyunun çocuğun gelişimine katkıda bulunduğunu ileri sürmüşler, ama bu görüşü yeterince kanıtlayamamışlardır. Öte yandan, oyunun evcilleştirilmesi, kurumlardaki programlı, yönlendirilmiş, disipline edilmiş oyunların "iyi" oyun sayılması; bahçelerdeki, sokaklardaki atılgan oyunların "kötü "oyun olarak görülmesi anlamına geliyor. Bu yaklaşımın toplumsal ve kültürel -hatta ekonomik- birçok nedeni olduğu açıktır. McArdle (2001: 512).

Piaget'in (1962: 213) oyun alanındaki çalışmalarından bu yana oyunun çocuğun gelişimindeki yeri ve önemi bilinmektedir. Başka bir deyişle, Piaget çocuğun gelişiminin oyunda *görülebileceğini* ortaya koymuştur. Ancak Piaget çocuğu kendi gelişiminin mimarı olarak tek başına ele alır; oysa Piaget'ten sonra gelen araştırmacılar (örneğin Hutt, Vygotsky, Bruner, vb.) çocuğu toplumsal çevrenin bir parçası olarak görürler ve çocuğun gelişiminde etkileşimin önemini vurgularlar. Daha yeni araştırmalar yetişkinlerin çocuğun oyununa katılmasının ne kadar önemli olduğunu göstermiştir. Özellikle sosyodramatik oyunlarda yetişkinin katılımının çocuğun dil ve toplumsal gelişimine önemli bir destek sağladığı saptanmıştır. Piaget'ten bu yana oyunun içeriğinin, formunun ve gelişim evrelerinin evrensel olduğu kabul ediliyordu. Daha sonra oyunun sosyokültürel çevre, ana baba etkisi ve cinsiyet gibi etkenlere bağlı olarak değiştiği ortaya kondu. Ancak yakın zamanlarda yapılan kültürlerarası karşılaştırmalı araştırmalar oyunun bazı temel özelliklerinin evrensel olduğunu gösterdi. Bunlardan biri, büyüklerin de oyuna destek vermesidir.

Elkind (1999: 63), oyun ve iş ayırımı sorununun psikolojiye ve eğitime yansımasını Montessori, Erikson, Freud, Piaget gibi yazarların kuramlarında izliyor.

Montessori'nin oyun anlayışı 19. Yüzyılın eğitim felsefecisi Carlotta Lombrosso'nun 1896'da yaptığı şu tanıma dayanıyor: "Oyun, çocuk için bir iştir; çalışmanın yetişkin için olduğu gibi oyun da çocuk için ciddi ve önemlidir; oyun çocuğun gelişim araçlarından biridir ve nasıl bir ipek böceği sürekli olarak yaprak yeme gereksinimi duyuyorsa çocuk da oyun oynama gereksinimi duyar.". Elkind, Montessori'ye göre oyunun kendi doğasından kaynaklanan bir önemi olmadığını, oyunun sadece çocuğun toplumsallaşması açısından önem kazandığını belirtiyor. Freud'un da çocuğun oyununu -hayallerini ve rüyalarını olduğu gibi- onun işi olarak gördüğünü öğreniyoruz. Ancak Freud, çocuğun doğası gereği oyun oynadığına ve oyunun toplumsal uyumun hizmetinde olduğuna inanan Montessori 'den iki noktada ayrılıyor. Birincisi, çocukların sadece gerçeklik ilkesine değil zevk ilkesine göre de hareket etmeleri; ikincisi de, oyunun toplumsal bir uyum olmaktan çok bireyin kendisini öğrenmesiyle ilgili kişisel bir uyum olmasıdır. Erikson ise Montessori ile Freud'un görüşlerini birleştirmeye çalışmıştır. Erikson'a göre çocuklukta işve oyun ayırımı kültürel bir önyargıdır. Sonuçta Erikson, Amerikan toplumunda kişisel uyumu toplumsal uyumdan, oyunu işten ayırmanın bir talihsizlik olduğunu düşünüyor. Piaget'e gelince, o da erken çocukluk çağında iş ve oyunu birbirinden ayırıyor. Piaget'i izleyen Elkind de erken çocuklukta iş ile oyunun birleştirilmesine karşı çıkıyor: "Erken çocuklukta iş ile oyun arasındaki ayırım -Freud ve Piaget'in desteklediği, Montessori ve Erikson'un karşı çıktığı nokta- önemlidir ve korunmalıdır. Ben bu ayırımın, Erikson'un savunduğu gibi gerçekten kültürel bir önyargı olduğuna inanamıyorum. (...) Daha özgül bir deyişle, küçük çocukların oyun oynamasını, oyunun kendisi uğruna desteklemeliyiz; çünkü oyun çocukların kendilerini kişisel açıdan kedisini ifade edebilmesi için bir çıkış yolu sağlar. Paradoks gibi görünse de, erken çocukluktaki kişisel ifade, ilerideki sosyal uyumu sağlayacak en iyi yoldur. Oyun çocuğun işi değildir ve iş hiç de çocuk oyunu değildir." (Elkind, 1999: 77,78).

Göncü ve arkadaşları (1999: 211-223) oyunla ilgili çalışmalarını, Leont'ev'in kültürü insan gelişiminin bütünleştirici bir parçası olarak gören etkinlik kuramına (activity theory) dayandırıyorlar. Leont'ev çocukların ve yetişkinlerin etkinliklerini belirleyen topluluğun yapısına (community structure) dikkati çekiyor. Burada topluluğun çocuklar için ne tür gelişim olanakları sağladığı önemli (ekonomik:

ailenin geliri gibi; fiziksel: oyuncaklar ve oyun alanları gibi; sosyal-ekonomik: yetişkinlerin inançları ve yetişkin-çocuk etkileşimi gibi). Leont'ev'in kuramı çocukların oyununu bir etkinlik olarak kavramlaştırmasıyla da yol gösterici oluyor. Leont'ev oyunu çocukların topluluk içinde yetişkin gibi olmayı denedikleri bir yaşam birimi olarak görüyor. Oyunun böyle kavramlaştırılması çocukların topluluk içinde yetişkin rollerini nasıl yorumladıklarını anlamayı da sağlıyor. Göncü ve arkadaşları çocuk oyunlarını bu kuramsal temel üzerinde araştırmanın beş temel ilkesini şöyle belirliyorlar: *(1) Toplulukların ekonomik yapısı oyunun bir etkinlik türü olarak oynanabilirliğini belirler.* Çocukların oyunlarını tam olarak anlamak için önce içinde yaşadıkları topluluğun ekonomik yapısını bilmek gerekir. (2) *Çocukların oyunlarını anlamak toplulukların oyunun değerine ilişkin inançlarını tanımayı gerektirir.* Oyuna yüklenen değer topluluktan topluluğa değişir. Örneğin, oyunun gelişimsel yararlarını bilen orta sınıftan eğitimli ana babalar çocukla birlikte oynamaya değer verir ve bunun için fırsat yaratırlar; buna karşılık, düşük gelirli kentli ya da küçük yerlerde yaşayan yoksul ana babalar çocukların da çalışmasına gereksinme duyduklarından oyuna değer vermezler. (3) *Çocukların oyununu anlamak topluluğun oyuna ilişkin değerlerinin çocuklara nasıl aktarıldığını çözümlemeyi gerektirir.* Çocuklar oyunun kabul edilir olup olmadığını ya da hangi tür oyunun kabul edilir olduğunu nasıl öğreniyorlar? Genellikle değerler çocuklara iki yoldan iletilir: Çocukları oyunun istenilir olup olmadığı konusunda açıkça bilgilendirmek ya da oyuna ilişkin değeri çocuklara dolaylı olarak iletmek.

(4) *Çocukların oyununu anlamak için çocukların kendi dünyalarını oyunda nasıl tasarımladıklarını incelemek gerekir.* Bunun için, çocukların oyunda hangi yetişkin rollerini üstlendiklerine, hangi olayları temsil ettiklerine, fiziksel çevrenin nasıl kullanıldığına vb. bakmak gerekiyor (5). *Çocukların oyununu anlamak için disiplinler arası bir yöntembilim kullanmak zorunludur.* Bunun anlamı, oyunu yalnızca ekonomik, kültürel, eğitsel ve psikolojik bağlamda incelemek değil, veri toplamadaki ve yorumlamadaki ortak yöntemleri gelişim psikolojisine de yaymaktır. Başka bir deyişle, gelişim psikolojisinde de tarihsel yaklaşımı, belge çözümlemeyi, anlatı yöntemini kullanmak gerekiyor (Göncü ve ark. 1999: 246).

Batı toplumlarında oyunun bir yandan idealleştirilirken öbür yandan da evcilleştirildiği gerçeği pek çok yerde tartışma konusu yapılmıştır. 1999'da Tokyo'da

yapılan uluslararası konferansa Amerika'dan katılan B.A. Wright'ın gözlemi de bu noktadaydı: "Oyunun sağlıklı ve mutlu çocuklara katkısının açık olmasına karşın, oyunun göreceli önemi Amerikan toplumunda çoğu zaman ihmal edilmiştir. Uzun süreli dinsel inançlarla dolmuş güçlü bir iş ahlakı Amerikalıların iş ve oyun karşısındaki tutumlarında hâlâ egemendir. Çocuklar formel okullara gitgide daha erkenden sokulmaktadırlar. Bu okul öncesi kurumlardaki etkinliklerin çoğu oyuna yöneltilmiş olmakla birlikte, bunlar çoğu zaman yapılandırılmış olan, oyunun yapılandırılmamış biçimlerinin büyüme potansiyelinde izin vermeyen etkinliklerdir." Batı ülkelerinde çocuk oyunları konusunda bütün tartışma yukarıdan beri söz ettiğimiz bu çelişki üzerinde yoğunlaşıyor. Bu çelişkiyi çocukları tümüyle kontrol etmek, sonunda iyi tüketiciler yapmak isteyen sistemlerin yarattığı ileri sürülüyor. Akademik hırs ve rekabet, ne pahasına olursa olsun başarı kazanma isteği, eve kapanma zorunluluğu gibi diğer etkenler de denetimli oyunla birleşince ortaya "yalıtılmış" bir çocukluk çıkıyor.

B.A. Wright Amerikalı çocukların günümüzde üç tür yalıtılma yaşadıklarını belirtiyordu. Bunlardan birincisi "kuşak içi kopukluk"tur. Wright'a göre, "Çocuklar dışarda kumlukta oynayarak başkalarıyla işbirliği yapmayı öğrenmek yerine, saatlerce yataklarında oturup GameBoy'un sonsuz versiyonlarını oynamaktadırlar. Bu nedenle kuşak içi bir kopukluk vardır, çünkü çocukların oyunu başkalarına daha az bağlı ve gitgide daha fazla yalıtılmış hale gelmektedir." İkinci kopukluk kuşaklararasında ortaya çıkıyor. Eskiden hem çocuklar hem de yetişkinler aynı oyunları oynuyorlar ve aynı boş zamanları paylaşıyorlardı. Günümüzün Amerika'sında bu artık söz konusu bile değildir; hatta alan oyunları, piknikler gibi bir zamanlar yaygın olan etkinlikler tamamen geçmişte kalmıştır. Wright şöyle diyor: "Geleneksel etkinliklere ilginin kaybolması konusunda en rahatsız edici nokta, etkinliğin kendisinin kaybolması değil, etkinliğin desteklediği kuşaklararası arkadaşlığın kaybolmasıdır. Bu, modern toplumun ikinci kopukluk örneğini oluşturmaktadır, yani kuşaklararası kopukluk." Wright'a göre modernleşmenin bize miras bıraktığı sonuncu kopukluk ise, doğal şeylerden gitgide daha fazla yalıtılmamızdır. Teknolojik ilerlemeler bizi doğadan uzaklaştırıyor. Çocuklar da doğayla hiçbir bağlantısı olmayan etkinliklere giriyor, doğadan kopuk oyunlar oynuyorlar. Ayrıca ana babalar da artık çocuklarını doğa içinde oynamaya

özendirmiyor; ana babaların, çocukların parklarda ya da doğal alanlarda oynamaları konusunda bir tür korkusu olduğu saptanıyor. Wright sözü şuraya getiriyor: "Çocukların insan yapımı çevrelerde, hatta sanal çevrelerde ortaya çıkan oyunları ve diğer etkinlikleri, oyun için güdülenme ve/veya gözetilen yararlar benzer olsa bile, doğal çevredeki oyunla aynı değildir. Çocuklar yalnızca doğal çevre içinde oynama aracılığıyla doğal dünyanın bilincini, anlayışını, beğenisini kazanacaklardır." Ama Wright da çocukların içinde özgürce oynayabileceği doğal çevrelerin artık pek kalmadığının farkındadır.

Amerika'da durum böyle, ya diğer ülkelerde nasıl? Japonya toplantısına Etiyopya'dan katılan Taddesse Berisso bildirisini şöyle bitiriyordu: "Günümüzde Etiyopya'da geleneksel oyunlara gösterilen ilgi ve verilen önem azalıyor görünmektedir. Bu durum, gençlerin okula ve diğer 'üretici' etkinliklere girmeleri, nüfusun baskısı nedeniyle oyun alanlarının daralması, yorucu ve yıpratıcı oyunları engelleyen sağlık kaygıları ve modern insanın dikkatini çeken futbol gibi modern sporların da içinde olduğu çeşitli nedenlere bağlıdır." Burada da doğal oyun çevresinden ve geleneğinden uzaklaşma ve programlı etkinliklere yönelme eğilimini buluyoruz. Biri dünyanın en zengin, diğeri en yoksul iki ülkesinde aynı gelişmeleri görmek ilginç. Japonya toplantısına Almanya'dan katılan ve çocuk kültürü konusunda biraz daha iyimser olan Helmut Fisher de sonunda aynı noktaya geliyordu: "Çocukların kendi oyunlarını yapmadaki yaratıcı yolları ortadan kalkmadı. Tam tersine, büyük ölçüde oyun oynamaktan ibaret kendine özgü bir çocuk kültürü mevcuttur. Ancak, dışarda ve açık havada oynamanın büyük bir eğitsel değeri olmadığı, dolayısıyla gerekli de olmadığı ve faydayı vurgulayan modern topluma göre zaman kaybı olduğu düşüncesi gitgide artmaktadır." (Onur ve Çelen 2002: 45-74).

Oyun alanında en önemli tartışmalardan birinin oyun-iş ayırımı konusunda olduğunu belirtmiştik. 80'lerden bu yana yapılan araştırmalar bu ayrımın anlamsız olduğunu ortaya koymuştur. Bir başka tartışma konusu da oyunun içerde/dışarda olması arasındaki farklılıktır. Yakın zamanlara kadar içerde oynamanın değeri savunulmuş, dışarda oynamanın sağlayacağı yararlar görmezlikten gelinmiştir. Bunun nedeni yalnızca çevresel olanaksızlıklar değildi, aynı zamanda dışarda oynamanın yararının bilinmemesi ya da unutulmuş olmasıydı. Temel bir neden de,

dışarda oynamanın çocuğun sadece fiziksel yönlerini geliştireceği yanılgısıydı; oysa bugün bu tür oyunların çocuğun gelişimine bütün alanlarda katkıda bulunduğu bilinmektedir. Dışarda oynamak fiziksel becerileri geliştirdiği gibi, dil, matematik, fen becerilerini de geliştiriyor (ağırlıkları, mesafeyi, hızı karşılaştırmak gibi), ayrıca soru sormayı ve keşfetmeyi de teşvik ediyor (Napier ve Sharkey, 2004: 159). Ancak bu bulguların nedense değil ilişkisel olduğunu göz ardı etmemek gerekiyor.

Smith ve Cowie'ye (1989: 145-152) göre oyun araştırmalarından çıkan genel sonuçlardan biri, oyunun idealleştirilmesi adı verilen eğilimden sakınılması gerektiğidir. Bazı toplumlarda çocukların daha az oynadıkları, buna karşın normal biçimde geliştikleri bilinmektedir. Araştırmalardan çıkan bir başka sonuç da, oyun birtakım yararlar sağlamakla birlikte bu yararların zorunlu da olmadığıdır; başka bir deyişle, oyunun sağladığı bu yararlar başka yollarla da elde edilebilir (örneğin, çocuklar toplumsal yeterliği oyun oynayarak da kazanabilir, başka etkinliklerle de). Ancak bu sonuçlar oyunun verdiği hazzın değerini azaltmaz; bu da -gelişimsel sonuçları ne olursa olsun- oyuna verilen değeri sürekli kılar.

Oyunla ilgili çalışmalar çerçevesinde oyuncakla ilgili araştırmalar da söz konusudur. Oyuncakla ilgili olarak ele alınan başlıca sorunlar, oyuncakla oynamanın gelişime katkısı, savaş oyuncaklarının çocuğun davranışına etkisi, toplumsal cinsiyet ve oyuncaklar, oyuncak sepetinin oluşumu gibi konulardır. Oyuncakla ilgili yayınlarda *önceden yapılanmış* (pre-structured) ve *açık uçlu* (open-ended)malzeme ayırımı yapılmaktadır. Önceden-yapılanmış malzemeler (örneğin çay takımı gibi) sınırlı ve önceden belirlenmiş bir kullanım alanı sağlarlar. Açık uçlu malzemeler (kum, su ve benzeri doğal nesneler) ise çocuklara kendi oyunlarını kurmakta daha fazla olanak sağlarlar. Buna karşılık ticari amaçla üretilmiş oyuncakların çocukların duyusal deneyimini sınırladığı ileri sürülmektedir. Goldschmeid (akt. Napier ve Sharkey, 2004: 176) 1990'larda "buluşçu oyun" kavramını geliştirmiştir; bu tür oyunun çocuğun araştırmasını ve keşfetmesini desteklediği kabul edilmektedir. Goldschmeid bebeklerin araştırma yetisini geliştirecek doğal malzemelerin yer aldığı bir oyuncak sepeti önermektedir. Bu sepette plastik malzemeler ya da satın alınmış oyuncaklar bulunmaktadır. Sepette *doğal* (sünger taşı, diş fırçası, çakıl taşı, çam kozalağı, vb.); *tahta* (küçük kutular, küpler, düdükler, vb.); *kumaş* (top, deri cüzdan, yapay kemik, vb.); *metal* (kaşık, yumurta çırpacağı, limon sıkacağı, vb.); *kâğıt ve*

karton (karton kutu, defter, vb.) malzemeler bulunmaktadır. Ancak, geleneksel oyun malzemelerinin çocuğun yaratıcılığını daha fazla teşvik ettiği savı tartışmalıdır; genellikle, oyuncağın yapıldığı maddenin değil, oyuncağın hangi ilişkiler içinde kullanıldığının daha önemli olduğu kabul edilmektedir.

Oyuncaklarla ilgili güncel tartışmalardan biri de toplumsal cinsiyet konusundadır. Kız ve erkek çocuklara cinsiyetlerine özgü sayılan oyuncakların verilmesi eğilimi eskiden beri dikkati çekmiş ve eleştirilmiştir. Napier ve Sharkey (2004: 189) buna, oyuncakların çalışma dünyasına ilişkin olumsuz kalıp yargıları pekiştirdiği eleştirisini de eklemektedir. Örneğin doktor setleri erkek çocuklara, hemşirelik setleri kız çocuklara yöneliktir. Napier ve Sharkey 'in aktardığına göre Dixon'un salon oyunları, yap-bozlar üzerinde yaptığı araştırma da hem toplumsal cinsiyet ayırımının pekiştirildiğini, hem de etnosantrik bir vurgulama yapıldığını ortaya koymaktadır: Oyuncaklar çocukların dünyayı Batının kapitalist toplumu açısından görmeye koşullandırılmaktadır. Monopoly gibi oyunlar yarışmacı bir finans çevresinin kurallarına göre düzenlenmiştir ve çocukların toplumların farklı biçimde örgütlenebileceği türünden- başka görüşlere yaklaşmasını engellemektedir. Cross (1997: 153) çocukların oyununun, kitlesel tüketim ekonomisi ve onun arkasındaki üreticiler ve satıcılar tarafından biçimlendirildiğini belirtiyor. Böylece, yüzyıllar boyunca dışarda, bahçede, sokakta, açık alanlarda oynanan oyunlar da tarihe karışıyor; bugünün "kapatılmış" çocukları içerde oyuncaklarıyla yalnız başına oynuyorlar.

Öte yandan, savaş ya da şiddet oyunlarının ve oyuncaklarının çocuğun gelişimi üzerindeki etkileri önemli bir tartışma konusu olmayı sürdürmektedir. İnsanların doğuştan bir saldırganlık dürtüsüne ve savaşma eğilimine sahip olduğu, dolayısıyla çocukların da şiddet oyunlarına ve oyuncaklarına doğal olarak ilgi gösterdikleri savını günümüzde savunmaya olanak yoktur. Erkek çocukların silahla, kız çocukların bebekle oynaması gerektiği görüşü de artık savunulamaz. Erkekler insert ve saldırgan, kadınların yumuşak ve koruyucu olması yönündeki kalıp yargılar katılığını yitirdikçe cinsler arasındaki katı sınırların da gevşediği ve bu rahatlamanın çocukların oyunlarına da yansıdığı görülmektedir. Ancak bu gelişmenin daha çok laboratuvar araştırmalarında görüldüğünü, gündelik yaşamı da etkilemesinin zaman alacağını belirtmek gerekiyor (Shapiro, 1992: 655-667).

Dünyada oyun kavramını ifade etmek için geçmişte olduğu gibi günümüzde de farklı kelime veya kelimeler kullanılmıştır. Hollandalı tarihçi Huizinga, pek çok dilde (Yunanca, Sanskritçe, Çince, İngilizce vb.) oyun kavramının, çeşitli oyun biçimlerinin ifade edilmesinde farklı kelimelerin kullanılması veya terim çokluğu, genel kategoriyi ifade eden kelimenin bulunmaması gibi sebeplerden dolayı, tek bir kelimeyle ifade edilemediğine dikkat çekmiştir. Huizinga bu durumu bir dilde uskumru, hamsi gibi balık türlerin atlarını belirten kelimelerin yanında, genel kategoriyi ifade eden "balık" kelimesinin bulunmayışıyla açıklamıştır. Buna karşılık, Türkçe gibi bazı dillerde ise çok farklı özelliklere ve anlamlara sahip oyun kavramının ifade edilmesinde tek bir kelime kullanılmamaktadır. Bu çalışmada Üsküp Türklerinde çocuk oyunları konusu detaylı bir şekilde ele alınacaktır

Dünyada oyun kavramını ifade etmek için geçmişte olduğu gibi günümüzde de farklı kelime veya kelimeler kullanılmıştır. Hollandalı tarihçi Huizinga, pek çok dilde (Yunanca, Sanskritçe, Çince, İngilizce vb.) oyun kavramının, çeşitli oyun biçimlerinin ifade edilmesinde farklı kelimelerin kullanılması veya terim çokluğu, genel kategoriyi ifade eden kelimenin bulunmaması gibi sebeplerden dolayı, tek bir kelimeyle ifade edilemediğine dikkat çekmiştir. Huizinga bu durumu bir dilde uskumru, hamsi gibi balık türlerin atlarını belirten kelimelerin yanında, genel kategoriyi ifade eden "balık" kelimesinin bulunmayışıyla açıklamıştır. Buna karşılık, Türkçe gibi bazı dillerde ise çok farklı özelliklere ve anlamlara sahip oyun kavramının ifade edilmesinde tek bir kelime kullanılmamaktadır (Özdemir, 2006:21).

Oyun kavramı birçok Avrupa ve Asya dillerinde olduğu gibi Türkçede de geniş bir alanı kapsamaktadır. "Oyun" sözcüğü ile ifade edilen kavramların kapsadığı alanları şöyle sayabiliriz:

- Vakit geçirmeye yarayan, belli kuralları olan eğlence anlamında çocuk ve yetişkinlerin oynadığı bütün oyunlar,
- Kumar anlamında daha çok ütmeli oyunlar için kullanılmaktadır. Çocukların oynadığı âşık, bilye, çekirdek vb. türü oyunlarla yetişkinlerin oynadığı zar, âşık, iskambil ve diğer bütün ütmeli oyunlar, Şaşkınlık uyandırıcı, hüner olarak el çabukluğu ve maharete dayanan daha çok hokkabaz ve sihirbazların oynadığı oyunlar,
- Tiyatro ve sinemada oyuncunun rolünü yorumlaması,

- Müzik eşliğinde yapılan hareketler oyun kapsamı içerisinde düşünülmektedir,
- Genellikle halk dansları köçek oyunları,

Sahne ya da mikrofon için hazırlanmış eserler oyun kavramı içinde bulunmaktadır. Özellikle Tanzimat döneminde Namık Kemal gibi yazarlar tiyatro eserlerini oyun olarak isimlendirmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde de bu kavram dilimize yerleşmiştir.

Bedence ve kafaca yetenekleri geliştirmek amacıyla yapılan, çevikliğe dayanan ve her türlü yarışma. Çocuk oyunları, yetişkinlerin oynadıkları futbol, basketbol, voleybol, güreş vb. sporlardır (Özhan, 1997: 7).

1.2. OYUNUN TANIMI

Oyun, bir iş olarak görülmemesine rağmen ciddi bir iş olarak yapılan ve keyif veren, geleneklerle gelen ancak zamanla değişen sözlü kültür ürünüdür. Kendine has kuralları ve kendine has araçları vardır.

Oyun için pek çok bilim adamı açıklamalar yapmıştır onlardan bazıları şu şekildedir:

Oyun, çocuklar arasında ortak bir anlaşma yoludur. Oyun, çocuğun fiziksel ve zihinsel yapısını geliştiren, nesneler dünyasıyla ilişki kurmasını, özgürlük ve bireysellik kazanmasını sağlayan ve sonrada toplumsallaşmasına büyük ölçüde yardımcı olan çok önemli bir etkinliktir (Gürün, 1984: 120,121).

Oyun, belli bir amaca yönelik olarak fiziksel ve zihinsel yeteneklerle belirli bir yer ve zaman içerisinde, kendine özgü kurallarla yapılan, sosyal uyumu, zekâ ve beceriyi geliştiren, aynı zamanda eğlendiren etkinliklerdir. Bir başka değişle oyun, bir veya birden fazla kişinin belli kurallar içerisinde zihni, bedeni ve ahlaki güçlerini geliştirmek amacıyla yaptıkları eğlence türü hareketlerdir (Özhan, 1990: 3).

Oyun bütün yaşlardaki insanlara hitap etmektedir. Oyun oynama bebeklikten yaşlılığa kadar süren bir aktivitedir. Büyükler için bir çeşit eğlence aracı olsa da çocuklar için gün boyu yapılması gereken bir zorunlu uğraşı gibidir. Hatta İtalyan

eğitimci Maria Montessari ise oyunu, çocuğun işi olarak nitelendirmiştir (Özhan, 1997: 13).

Oyun çocuğun yaşamının doğal bir parçası olarak kabul edilir. Belli bir zaman süreci içinde ve belirli bir alanda yapılan, çocuğun yaratıcılığını ortaya çıkaran, beceri kazandıran ve aynı zamanda eğlendiren bir tür yarışmadır (Tuncor, 1999: 5).

Oyun genel anlamıyla, sonucu düşünülmeden herhangi bir amaca ulaşmaktan çok zevk almak amacıyla girişilen, görünürde pratik bir sonucu olmayan bir etkinlik olarak tanımlanmaktadır. Daha dar anlamıyla, önceden belirlenen kurallara göre yürütülen ve yarışmacıların gücüne, becerisine veya şansına bağlı olarak bir sonuca ulaşan etkinlik anlamına gelmektedir. Oyun, bireysel, kendiliğinden ve imgelem gücüne dayanan etkinliklerden gurup içinde ve kurallarla düzenlenen yarışma tipindeki etkinliklere doğru bir gelişme göstermektedir (Öngen 1991: 1,2).

Oyun, çocuğun bedensel, ruhsal ve moral gelişimin sağlayan, haz ve neşe yaratan, tek ya da topluca yapılabilen etkinliktir (Kantarcıoğlu, 1992: 74).

Oyunun tek kuralları oyunu gerçek gibi yaşamaktır. Çocuklar, tek oyunlarda olsun, toplu oyunlarda olsun sürekli bir denemede arama içindedir. Çocuk, oyunlarda değişik kişilik ve rolleri deneyerek kendi kişiliğini bulur (Artun, 1992: 2).

Selim Sırrı Tarcan oyunu şöyle tanımlıyor: “Oyun, sağlık ve mutluluğun düzenleyicisidir. Oyun, ister düşünce yorgunluğu gidersin, ister kuvvetin harcanmasından teşekkül etsin, ya da hayata hazırlıklı sayılsın; küçük-büyük herkes için tabii bir hareket ihtiyacıdır” (Tarcan, 1932: 145).

1.3. GELENEKSEL OYUN

Atalarımızdan miras kalan oyunlara geleneksel oyunlar denmektedir. Geçmişten gelen kültür birikimlerimizden birisi de şüphesiz oyunlardır. Bu kültür birikimimiz sözlü ve sözsüz olarak ikiye ayrılır. Oyunlar sözsüz kültürel mirasımız bölümündedir. Geleneklerimizdeki oyunlar sadece Anadolu coğrafyasında değil, misak-ı milli sınırları dışında kalan Türklerde de aynıdır. Oyunların isimlerinden, kuralarına kadar bir aynılık söz konusudur.

Geleneksel oyun; Kurallarını ve kıyafetlerini dahi inanç ve törelerden alan, Türk Milletinin gelenek, görenek ve hasletlerini ortaya koyan canlı ve uygulamalı örneklerden olup, kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşatılan sportif, folklorik değerlerdir (İşler, 1997: 37).

1.4. OYUNUN TARİHİ

Oyun insanların varoluşuyla başladığını düşünmekteyken Johan Huzinga bu düşüncemizi şöyle değiştirmektedir: Hayvanlar oyun oynayabilirler: Demek ki sadece mekanik şeyler olmanın çok ötesindedirler. Biz de oynuyoruz ve oynadığımızın bilincindeyiz. Demek ki biz de sadece akıllı varlıklar olmanın ötesindeyiz; çünkü oyun irrasyoneldir (Özhan, 1997: 10).

Gerçekten etrafımızdaki hayvanları dikkatlice izlediğimizde onların oynadıkları oyunları görebiliriz. İki köpeğin birbiriyle kovalaşması, birinin diğerini yakalayınca yere yatırması, ısırıyormuş gibi yapması, sonra diğerinin onu alt etmesi, tekrar kaçması ve bütün bunları yaparken de değişik sesler çıkarmaları yaptıkları eylemin oyun olduğunu ve iki köpeğinde bu iki işten zevk aldıklarını gösterir. Kedileri, kuşları izlediğimizde de benzer oyunlar oynadıklarım görürüz. Kedi yavrusunun önündeki topu sağa sola yuvarlaması, üzerine atlayıp yakalamaya çalışması, yeni emekleyen çocuğun topu tutmak için yaptığı hareketlerle benzerlik göstermektedir. Doğal olarak insanların çocuklarının ilk dönemlerinden sonraki oyunları zihinsel gelişimleriyle paralel olarak biçim değiştirmekte zekânın ürünü olmaktadır (Özhan, 1997: 10).

1.4.1. Eski Türklerde Oyun

Bilinen, daha doğru bir önermeyle, tahmin edilen ilk Ön-Türk medeniyeti Sümerlerdir. Hem yazılarındaki benzerlik hem de yapılan son araştırmalardaki bulgular ilk Türk medeniyetinin 5000 yıl önce yaşamış olan Sümerler olduğunu

göstermektedir. Dönem gereği savaşçı olmaları gereken kavimlerde tabii oyunlar da bundan etkilenmiş, güce ve kondisyonu artırıcı oyunlara yönelinmiştir.

Sümerler güzel ata binerler, iki tekerlekli dört koşumlu yarış arabalarını ustalıkla kullanırlardı. M.Ö. 2000 yıllarında bir tapınağın kazılarında bulunan bronz eserde, çıplak iki atletin karşılıklı olarak tutuştukları ve böylece birbirlerini vurmak istedikleri görülmektedir. Kazılarda Sümerlere ait olarak ele geçen silindir şeklinde kibir toprak mühürde, oklarla kalın hedefleri delme alıştırmalarının yapıldığı bir sahne canlandırılmaktadır (Sel, t.y. 13).

Hunlar, M.S. 2. yüzyıla ulaştıklarında binicilikte ve ok atıcılıkta çok usta idiler. Binicilik ve ok atıcılıkta ustalık kazanabilmek için antrenmanlar yapıyorlardı.

Hükümdarlarla, birlikte oldukları zaman askerler sürek avlarında, biniciliği ve ok atmayı öğreniyorlar; avlanmak suretiyle de bedenlerini güçlendiriyorlardı. Ok, yay ve atla donanan askerler, göçebe olsun, çoban olsun birbirlerinden ayrılmayan bir bütün teşkil ediyorlardı (İşcan, 1988: 29).

Eski Türklerde çocuk terbiyesi, milletin yaşama ihtiyacına göre kurulmuştur. Çocuklar pek küçük yaştan itibaren biniciliğe, avcılığa, güreşçiliğe ve savaşçılığa alıştırılırdı. Tahtadan ata binmek ve tahtadan kılıç kuşanmak suretiyle başlayan bu antrenman sistemi, çocuk büyüdükçe olgunlaşırdı. Yüklenme yoğunluğu gittikçe artan bir şekilde ok atmağa, ata binme ve keskin kılıç kullanma antrenmanlarına başlanırdı (Güven, 1999: 12).

Göktürk İmparatorluğu ile ilk Türk isimli devletin kurulmasından beri Türklerin oyunları sürekli bir değişim halindedir. İlk Türkler zamanında bahsi geçtiği gibi güce ve kondisyonu artırmaya yönelik olan oyunlar, daha sonra yerleşik hayata geçişle birlikte farklılıklara gitmiştir.

1.4.2. Mısırlılarda Oyun

Eski Mısır'da Orta Krallık döneminden kalan duvar resimleri incelendiğinde oyun tahtasında oynanan oyunlar, sıçrama oyunları gibi çocukların oynadığı diğer oyunlarda görülmektedir. Ak-Hor mezarından bir duvar resminde iki Mısırlı kız el oyunları oynarken görülmektedir (Poyraz, 1999: 5).

Bazı toplumlarda uğurlu olduğuna inanılan çıngırakların da eski Yunanlılarda ve Mısırlılarda üç bin yıldan fazla geçmişi olduğu bilinmektedir. Yine bebek ve bebek oyunlarının üç bin yıldan fazla geçmişi olduğu ileri sürülmektedir. Bulgulara göre eski Mısır'da küçük bir kız, çok küçük yaşta ölmüş bebeği ile birlikte gömülmüştür. Kolları hareket edebilen bu bebek bugün British Museum'da bulunmaktadır. Eski Mısır'da çocukların tahta bebekler ve tahtadan yapılmış timsahlarla oynadıkları belirlenmiştir (Aral ve Diğerleri, 2001: 11).

1.4.3. İranlılarda Oyun

Tarihçi Heredot'a göre İranlılar, oğullarına beş yaşından itibaren ata binmeyi, ok atmayı öğretmeye başlarlar; daha sonra çeşitli koşularla nefes gücü egzersizlerine önem verir, ağırlık kaldırır, mızrak atarlardı. Ünlü ozanları Firdevsi Şehnamesinde: kılıç oyunlarından, ok ve mızrak atmalarından söz eder, çöğen denilen atlı top oyunlarında çok usta olduklarını anlatır (Sel, t.y.: 15).

1.4.4. Yunanlılarda Oyun

M.Ö. 776 Yılında eski Yunanların Olimpiyat yarışları oyun karakterini taşımaz. Onlar sitelerinde hazırladıkları en iyi güreşçi, yarışçı ve disk atıcıları her dört yılda bir Zeus Tapınağı bulunduğu yerde (Olmpia) da karşılaştırır, yarıştırırlardı. Bütün bu faaliyetlerde amaç, sporcuların birbirini yenmesi, geçmesidir (Sel, t.y.: 15).

Yunanlılarda şövalye olması istenen genç senyör, on iki yaşına kadar, ünlü şövalyelerin ne yaptıklarını öğreniyor, binicilik ve eskrim dersleri alıyordu. On iki yaşından sonra şövalyelerin yanında avlara ve savaşlara katılıyor, ortalama 15yaşında şövalye olarak silah kullanıyordu (Gillet, 1975: 42).

Yunan çömlek resimlerinde tavlaya benzer bir oyuna rastlanılmıştır. Ayrıca âşık, sopayla çember sürme, topaç ve top oyunları oynandığına dair resimler bulunmuştur (Özhan, 1997: 12).

Topların büyüklük ve ağırlıkları oynadıkları oyunlara göre değişirdi. Bunların içine yün, kuş tüyü koyarlar, ya da hava ile şişirirlerdi. Yunan düşünürü Eflatun"Ruhun Bekası" adlı esrinde 12 değişik renge boyanmış süslü toplardan söz eder (Sel, t.y.: 16).

1.4.5. Roma ve Bizans'ta Oyun

Roma medeniyeti, tarihin en savaşçı ve yayılmacı medeniyetlerinden biri olması sebebiyle oyunlarında savaş unsuları, fiziki mücadele içeren oyunlar ağırlıktadır. Roma için oyunların savaşa hazır olabilmeleri açısından büyük önemi vardır.

Romalılar, Yunanlılarda olduğu gibi, türlü büyüklükte, içi kıl veya tüyle doldurulmuş (Pila), yahut bir tulum gibi hava ile doldurulmuş (Follis) (Folli kulus) adı verilen toplar kullanılmıştır.

(Paganika) denilen orta büyüklükte, lüks olması muhtemel, üçüncü bir top türünün de varlığı bilinmektedir. Romalılar, bugün olduğu gibi, toplarla çeşitli teknikler geliştirmişler ve oyunlar oynamışlardır. Karşılıklı top atıp-tutma (Incidemdare), topu yere vurup sıçratma (Expulsim ludre), paslaşma, (Dadatim ludre), top için ve topla mücadele (Raptim Lutre), Romalılarca uygulanan başlıca top teknikleridir. Romalılarda ayrıca topları baş ve dizleri ile oynayan, ayaklarını el yerine kullanan, topu havadan yere düşürmeden yakalayıp pasverenler gibi, bugünkü futbolun tekniğinde görülen hareketleri uygulayan becerikli top oyuncularından da söz edilmektedir. Romalıların eşler sırtında oynanan süvari topunu, topu çok yukarı atmanın esas olduğu (Uramia) adı verilen bir oyunu, raket kullanmadan topun açık avuçla, yumrukla ya da kolun alt kısmı ile dirsekle veya vücudun herhangi bir tarafı ile vurulması şeklindeki top oyunlarını oynadıkları bilinmektedir (Sel, t.y.: 17).

Bizans dönemine ait mozaiklerde çember çeviren çocuk, dama, dokuztaş oyunu çizimleri bulunmaktadır (And, 1974: 322).

1.5. OYUNUN SINIFLANDIRILMASI

Pertev Naili Boratav oyunları şu şekilde sınıflandırmıştır: (Özhan, 1997: 16).

- Sadece çocuklara özgü oyunlar
  - Büyüklerin küçükler için çıkardığı oyunlar,
  - Çocukların söz oyunları,
  - Takım halinde, danslı, türkülü oyunlar ve basit taklit oyunları,
- Talih, kumar, fal, niyet oyunları;
  - Büyülük ve törelik oyunlar,
  - Kumar oyunları,
  - Niyet ve fal oyunları
  - Talih oyunları
- Beceri ve Güç oyunları,
  - Asıl beceri oyunları,
  - Ütmeli beceri oyunları,
  - Jimnastikli ve ritmik oyunları,
  - Asıl güç oyunları,
- Güç ve beceri karmaşıklı oyunlar,
  - Zekâ oyunları,
  - Aldatmaca, yutturmaca oyunları
  - Bellek gücü, düşünce çevikliği, sezinleme oyunları,
  - Saklama ve saklambaç oyunları
  - Çizgili oyunlar
  - Taşlı oyunlar
  - Başkaca zekâ oyunları. Bu bölüme giren oyuncaklar,
  - Katışımlı oyunlar,
  - Katışımlı oyunlar,
  - Oyuncaklar

Özdemir, (2006: 98) "Türk Çocuk Oyunları" adlı çalışmasındaki sıralaması şu şekildedir:

• Oyunun İşlevi: Aklı (usu), bedeni geliştiren-eğiten oyunlar; gönül eğlendiren, gönlü hoş eden oyunlar; geleneği yaşatan oyunlar vb.

• Oyundaki Hareket: Atlama, koşma, sıçrama oyunları; kovalama kapma oyunları; saklama ve saklanma oyunları vb.

• Oyunun Niteliği: Ustalığa, zekâya dayanan oyunlar; eğlendirici oyunlar; kuvvet gösteri şeklinde ve tamamen spor faaliyeti sayılabilecek beceri isteyen oyunlar; taklit oyunları vb.

• Oyun Aracı: Araçlı veya araçsız oyunlar; âşık, değnek, taş, top, ip, çiçek, bebek, misket, topaç, gazoz kapağı, çöp, kemer, yüzük vb. ile oynana oyunlar.

• Oyuncular: Bebekler (0-7) veya büyük çocukların (7 yaş ve üstündekiler) oyunları; kız ve erkek çocukların oyunları; kız ve erkek çocukların birlikte oynadıkları oyunlar vb.

• Oyun Tekerlemesi: Tekerlemeli veya tekerlemesiz çocuk oyunlar.

• Oyun Yeri: Açık hava veya kapalı mekânda oynanan oyunlar; bahçe, ev içi, sokak, kır oyunları...

• Cemiyet Seviyeleri ve yerleşim birimlerine: Şehir ve kasabadaki çocuk oyunları; köylerdeki çocuk oyunları; dağlıların ve oymakların çocuk oyunları; şehir, gecekondu veya köy çocuklarının oyunları (Kars, Erzincan, Konya, Sivas çocuk oyunları vb.).

• Ezgi: Ezgili veya ezgisiz çocuk oyunları.

Musa Baran (1999: 30-196), "Çocuk Oyunları" sınıflaması şöyledir:

Gönlü hoş eden oyunlar;

- Gelişi güzel oyunlar
- Taklit oyunları
- Donatım oyunları
- Tekerlemeli oyunlar
- Türkülü oyunlar
- Orta oyunları
- Falımsı oyunlar

- Vuruşmalı oyunlar
- Usu geliştiren oyunlar
  - Şaşırtmalı oyunlar
  - Bilmeceli oyunlar
  - Resimli oyunlar
  - Dilsiz oyunlar
  - Ütümlü oyunlar
- Bedeni eğiten oyunlar
  - Sportif oyunlar
  - Avla ilgili oyunlar
- Oyun Çizimi: Çizgili veya çizgisiz oyunlar.
- Oyuncuların Düzeni: Daire düzeninde, sıra düzeninde veya dağınık düzende oyunlar, toplu, tek kişilik oyunlar; ikili veya iki takım halinde oynanan oyunlar.

Özhan, (1997:18-21). "Türkiye'de Çocuk Oyunları Kültürü" eserinde oyunu şu şekilde açıklayıp sınıflandırmıştır:

Oyun özgür bir eylemdir. İnsanlar oyun oynamaya kendi kendilerine kararıverirler. Bir başkasının dayatması söz konusu olmaz. Olduğu takdirde oyun, oyun olmaktan çıkar. Yükümlülük hâline gelir. Oyuncu zoraki girdiği oyunu bir angarya olarak görür, zevk alma söz konusu olamaz. Anne-babasının, arkadaşlarının diretmesiyle oyuna giren çocuk uyumsuzluklar gösterir. Yetişkinler içinde aynı şey söz konusudur. Yalnız bazı durumlarda bireysel değil, toplumsal zorlama söz konusu olabilir. Örneğin kurak mevsimlerde "yağmur gelini" oynamaları için çocukları yetişkinler teşvik ederler ve bir yerde zorlarlar.

- Oyun ciddi bir eylemdir. Oyun eğlenmek, zevk almak amacıyla oynandığı halde bir ciddiyet söz konusudur. Kurallara uymak, başkasının hakkına saygı göstermektir. Bu anlamda oyunu bir görevmiş gibi düşünmeliyiz, çünkü oyun özellikle yetişkinler tarafından boş zaman içerisinde gerçekleştirilmektedir.

- Oyunlar oynanıp bitirildikten sonra aynı şekilde yeniden oynanır. Bu da oyunun tekrarlanabilme özelliğini göstermektedir. Tekrarlarda herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Örneğin körebe oyununda gözü bağlanan oyuncu

diğer arkadaşlarından birini yakaladığı zaman onun gözü bağlanarak oyuna yeniden başlanır ve aynı şekilde sürdürülür. Ta ki bütün oyuncular kendi istekleriyle boyundan vazgeçinceye kadar tekrarlar devam eder.

• Oyunlar başlar, bilinen kuralları çerçevesinde sürdürülür ve biter. Her oyunun bitiş süresi vardır. Bu süre tekrarlarla oyuncuların isteğine göre son bulur. Bir oyun bittiğinde başka bir oyuna geçilebilir. Grup oyunlarının bitiş süresi genellikle bir grubun oyuncularının diğer grubun oyuncularını saf dışı bırakmasıyla, âşık, bilye, badem, ceviz vb. şeylerle oynanan ütmeli oyunlarda ise bir veya birkaç oyuncunun elindeki eneklerinin bitmesiyle son bulur. Her oyunun başlangıcından itibaren yavaş yavaş temposu artar ve belirli bir gerilime ulaşır. Bu gerilim oyun içerisinde iniş çıkışlar gösterir, gerilim sona erdiği an oyunda bitmiş olur. Çünkü gerilimin bitmesi oyundaki heyecanı azaltır, zevk alma duygusunu yavaş yavaş yok eder. Oyun zevk almaktan çıkmaya başladığında hemen bırakılır.

• Oyunlar belli bir mekânda oynanır. Bu mekânlar açık ve kapalı mekânlar olabilir. Oyun özelliğine göre oyun mekânları seçilir. Özellikle kırsal kesim çocukları oyun mekânları konusunda kent çocukları kadar sıkıntı çekmemektedirler. Boş alanların çokluğu çocukların dış mekânlarda daha rahat ve müdahalesiz oynamaların olanak sağlamaktadır. Kent çocukları ise kent planlamalarındaki bilinçli ve bilinçsizce yapılan yanlışlıklar sonucu oyun alanları yönünden sıkıntı çekmektedir. Ayrıca kent yaşamının getirdiği tehlikeler çocukları evlerinde oynamaya itmektedir. Ama apartman yaşamının güçlüğü çocukların ev içerisinde oynamasına da engel teşkil etmektedir. Komşuların rahatsız olmaması için anne ve babaların oyun oynayan çocuklara sürekli ikazları onlarda gerilim yaratmakta, huzursuz etmektedir.

• Her oyunun kendine göre kuralları vardır ve bu kurallara uygun olarak oynanmak zorundadır. Kurallar genelde önceden konulmuştur. Oyunun yasası biçimindedir. Kurallar bozulduğunda oyun oyun olmaktan çıkar. Oyun içerisinde bu kurallara uymayan hoş karşılanmaz, affedilmez, mazereti geçerli sayılmaz ev hemen oyundan atılır. Çünkü oyunbozanlık, mızıkçılık yapan çocuk oyunun büyülü dünyasını bozar.

• Oyunda mutlaka gerilim vardır. Özellikle âşık, bilye, zar, tavla oyunlarında bu gerilim zaman zaman çoğalır. Grup oyunlarında da kazanma hırsı

gerilimi yaratır. Oyunlarda oyuncu bir çaba harcar. Bu çaba başarılı olmak için gösterilen bir çabadır. Başarılı olan kişi veya grup daha çok zevk alır, sevinç duyar. Beşiğinin üstünde asıladuran çıngırağı tutabilmek için, yeni emeklemeye başlayan çocuğun yerdeki topu almak için hırslanması onun bir gerilim içerisine girdiğini gösterir. Çıngırağı tutmasının, topu yakalamasının ardından gösterdiği sevinç, harcadığı çabanın sonunda gelen başarının sevincidir. Grup oyunlarında kazanan çocuğun sevinci emekleyerek topu yakalayan küçük çocuğun sevincinden farksızdır. Çünkü sonuçta bir başarı vardır.

- Her oyunda bir ritim ve uyum söz konusudur. Oyun başlar, oyun başlar, gittikçe çabukluk ve hız kazanır. Çabukluk ve hızda inişler ve çıkışlar olur. Bu iniş ve çıkışlar hem oyunun oynanışında hem de oyuncuların geriliminde görülür. Özellikle ezgili oyunlarda söz ve hareketlerin uyumu söz konusudur. Bu uyum oyuncunun vücut organlarının birbirlerine uyumunu sağlar.

1.6. OYUNUN ÇOCUĞUN GELİŞİMİNE ETKİSİ

Oyun çocuğun her yönden gelişimine olumlu yönde etki etmektedir. Çocukların oynamaların yasak getirmek, kısıtlama getirmek çocuğun gelişine köstek olma anlamı taşır. Özellikle küçük yaştaki çocukların ev eşyaları ile oynaması anne-babalar tarafından yasaklanmaya çalışılır. Oysa bu yaştaki çocuklar bir nesneye bilerek zarar vermezler. Verilen zararlar bilinçsizce verilen zararlardır. Eşyaları düşürüp kırdığında, çizdiğinde bilerek yapmamaktadır. Bu nedenle çocukların oyun oynamaları engellenmemelidir (Özhan, 1997: 21). Çocuklar oyuna başladıkları an itibarıyla kendilerine dışarıya kapatırlar. Bu oyunu eğlence için oynamalarına rağmen oyunun içerisindeki ciddiyetin bir göstergesidir. Çocuk bu ciddiyetlerinin sonucu bazı gelişimler gösterirler. Bu gelişimler şöyledir:

1.6.1. Fiziksel Gelişimine Etkisi

Özellikle geleneksel oyunlarımızda bu gelişimi daha net görebilmekteyiz. Genellikle erkek çocukların oynadığı oyunda bu gelişim daha fazladır. Geleneksel oyunlarımızda fiziksel gelişimin daha fazla gözükmesinin sebebi asker-millet olmamızdan kaynaklıdır. Her daim savunmaya ve ya atağa kalkacak halde olan ordu yani halk kendini geliştirebilmek adına güçlü olmalıdır. Bu da çocukluktan başlayan bir kondisyonla mümkündür. Ok atma, koşu yarışması, güreş, cirit gibi geleneksel oyunlar fiziki gelişim için oldukça yararlıdır.

Daha çok hareketli oyunlarda çocuğun büyük ve küçük kasları kasılma ve uzamalarla tam bir kasılma halindedir. Bu süre içinde kalbin atışı normalin üzerine çıkar. Kan dolaşımı hızlanır, solunum sıklaşır ve artar. Böylece akciğer yolu ile kana bol oksijen geçer. Kan dolaşımının normalden hızlı olması sayesinde dokulara daha çok besin taşır (Sel, t.y.: 31).

Bisiklete binme, ip atlama, tırmanma ve toplu oyunlar çocukta büyük kasları güçlendirir.

Fiziki gelişimi geliştirecek oyunlar çocuğun kemiklerini, kaslarını, sindirim sistemini, boşaltım sistemini güçlendirir ve geliştirir.

Açık havada oynanan oyunlar sayesinde güneş ışınlarından yararlanarak D vitamini alır, oksijen ve temiz hava sayesinde iştahı artar ve rahat uyur (Tuncor, 1999: 9).

Büyük kasların motor gelişimini sağlayan hareketler koşma, yürüme, atlama, tırmanma, kayma, fırlatma, zıplama, ip atlama, top oyunları gibi oyunlardır (Tuncor, 1999: 10).

1.6.2. Psiko-Motor Gelişimine Etkisi

Oyunların pek çoğunda alet kullanımı tespit edilmiştir. Çocuk alet kullanma özelliğini bu oyunlar vasıtasıyla öğrenirken psiko-motor gelişimine etkisinin farkında değildir. Oyunu tam bir ciddiyetle oynayan çocuk bu gelişimlerden habersiz el becerisinin gelişimini gözleyemez. Oyunların özelliğine göre alet kullanımı, kesme,

bağlama, koparma, ilikleme, çözme vb. becerileri edinir. Bu ince el becerilerinin gelişmesi oyunların sayesinde olmaktadır. El ve kol koordinasyonunu oyunlarda öğrenen çocuk ile evde bireysel oyunlara mahkûm olmuş günümüz çocukları arasında psiko-motor gelişimi bakımından oldukça büyük farklar bulunmaktadır. Aletleri farklı amaçlarda kullanan çocuğun, hayatı boyunca unutmayacağı bu beceri, çocuk oyunlarını oynamayanlara nazaran hem daha erken hem de daha ustaca gelişmektedir.

1.6.3. Duygusal Gelişime Etkisi

Çocuk yetişkinlere göre duygularını hem daha net bir şekilde belirtmekte hem de daha coşkulu yaşamaktadır. Bu durum duygularını saklamayı henüz öğrenmediğinden kaynaklanır. Duygularını net gösteren çocuğun duygusal gelişiminin yolunda olduğu gözlemlenir.

Birey olmayı ve duygularını ifade etme zenginliğini oyunlardaki kazanma ve yenilme sonuçlarında öğrenen çocuk, yetişkinlik çağında da duygularını ifade etmede diğerlerine göre üstündür.

Birey, oynamak için bir başkasının veya toplumun zorlamalarını beklemez. Oyun oynamaya kendi özgür iradesiyle karar verir. Yine kendi özgür iradesiyle bitirir. Oyunun bu özelliği çocuğa ileriki yaşlar için kendi başına karar verme alışkanlığını kazandırır. Başkalarının vereceği kararlarla hareket etme duygusunu geliştirir. Çocuğun, oyun içerisindeki çeşitli atakları, gerilemeleri ve çekilmeleri vs. o an vereceği kararlardır. Bu kararlar, ileriki yaşlarda hangi durumlarda nasıl karar vermesi gerektiğini kavramasına yardımcı olur (Sel, t.y.: 34).

Toplum kurallarını, âdetleri ve en önemlisi verilen ödev ve uyması gereken yasaları oyunlardaki kural ve cezalarla göre çocuk erken yaşta toplum içerisinde düzgün ve kurallara uyan birey olma yolunda büyük adımlar atar. Hayvanların da oyun oynadığını gören çocuk hayvan sevgisini kazanır. Takım oyunları oynayan çocukların iş hayatında takım çalışma ruhuna daha kolay alışması normaldir. Takım oyunlarında ebe değişmelerini gören çocukların empati hissini alması ve

yetişkinliğinde empati yapabilmesi oyunlar sayesinde öğrenilen duygusal gelişmelerden biridir.

1.6.4. Zihin ve Dil Gelişimine Etkisi

Makedonya'da Osmanlı hâkimiyetinden sonra birçok devletin hegemonyasına girmelerinden kaynaklı dil Türkler için en hassas konudur. Özellikle Bulgar ve Sırp Devletlerine bağlı oldukları dönemde Türkçe konuşmaları oldukça zor olmuştur. Yugoslavya dönemi içerisinde Tito'nun uyguladığı yumuşak sosyalizmin içerisinde uygulanan esnek politikalara rağmen komünizmin etkisiyle Türkçe konuşmaları hoş karşılanmamıştır. Bu yüzden Üsküp Türkleri için Türkçe Türklük demektir. Oyunlardaki Türkçe'nin aktarımının da sağlandığı düşünülürse Türkçe'nin çocuklar vasıtasıyla devamı da bir Türkçe yayın kadar önemlidir.

Oyun çocukların kelime dağarcıklarının gelişimini hızlandırır. Oyun sırasında çocuklar çevrelerindeki nesnelerin isimlerini ve özelliklerini öğrenirler. Örneğin; bir yetişkinle çocukların birlikte oynadığı "Gerede Gerede" oyununda yetişkinin gösterdiği eşyanın adını çocuğun söylemesi gibi. Diğer oyunların tamamında çocuklar birbirinden yeni sözcükler öğrenerek kelime dağarcıklarını geliştirirler. Ne Lazım, Nesi Gerek, Nesi Var, Esnaf oyunlarında çocuklar mesleklerle ilgili aletlerin, hayvanların çeşitli uzuvlarının isimlerini ve özelliklerini öğrenirler (Özhan, 1997:26).

Oyun, çocuğun zihin ve dil gelişimine olumlu yönde katkıda bulunur. Oynarken oyuncuların, araç gereçlerin atlarını, ne işe yaradıklarını aklında tutar, öğrenir. Ayrıca hem sözcük dağarcığı, hem de anlatma yeteneği gelişir. Yeni öğrendiği kelime ve kavramlarla düzgün cümle kurma alışkanlığı kazanır. Rahat konuşur ve düşüncelerini açıklayabilir. Nesneleri tanıyarak onların nasıl kullanıldıklarım ve işlevlerini oyun sırasında daha kolay öğrenir (Tuncor, 1999: 12).

Çocuklar oyunlarda bilmedikleri birçok nesnenin adını öğrendiği gibi bazı mental gelişimi sağlayan oyunlarda isim uydurma gibi özelliği de beraberinde getirir.

Oyunlardaki bazı kelimelerin tam karşılığının olmamasının nedeni de budur.

İKİNCİ BÖLÜM

OYUN TÜRLERİ

2.1. TÜRK ÇOCUKLARINDA OYUN TÜRLERİ

2.1.1. Onda Bunda Oyunu

Resim 1. Onda bunda oyunundan bir görünüm

Bu oyun çocuklar arasında çok sevilen ve oynanan bir oyundur. Çocuklar oyuna başlamadan önce daire şeklinde dizilirler. Oyunculardan biri eline bir taş alır ve iki elini de arkasına saklar. Taşı ellerinin arasında değiştirir ve iki elini de kapalı bir şekilde diğer oyuncuya uzatarak "Aldi, verdi, sen bu taşı buldi" diyerek taşın hangi elinde olduğunu bulmasını ister. Diğer oyuncu da "Elle, gülle, lülle bunda"

diye saymaya başlar. Eğer taşın hangi elde olduğunu bulursa oyunu kazanır. Bulamazsa oyunu kaybeder (KK1, KK4).

2.1.2. Suda Kaymak Alma Oyunu

Resim 2. Suda kaymak alma oyunundan bir görünüm

Bu oyun genellikle durgun su kenarlarında oynanan bir oyundur. Oyuncu sayısı sınırsızdır. Bu oyunu oynamak isteyen bir oyuncu diğer oyuncuyu "Aydee sudan gaymak alalım" diye oyuna davet eder. Oyuncular su kenarlarından yassı ve ince taşları toplarlar ve sırasıyla taşlarını suda sektirtmeye çalışırlar. Taşı en fazla suda seken oyuncu oyunu kazanmış olur (KK12, KK25, KK50).

2.1.3. Saldırım (taş atma) Oyunu

Resim 3. Saldırım (taş atma) oyunundan bir görünüm

Bu oyun en az iki kişiyle oynanır. Oyuncular önce bir çizgi çizerler ve ellerine yassı bir taş alırlar. Sonra bu çizgi üzerine dizilerek "Durdim, attim en uzağını ben yaptim" diyerek sırasıyla taşlarını bacak aralarından en uzağa atmaya çalışırlar. Atış anında oyuncu çizgiyi geçerse atışı sayılmaz yeniden taş atmak zorunda kalır. Taşı en uzağa fırlatan oyunu kazanmış olur. Oyun bu şekilde devam eder (KK5, KK11).

2.1.4. Çul Çekme Oyunu

Resim 4. Çul çekme oyunundan bir görünüm

Bu oyun açık mekânlarda oynanır. Oyuncular, oyuna başlamadan önce oyunculardan birisini ebe olarak seçerler. Kale olarak belirledikleri bir yerin içine boş bir teneke kutu bırakırlar. Oyunculardan birisi tenekeye tekme atarak uzağa fırlatmaya çalışır. Ebe, tenekeyi kaleye getirene kadar diğer oyuncular saklanmaya çalışır. Tenekeyi kaleye getiren ebeye saklanamadığı için görünen oyuncu yanar ve kalenin yanına gelip beklemek zorunda kalır. Diğer oyunculardan birisi ebeye görünmeden tenekeye vurur ve tenekeyi ileri fırlatırsa ebe tenekeyi getirene kadar oyuncular yine saklanır. Tüm oyuncular ebe tarafından yakalanana kadar oyun bu şekilde devam eder. Tüm oyuncular yandığında ilk yanan oyuncu ebe olur (KK6, KK29, KK35).

2.1.5. Sekme Oyunu Zımba

Resim 5. Sekme oyunundan bir görünüm

Bu oyun açık alanlarda daha çok ortaokul çağındaki çocuklar arasında oynanan bir oyundur. Oyuncular önce bir ebe belirleyerek bir çizgi çizerler. Çizginin on beş metre uzağına kare veya daire şeklinde bir alan belirlenir. Belirlenen alandan ebe "Zıldır zımba biir ikii üüçç" diyerek tek ayak üstünde koşup bir oyuncuya dokunmaya çalışır. Eğer ayağı yere basarsa diğer oyuncular ebeyi tekme atarak belirlenen alana sokarlar. Eğer ebe tek ayak üstünde bir oyuncuya dokunursa dokunduğu oyuncu ebe olur (KK31, KK80,KK 51).

2.1.6. Buzda Kayma

Makedonya kış aylarında eksi yirmi dereceleri gördüğünden bu oyun çocuklar arasında çok sevilen ve oynanan bir oyundur. Oyuncular belirlenen buzlu alana bir çizgi çizerler ve sırasıyla bu çizgiyi geçmeden çizgiye en yakın şekilde kaymaya çalışırlar.

Çizgiyi geçerlerse yanmış sayılırlar ve yeniden kaymaları gerekir. Çizgiye en yakın mesafede kayan oyuncu kazanmış sayılır (KK60, KK61).

2.1.7. Duvar Dibi Oyunu

Resim 6. Duvar dibi oyunundan bir görünüm

Bu oyun açık alanlarda en az iki kişiyle oynanan bir oyundur. Oyuncular duvarın yaklaşık beş metre uzağına paralel bir çizgi çizerler. Kendi aralarında belirledikleri ilk oyuncu çizgiyi geçmeden elindeki odun parçasını duvara fırlatır. Bu oyundaki amaç odun parçasını duvara en yakın mesafeye atmaktır. Oyuncular sırasıyla odun parçalarını duvara doğru fırlatırlar. Eğer odun parçaları eşit mesafedeyse yeniden atış yapılır. Duvara en yakın odun parçasının sahibi oyuncu oyunu kazanmış olur (KK 15,KK22, KK 18).

2.1.8. Aldım Verdim Oyunu

Resim 7. Aldım verdim oyunundan bir görünüm

Ebenin belirlenmesi için oynanan bir oyundur. Oyuncular belli mesafede karşı karşıya geçerler. İlk oyuncu topuğunu diğer ayağının başına değdirecek vaziyette adım sayarken her adıma bir kelime gelecek şekilde "Aldim, verdim, ben, seni, yendim." der ve bekler. Bu sefer diğer oyuncu aynı şekilde adım sayar. Kimin ayağı diğerinin ayağının üzerine ilk önce basarsa o oyuncu kazanır. Kaybeden oyuncu diğer oyuncuyla aynı şekilde oynar. En sona kalan oyuncu ebe olur (KK1, KK86).

2.1.9. Salıncak Oyunu

Resim 8. Salıncak oyunundan bir görünüm

Salıncak oyunu her mevsim oynanabilen bir oyundur. Oyunda kullanılan malzeme yaklaşık 2 metre uzunluğunda kalın ip ve minderdir. Salıncak ipinin uçları ağaç dallarından ya da demir halkadan geçirildikten sonra bağlanır. İplerin karşılıklı arası açılır. Minder ortaya yerleştirilir. Bir oyuncu bu mindere oturur ve iki yanındaki ipten tutunur. Diğer oyuncu da salıncaktaki oyuncuyu iterek sallar. Oyun bu şekilde devam eder (KK19).

2.1.10. Nişana Ok Atma Oyunu

Resim 9. Nişana ok atma oyunundan bir görünüm

Bu oyun açık alanlarda oynanır. Oyuncular bir metre uzunluğunda, düzgün bir ağaç dalı keserler. Dalın iki ucundan küçük bir yarık açıp iple iki ucu birbirine bağlarlar. Böylece "yay" yapılmış olur. İnce, sert ve düzgün çubukların bir ucu sivriltilerek "ok" yapılır. Oyuncular belli bir mesafeye bir hedef bırakırlar ve atış yapma yerini belirlemek için bir çizgi çizerler. Çizgi gerisine dizilerek sırayla nişana ok atarlar. Hedefi vuran oyuncu oyunu kazanmış olur. Hedefi iki oyuncu da vurduğu zaman ikisi arasında bir daha atış yapılır. Oyun bu şekilde devam eder (KK28, KK35).

2.1.11. Koşma Yarışması Oyunu

Resim 10. Koşma yarışmasından bir görünüm

Koşma yarışması sınırsız oyunculardan oluşur. Oyuna başlamadan önce oyuncular tarafından iki hakem belirlenir. Oyunun başlangıç yerinde bir hakem bitiş yerinde diğer hakem bekler. Başlangıç noktasına bir çizgi çizilir ve bütün oyuncular bu çizgiye dizilirler. Başlangıç noktasındaki hakem elindeki mendili indirdiği an yarışma başlar. Bitiş yerine önce varan oyuncu oyunu kazanmış olur (KK57, KK69, KK75).

2.1.12. Fırıştak Oyunu

Resim 11. Fırıştak oyunundan bir görünüm

Bu oyun her mevsim oynanabilen bir oyundur. Fırıştaklar genellikle tahtadan yapılırlar. İnce bir tahta parçası yuvarlak şekilde kesilir. Tahtanın ortasına birbirine yakın çapraz gelecek şekilde iki delik açılır. Deliklerden geçirilen ipin uçları bağlandıktan sonra tahta ortaya getirilir. İpin iki ucu başparmaklara geçirildikten sonra tahta öne doğru döndürülürken ip çekip bırakılır ve tahtanın hızlı dönmesi sağlanır. Fırıştak dönerken fırıştağın sahibi oyuncu "Benim fırıştağım daha iyi ses çıkarayi" diyerek tempo tutar.

Hangi oyuncunun fırıştağı daha iyi ses çıkarırsa oyunu kazanır (KK45, KK57, KK82).

2.1.13. Beş Taş Oyunu

Resim 12. Beş taş oyunundan bir görünüm

Bu oyun bir kişi tarafından oynanmakla birlikte en ideal oyuncu sayısı dörttür. Oyuncular kızlardan ve erkeklerden oluşmaktadır. Oyuna başlamadan önce yuvarlak beş adet taş toplanır ve daire şeklinde oturulur. Kura ile belirlenen ilk oyuncu avucuna beş taşı alır ve önüne atar. Yerdeki bu beş taş içerisinden birini alır ve tek eliyle havaya attıktan sonra yine aynı eliyle yerden bir taş alıp havaya attığı taşı tutmaya çalışır. Yine atar ve yerdeki taşların hepsini alır. Elindeki beş taşı önüne yine atar. İçerisinden bir taş alır ve havaya atar. İkişer ikişer taşları alır. Elindeki taşları önüne atar. Önündeki taşlardan birini eline alır ve havaya atar. Havaya attığı taş düşmeden yerdeki taşın üçünü birden alır ve diğerini tek alır. Elindeki taşlardan birini havaya atar ve diğer taşları düşürmeden yere koyar ve havadaki taşı yere düşürmeden tutar. Düşürürse veya taşları alamazsa oyun diğer oyuncuya geçer. Elindeki taşı havaya atar ve dört taşı yerden alır. Taşlar avucunda, taşın birini havaya atar ve "Pıssstttt" diye işaret parmağını yere değdirir ve taşı yere düşmeden yakalar. Oyuncu bütün taşları yere atar. Taşlardan birini eline aldıktan sonra diğer elinin baş

ve işaret parmağını taşların yakınında "köprü" pozisyonuna getirir. Daha sonra yerdeki taşlardan birini eline alarak havaya atan oyuncu, diğer taşlardan birini eliyle yuvarlayarak köprünün içinden (Baş ve işaretparmağının arasından) geçirmeye çalışır. Eğer taş yandan dışarı giderse yanmış olur. Bu şekilde taşları tek tek köprüden geçirirken diğer oyuncunun seçtiği taşa değdirmemesi gerekir. En son da diğer oyuncunun seçtiği taş geçirilir. Bütün taşları kuralına göre geçiren oyuncu taşları iki avucuna alıp havaya atar ve bitiştirdiği ellerinin üst tarafında tutmaya çalışır. Sonra havaya atar ve bu sefer avuç içiyle tutar. Taşın birini tutamazsa yanar. Bundan sonra oyuncu taşları tek eline alıp havaya atar ve tek elinin tersiyle tutmaya çalışır. Kaç taş tuttuysa ona göre puan (Her taşa iki puan) verilir. Önceden belirlenen sayıya ulaşan oyuncu kazanmış olur (KK34, KK41).

2.1.14. İp Çekme Oyunu

Resim 13. İp çekme oyunundan bir görünüm

Genellikle yaz mevsiminde ve açık alanlarda, en az iki kişiyle oynanan bir oyundur. Oyuncular oyuna başlamadan önce bir hakem belirlerler ve belirli bir

mesafe belirleyerek karşılıklı iki gruba ayrılırlar. İki grubun arasına eşit mesafede bir çizgi çizilir ve ortaya 5 metre uzunluğunda bir ip bırakılır. Oyuncular ipten tutarak hakemin komutuyla karşılıklı çekmeye başlarlar. Rakibini ortadaki çizgiyi geçene kadar kendine doğru çekmeyi başaran grup oyunu kazanır (KK56).

2.1.15. Duvarda Saydırmaca Oyunu

Resim 14. Duvarda saydırmaca oyunundan bir görünüm

Duvarda saydırmaca oyunu bez topla veya lastik küçük bir topla oynanan bir oyundur. Oyuncular oyuna başlamadan önce ulaşılması gereken sayıyı belirlerler. Kura ile belirlenen ilk oyuncu topu eline alır ve duvara vurarak saydırmaya başlar. Oyuncu saydırmaya başladığında topu yakalarsa veya düşürürse sıra diğer oyuncuya geçer. O da aynı şekilde saydırır. Oyun başında belirlenen sayıya ilk önce ulaşan oyuncu o oyunu kazanır (KK68, KK47).

2.1.16. Deve Güreşi

Bu oyun yaz mevsiminde, suda dört kişiyle oynanan bir oyundur. Oyuncular oyuna başlamadan önce iki gruba ayrılarak boylarını aşmayacak derinlikteki suyun içine girerler. Her oyuncu eşleştiği oyuncunun omzuna biner ve karşısındakini çeşitli hareketlerle düşürmeye çalışır. Rakibini suya düşüren oyuncu oyunu kazanmış olur (KK87).

2.1.17. Akrep Çıkarma Oyunu

Resim 15. Akrep çıkarma oyunundan bir görünüm

Akrep çıkarma oyunu tehlikeli bir oyun olduğundan aileler tarafından tasvip edilen bir oyun değildir. Bu oyun açık alanda oynanır. Akreplerin yuvasını belirleyen oyuncular, yuvaya biraz su dökerler ve yuvanın içine doğru“ Mo mo çik dışari, sana pite vereyim, ekmek vereyim.” diye bağırırlar. Akrepler ses duyduklarında genellikle yuvanın ağzına çıkar. Diğer oyuncular, kaçmasını önlemek için ellerindeki çubukla akrebin yolunu kapatırlar. Dışarı çıkınca havaya kaldırdığı kuyruğundan iple bağlanan akrep, evcil bir hayvan gibi gezdirilir ve serbest bırakılır (KK54, KK81, KK31).

2.1.18. Kılıç Oyunu

Resim 16. Kılıç oyunundan bir görünüm

Bu oyun erkek çocuklar arasında oynanan bir oyundur. Oyuna başlamadan önce çocuklar kendilerine genellikle tahtadan birer tane kılıç yaparlar. Oyuncular kılıçlarını karşılıklı birbirine vururlar. Oyunun amacı karşı rakibin kılıcını kendi vücuduna değdirmemektir. Bu yüzden her oyuncu hem kendini savunur, hem de rakibine saldırır.

Oyun bu şekilde devam eder (KK15, KK39).

2.1.19. Yüzük Oyunu

Genellikle düğün eğlencelerinde oynanan bir oyundur. Bu oyun daha çok Üsküp'ün köylerinde yaygındır. Oyuna başlamadan önce, bir tane tepsi, dokuz tane fincan, bir tane yüzük getirilir. İdeal oyuncu sayısı 14 kişidir. Bu on dört kişi yedişerli iki gruba ayrılırlar. Oyuna hangi grubun başlayacağını belirlemek için, her gruptan birer kişi seçilir. Tepsinin içinde ters olarak duran iki fincandan birinin altına yüzük bırakılır. Karşı gruptan bir oyuncu tepsinin başına gelir ve iki fincandan birini seçip "Yüzük bu fincandadır" der. Eğer yüzüğü bulursa bu sefer diğer grup saklar, o

da bulursa diğer grup saklar ve bu durum boş fincan seçilene kadar devam eder. Son olarak yüzüğü bulan grup oyuna başlar. Oyuna başlamadan önce bir sayı belirlenir. Oyuncular karşı karşıya otururlar. Seyirci grubu da oyuncuların etrafında toplanır. Kurayı kazanan grup tepsi, fincanları ve yüzüğü alır, kendi grubundan birini seçer. Seçilen oyuncu tepsi, fincan ve yüzüğü alır ve fincanlardan birinin altına saklar. Diğer oyuncular yüzüğü saklayan oyuncunun üzerini örter. Fincanları tepsi içinde çeşitli şekillerde dizer. 9fincandan 7'si saklayanın 2'si arayanındır. Arayan oyuncunun 2 defa "Bize" söyleme hakkı vardır. Bunu istediği zaman söyler. Eğer "Bize" sözcüğünü söylemeden önce fincanlardan birini kaldırır ve boş çıkarsa saklayan gruba 10 sayı ceza yazılır. Karşı grup fincanın birine "Bize" derse, diğerini de kaldırıp yüzük çıkarsa bu sefer tepsideki fincanlar sayılır. Tepsiyle beraber 9 sayı saklayan gruba yazılır. Hiç "Bize" demeyip 3 fincan kaldığı zaman yüzük üçüncü fincanda çıksa bile yine 10 sayı yazılır. Tepsi ilk hazırlandığında arayan grubun önüne bırakılır. Oyun bu şekilde devam eder (KK3, KK6).

2.1.20. Dikili Taş Oyunu

Resim 17. Dikili taş oyunundan bir görünüm

Bu oyun açık alanlarda oynanan bir oyundur. Oyuna başlanmadan önce oyuncu sayısına göre yuvarlak taş bulunur. Bir çizgi ile belirlenen yere yaklaşık on metre uzaklıkta olmak üzere ileriye doğru 10 cm arayla taş dikilir. Oyuncu sıralaması kurayla belirlenir. İlk oyuncu, belirlenen çizgiden dizili taşlara doğru elindeki taşı fırlatır. Taşlardan birini vurduğu zaman çizgiye geri gelir yine fırlatır. Vuramazsa sıra ikinci oyuncuya geçer. O da aynı şekilde taşı atar. Sıralama bu şekilde devam eder. Taşların hepsi vurulduğu zaman en fazla taş vuran oyuncu birinci olur. Eşitlik durumunda yeniden yarışma yapılır (KK67, KK49).

2.1.21. Omuz Taşı Oyunu

Resim 18. Omuz taşı oyunundan bir görünüm

Bu oyunda oyuncular omuz hizasına çıkardıkları taşı belirledikleri çizgide durarak en uzağa fırlatmaya çalışırlar. Çizgiyi geçen oyuncunun attığı taş sayılmaz ve o oyuncuya yeniden taş attırılır. Taşı en uzağa atan oyuncu kazanmış olur (KK56, KK81, KK 58).

2.1.22. Ayna Oyunu

Ayna oyunu açık alanlarda oynanan bir oyundur. Oyunda kullanılan malzeme aynadır. Oyuncular oyuna başlamak için toplanırlar. Cebinden aynayı çıkaran bir oyuncu, "Kim ne yapayi ben onu bileyim" der. Diğer oyuncular, "Bilemeysin." derler. Aynayı çıkaran oyuncu diğer oyuncuların haberi olmadan içlerinden birini kendine yandaş seçer. "Kim yapayi sen ondan sonra aynaya el basaysin." der. Elinde ayna olan oyuncu ileri gider ve diğer oyunculara sırtını döner. Oyunculardan biri taş atar ve elinde ayna olan oyuncuyu çağırıp "Kim taş atayi?" derler. Aynayı tutan oyuncu "Herkes sırayla aynaya parmak bassın." der. Oyuncular sırayla parmak basarlar. Taşı atan parmak bastıktan sonra casus oyuncu hemen arkasından parmak basar ve ebe olan oyuncu bilir (KK69, KK30).

2.1.23. Ceket Oyunu

Resim 19. Ceket oyunundan bir görünüm

Ceket oyunu genellikle yaz mevsiminde oynanan bir oyundur. Oyunun malzemesi ceket olduğu için oyun bu adı almıştır. Kura ile seçilen oyuncunun üzerine ceket örtülür ve oyuncu ceketin kolundan gökyüzüne bakar. Ayakta olan oyunculardan biri "Allah'ım bize yağmur yağdır, sana yalvarıyorum" der. Bunu

söyler söylemez ceketin kolundan bir bardak soğuk suyu dökerler. Oyuncular hep birlikte gülerler. Oyun bu şekilde devam eder (KK78, KK12, KK29).

2.1.24. Cirit Atma Oyunu

Resim 20. Cirit oyunundan bir görünüm

Cirit oyunu açık alanda oynanan bir oyundur. Oyuna başlamadan önce oyuncular birer tane 1 metre uzunluğunda düzgün bir ağaç parçası bulurlar. Oyuna başlamadan önce bir atış çizgisi çizilir. Oyuncuların atış yaparken bu çizgiyi geçmemeleri gerekir. Ciridi en uzağa atan oyuncu yarışmayı kazanır (KK13, KK25).

2.1.25. Çember Çevirme Oyunu

Çember çevirmek, erkek çocuklar arasında sıkça oynanır. Çemberi çevirmek güç gerektirir. Genellikle otomobil lastikleri çember olarak kullanılır. İyi lastiklerden elde edilen çemberler kaliteli olur. Çember sürmek için belirli bir kalınlıkta çember teli denilen ve çemberin sürülmesini sağlayan bir itme çubuğu yapılır. Çembere yön, sürücüsü tarafından verilir.

Oyuncular düz bir alanda yan yana dizilirler. Belirlenen noktaya başlama komutuyla birlikte çemberlerini sürmeye başlarlar. Belirlenen mesafeye ilk önce varan oyuncu yarışmayı kazanır. Kazanan oyuncu "Benim çemberim hepsinden önce varay" diyerek çemberini sürmeye devam eder. Oyun bu şekilde devam eder (KK71, KK84, KK79).

2.1.26. Uzuneşek Oyunu

Resim 21. Uzuneşek oyunundan bir görünüm

Uzuneşek oyunu, çocuklar tarafından açık alanlarda oynanan bir oyundur. Oyuna başlamadan önce oyuncular iki gruba ayrılır. Oyunculardan bir tanesi ebe olur. Gruplar arası kura çekilir. Kurayı kazanan oyuncu grubu üstte, kaybeden oyuncu grubu altta olur. Kaybedenler ebenin paçasının altına kafasını sokarlar ve diğer oyuncular da birbirine aynı şekilde olurlar. İlk oyuncu koşarak atlar. Diğer oyuncularda aynı şekilde atlarlar. Atlayan oyuncuların ayakları yere değmemesi gerekir. Tüm oyuncular bindikten sonra ilk atlayan ebeye 1'den 10'a kadar bir sayı söyler. Alttaki oyunculardan birisi cevap verir. Eğer bilirlerse, bu sefer diğer oyuncular alta geçer. Bilemezlerse diğer grup yine atlar. Atlayan oyunculardan birisinin ayağı yere değerse alta geçerler ve üstteki oyuncular biner. Oyun bu şekilde devam eder (KK18, KK21, KK54, KK76).

2.1.27. İstop Oyunu

Resim 22. İstop oyunundan bir görünüm

İstop oyunu açık alanlarda topla oynanan bir oyundur. Oyuncu sayıları sınırsızdır. Genellikle bez topla oynanır. Oyuna başlamadan önce oyuncular kura ile bir ebe belirlerler. Ebe belirlendikten sonra oyuncalar çember şeklini alırlar. Ebe çemberin ortasına geçer ve topu havaya atar. Oyunculardan birinin adını söyler. İsmini söylediği oyuncu topu yakalayana kadar diğer oyuncular oldukları yerden kaçarlar. İsmi söylenen oyuncu topu yere düşürmeden yakalarsa "istop" der. İstop dediği anda diğer oyuncular olduğu yerde kalırlar. Tekrar topu havaya atar. Diğer oyunculardan birisinin ismini söyler, bu sefer ismi söylenen oyuncu topu yakalamaya çalışır. İsmi söylenen oyuncu topu havada yakalayamadan yere düşürürse düşürdüğü yerde "İstop" diye bağırır. Diğer oyuncular olduğu yerde kalırlar. Ebe olan oyuncu olduğu yerden diğer oyunculardan birini vurmaya çalışır. Vurduğu oyuncu ebe olur. Eğer oyunculardan birisini vuramazsa tekrar ebe olur. Oyun bu şekilde devam eder (KK23, KK49).

2.1.28. İp Atlama Oyunu

Resim 23. İp atlama oyunundan bir görünüm

Üçlü ip atlama oyunu, kızlar arasında en az üç kişiyle oynanan bir oyundur. Oyuna başlamadan önce oyunculardan biri ortaya geçer. Diğer oyuncular ipin uçlarından tutar ve ipi çevirirler. Ortadaki oyuncu ipin üzerinden tek ayak, çift ayak şeklinde atlar. Eğer ortadaki oyuncu yanarsa ipi sallayan oyunculardan biri ortaya geçer (KK35).

2.1.29. Birdirbir Oyunu

Resim 24. Birdirbir oyunundan bir görünüm

Açık alanlarda oynanan bir oyundur. İki kişi veya iki ekip tarafından oynanır. Ekipler arasında kura çekilir. Bunlar arasından bir kişi elini diz kapaklarına koyarak eğilir, diğeri de bu oyuncunun üzerinden "birdirbir" diyerek atlar. Her atlayıştan sonra yatan oyuncu belini yavaş yavaş yükseltir. Bu durum, diğer oyuncunun atlayamayacağı yüksekliğe gelinceye kadar devam eder. Yatan oyuncunun üzerinden atlayamayan oyuncu ile diğer oyuncu yer değiştirirler. Bu oyunun Makedonya Türklerindeki ismi "Yanino"dur (KK50, KK55).

2.1.30. El El Epenek Oyunu

Resim 25. El el epenek oyunundan bir görünüm

El el epenek oyunu, hem kapalı hem de açık alanlarda oynanan bir oyundur. Oyuncular oyuna başlamadan önce daire şeklinde dizilirler ve ellerini yere bırakırlar. Oyunculardan biri tek elini bırakır ve diğer eliyle oyuncuların parmaklarını sayarak şu tekerlemeyi söyler: "El el epenek, elden çıkan topanak, topanağın yarısı, yumurtanın sarısı, burada oturan kuş muydu, kanadı gümüş müydü, arduç, barduç, yağa batır, bala batır, sen yemezsen bana getir." Tekerleme hangi oyuncunun elinde biterse o oyuncu oyun dışı kalır. Oyun dışı olan oyuncu elini koltuğunun altına koyar. Ebe olan oyuncu yine aynı tekerlemeyi söyler. Oyuncuların hepsi çıkana kadar oyuna bu şekilde devam eder. Oyuncuların hepsi oyun dışı kaldıktan sonra ebe olan oyuncu, diğer oyuncuların ellerini avuç içine alır ve ellerini koklar. "Kimisine bal kokayi, kimisine pis kokayi." der.

Oyun bu şekilde devam eder (KK12, KK21).

2.1.31. Ceviz Oyunu

Resim 26. Ceviz oyunundan bir görünüm

Ceviz oyunu, açık alanlarda oynanan bir oyundur. Oyuna başlamadan önce oyunculardan biri ebe olur. Küçük yuvarlak bir daire çizilir. Dairenin ortasına bir çivi dikilir. Çivinin üzerine ebe olan oyuncu bir para bırakır. Dairenin altı metre ilerisine bir çizgi çizilir. Oyuncular, çizginin üzerine gelerek cevizlerini kaledeki parayı düşürmek için atarlar. Oyuncu eğer parayı düşürürse ebeden bir ceviz alır, düşüremezse ebeye bir ceviz verir. İsteyen ebe olur. Oyun bu şekilde devam eder (KK5, KK19).

2.1.32. Ölü Taş Oyunu

Ölü taş oyunu, açık alanlarda oynanan bir oyundur. Oyuna başlamadan önce oyuncular iki gruba ayrılırlar. Yedi metre arayla karşılıklı iki çizgi çizilir. Çizgilerin 1 metre gerisinden başlanarak oyuncu sayısına göre yuvarlak taşlar yarım metre arayla dikilir. Aynı şekilde karşı çizgiye de dikilir. Oyuncular kendi çizgilerinin gerisinde dururlar. Kura ile ilk oyuna başlayacak grup belirlenir. Kurayı kazanan

grubun oyuncularından birisi eline taşı alır ve karşıdaki dikili taşları vurmaya çalışır. Karşıdaki dikili taşı vuramazsa diğer oyuncu taşı eline alır ve aynı şekilde atar. Eğer taşın birini vurursa yeniden diğer taşları vurmak için elindeki taşı atar ve vuramadığı zaman diğer oyuncu elindeki taşı atar. Oyuncular taşların hepsini vurursa oyunu kazanmış olurlar. Rakiplerinin sırtına kendi çizgilerinden başlayarak binerler ve diğer çizgiye varıp yine kendi çizgilerine gelirler. Yine kendileri oyuna başlar. Oyuncular taşların hepsini vuramazsa atış sırası diğer gruba geçer ve oyun bu şekilde devam eder.

2.1.33. Çivi Oyunu

Çivi oyunu, açık alanlarda oynanan bir oyundur. Oyuncular oyuna başlamadan önce bir çizgi çizerler. Oyuna ilk başlayan oyuncu eline bir çivi alır. Çizilen çizgiyi geçmeden tek ayak üzerinde ileriye doğru atlar ve yine tek ayak üzerinde düşer. Elindeki çiviyi ileri doğru uzanarak yere saplar. Eğer ayağı yere değerse kabul olunmaz yeniden tek ayak üzerinde atlaması lazımdır. Birinci oyuncu atladıktan sonra ikinci oyuncu yine tek ayak üzerinde atlar ve çiviye uzanıp çiviyi yerinden söker, uzağa dikerse çivi onun olur. Çiviye yetişemezse üçüncü oyuncu yine aynı şekilde atlar. Çiviyi en uzağa diken oyuncu birinci olur. Oyun bu şekilde devam eder (KK19, KK27, KK56).

2.1.34. Hollik Oyunu

Yumurta büyüklüğündeki taşa hollik adı verilir. Hollik oyunu, iki kişi arasında veya iki ekip arasında açık alanlarda oynanan bir oyundur. Hollik' in dikileceği bir yer ile oyuncuların bir yassı taşla bu Hollik'i yıkacakları mesafe, daha önceden oyuncular tarafından belirlenir. Atılan bir para veya çekilen bir kura ile Hollik'in başında duracak ebe ve ilk oynama hakkını elde eden oyuncu belirlenir.

Oyun hakkını elde eden oyuncu, belirlenen mesafede, elindeki yassı taşı atarak Hollik'e vurup onu yerinden oynatmaya çalışır. Hollik'i taşla yıkan kişi, yarı

çizgiden daha doğrusu Hollik'ten o tarafa düşen yassı taşını almaya çalışır. Hollik'in başını bekleyen oyuncu, Hollik'i yerine dikinceye kadar oyun taşını alır, yarı çizgiden ön tarafa geçerse, yeniden oyun hakkını kazanır. Eğer geçemezse, o oyuncu ebe olur. Diğer oyuncu, oyun yapma hakkını kazanır. Her oyun, kazanan oyuncuya bir sayı kazandırır.

Sayısı çok olan oyuncu, oyun bittiğinde oyunun galibi sayılır (KK32).

2.1.35. Kuyu Oyunu

Resim 27. Kuyu oyunundan bir görünüm

Kuyu oyunu, açık alanlarda iki kişiyle oynanan bir oyundur. Oyuncular, oyuna başlamadan önce 5 metre mesafede karşılıklı, kuyu denilen iki küçük çukur açarlar. Ellerine onar tane küçük taş alırlar. Kuyuların gerisine karşılıklı geçerler. Birbirlerinin kuyularına taş atarlar. Her oyuncu ellerindeki taşlarla 20 defa atış yapar. Atış bittikten sonra kuyudaki taşlar sayılır. Hangi kuyuda fazla taş birikmişse o oyuncu yarışmayı kazanmış olur. Oyun bu şekilde devam eder (KK88, KK2).

2.1.36. Kar Tuzağı

Kar tuzağı, karın çok yağdığı zamanlarda oynanan bir oyundur. Oyuncular kar tabakasını alttan kazarlar. Üzerinde hafif bir tabaka kalır. Diğer oyuncular ince tabakaya bastıkları zaman boşluğa düşerler. Düşen oyuncuya diğer oyuncular çok gülerler (KK5).

2.1.37. Taş Yuvarlama Oyunu

Resim 28. Taş yuvarlama oyunundan bir görünüm

Taş yuvarlama oyunu, meyilli arazilerde oynanan bir oyundur. Oyuna başlamadan önce oyuncular, dik eğimli alana çıkarlar. Kucaklarına kaldırabilecekleri büyüklükteki taşları alırlar. Hep birlikte "Bırak" komutu geldiğinde taşları kucaklarından aşağıya doğru hızlı bir şekilde atarlar. Kimin taşı ileri giderse o oyuncu oyunu kazanır. Bu oyunda taşların yuvarlak olmasına dikkat edilir çünkü yuvarlak taşlar daha iyi yuvarlanır.

2.1.38. Mendil Kapmaca Oyunu

Resim 29. Mendil kapmaca oyunundan bir görünüm

Mendil kapma oyunu, açık alanlarda oynanan bir oyundur. Oyuna başlamadan önce oyuncular iki gruba ayrılır. Oyunculardan birisi ebe olur. Ebe mendili tutan kişidir. Yirmi metre mesafede karşılıklı iki çizgi çizilir. Ebe olan oyuncu iki çizginin ortasına durur ve eline bir mendil veya bez parçası alır. İki grup karşılıklı çizgilere dizilirler. Başla komutu verildiğinde iki oyuncu karşılıklı çizgiden çıkarak ebenin elindeki mendili kapmaya çalışır. Mendili kapan oyuncu diğer oyuncuya vurulmadan kendi çizgisine gelirse diğer oyuncuyu elemiş olur. Eğer vurulursa kendi elenmiş olur. Elenen oyuncular dışarıya çıkar ve elenmeyen oyuncular sırasıyla devam eder. Bir gruptaki tüm oyuncular elenene kadar devam eder. Hangi grup rakip grubu elediyse, o grup birinci olur.

2.1.39. Çöp Çekme Oyunu

Resim 30. Çöp çekme oyunundan bir görünüm

Çöp çekme oyunu ebe belirleme oyunu olarak bilinir. Oyunculardan birisi oyuncu sayısına göre eline ince çöplerden alır. Çöpler eşit büyüklükte seçilir. Çöplerden bir tanesi kırılır ve diğer çöplerden kısa olur. Belirlenen oyuncu çöpleri parmakların arasına yerleştirir ve oyunculara birer tane çektirir. Hangi oyuncu kısa çöpü çekerse o oyuncu ebe olur. Çöpleri tutan oyuncu çöpü tuttuğu için çekilişe katılmaz ve bu çekilişten muaf sayılır. Eğer oyuncu sayısı çok fazla olursa çöpleri fazla alır diğer parmaklarının arasına da bırakır.

2.1.40. Değnek Oyunu

Resim 31. Değnek oyunundan bir görünüm

Değnek oyunu, açık alanlarda oynanan bir oyundur. Oyun yumuşak yerde veya hayvan gübrelerinin biriktiği yerlerde oynanır. Oyuncular oyuna başlamadan önce 60-70 cm uzunluğunda ağaçları keserler. Kesilen ağaçların uçları sivriltilir. Seçilen ağaçların sert olmasına dikkat edilir. İlk oyuna başlayan oyuncu değneğini sert bir şekilde yere saplar. Diğer oyuncu ilk yere saplanan değneği devirmek için onun üzerine değneğini saplar. Devirirse yerdeki değneği alır ve kendi değneğini tekrar yere saplar. Deviremezse üçüncü oyuncu yerdeki değneklerin üzerine değneğini fırlatır. O da deviremediği zaman diğer oyuncular atar. Son oyuncu değneğini attıktan sonra, ilk değneğini yere atan oyuncu değneğini yerden alır ve yeniden yerdeki değnekleri devirmek için atar. Oyun bu şekilde devam eder.

2.1.41. Sarı mı Kabak mı Oyunu

Resim 32. Sarı mı kabak mı oyunundan bir görünüm

Oyun en az üç kişiyle evlerin duvar diplerinde oynanan bir oyundur. Oyuna başlamadan önce kura ile yatacak oyuncu belirlenir. Kurayı kaybeden oyuncu ellerini duvara bırakır ve eğilir. Diğer oyuncu eğilen oyuncunun sırtına biner. Hakem olan oyuncuya döner; "Sarı mı kabak mı?" der. Sarı iki başparmağını göstermesi, kabak ise: başparmak hariç herhangi parmaklarından ikisini göstermesidir. Yatan oyuncu bilirse, diğer oyuncu yatar. Bilemezse oyun bu şekilde devam eder.

2.1.42. Ayakta Top Oyunu

Resim 33. Ayakta top oyunundan bir görünüm

Oyuna başlamadan önce hayvan kıllarından, bez parçalarından, deri parçalarında bir top yapılır. Oyuncular ayakta çember oluşturacak şekilde dizilirler. Oyuna başlayan oyuncu topu eline alır herhangi bir oyuncunun üzerine atar. Üzerine top atılan oyuncu topu yakalarsa, o da diğer oyunculardan birisine atar. Eğer topu yakalayamazsa oyundan elenir ve topu atan oyuncu yine topu alır ve arkadaşlarına atar. Tek kişi kalıncaya kadar oyun devam eder.

2.1.43. Yerde Top Oyunu

Resim 34. Yerde top oyunundan bir görünüm

Ayakta top oyununun benzeridir. Aralarındaki fark ise oyuncuların oturur pozisyonda olmasıdır. Topu ayakta tutmak yok, yerde yakalamak şarttır. Oyuncu topu istediği oyuncuya atar. Attığı oyuncu topu yakalayamazsa oyundan elenir. Oyun bu şekilde devam eder.

2.1.44. Tekli İp Atlama Oyunu

Oyuna başlamadan önce oyuncular üç metre uzunluğunda bir ip bulurlar. Oyuncu İpin iki ucundan tutar ve kendi boyuna göre ipi ayarlar. İpi öne doğru çevirir ve üzerinden atlar. Her atladığında sayar. En fazla atlayan oyuncu birinci olur.

2.1.45. Çelik Çomak Oyunu

Resim 35. Çelik çomak oyunundan bir görünüm

En az iki kişi tarafından oynanır. Dayanıklı bir ağaçtan biri kısa, diğeri uzun iki değnek kesilir. Kısa değnek, çomak ismiyle anılır. Kadı taşı kabul edilen iki taş ile ocak kurulur. Çomak, bu kadı taşlarının üzerine orta kısmı boşa gelecek şekilde yatırılır. Oyuncu, elindeki değnekle çomak biraz havalandırdıktan sonra ikinci hamlesini yapar. Havalanan çomak elindeki değnekle vurarak en uzak mesafeye atmaya çalışır. Beceri isteyen bir oyundur. Tarafların ilk oynama hakkı, kura ile veya belirli bir mesafenin değnekle ölçülmesi şeklinde tespit edilir.

Oyuncu tarafından atılan çomak, alta kalan takım ekiplerince havadan yakalanmaya çalışılır. Çomak, havada iken tutulursa, ekipler oyunda yer değiştirmiş olur. Tutulamazsa, çomak düştüğü mesafeden, bir oyuncu tarafından kadı taşlarına doğru atılır. Kadı taşlarını bekleyen oyuncu ise elindeki değnekle kadısını korur. Atılan çomak elindeki değnekle vurmak suretiyle uzaklaştırmaya çalışır. Çomak, kadı taşlarına çok yakın düşmüş ve arada bir değneklik mesafe kalmışsa, oyuncu oynama hakkını kaybeder. Oyun hakkı, oyun ekibinden başka bir kişiye geçer. Bu

durum, aynı şekilde devam ederek ekipteki oyuncu sayısı bitinceye kadar sürer. Oyundaki birinci atışa düz atış denir. İkinci atış, oynayan oyuncunun bacaklarını ayırarak değneği bu aralıktan uzatıp çomak havalandırması ve değneği çekip vurması ile olurdu ki bu şekle "Baca karası" üçüncü şekil yan durup eğilerek ve arkadan uzatılan değnekle çomak kaldırıp vurmak şeklinde olurdu ki bu şekle de "Yan tuluk" denir. Dördüncü şekil, değnek tutulan elin, kulağı tutan ve diğer elin arasından geçirilmek ve çomak o şekilde kaldırıp vurmak şeklinde olurdu ki, buna da "Aşomini" denir.

Oyun daha önce belirlenmiş bitim sayısını ilk yapan ekip tarafından kazanılmış olur. Kazanan ekip, kaybeden ekipteki oyuncuları kendi aralarında paylaşır, yapılan eşlemeden sonra "Gagalamak" faslına geçilir.

Gagalama, kaybeden oyuncunun gözünü bağlamak, belinden tutup döndürmek ve istikametini kaybettiğinden emin olup başka bir yere bırakmak suretiyle başlar. Eline verilen değnekle, kadı taşlarını bulması istenir. Bu ara, oyun arkadaşları, ellerine aldıkları taşları birbirlerine vurarak "Semse gel sesime, kargalar şıça fesine" şeklinde bağırarak kadı taşlarının bulunduğu yeri ses vermek suretiyle gaggılanan oyuncuya anlatmaya çalışır. Bu durum, gaggılanan oyuncunun kadı taşlarını bulmasına kadar devam eder.

Eğer önceden anlaşılmışsa, kazanan oyuncu, kaybeden oyuncunun sırtına binerek belirli bir mesafeye kadar kendisini taşımasını ister. Gaggılamakta bu şekilde olur.

Taraflar tespit edilirken fazla gelen oyuncu olursa veya oynayacak oyuncu çok iyi bir oyuncu olup, herhangi bir tarafa girdiğinde oyunun dengesini bozacak şekilde ise bu oyuncu "Orta kadı" tabir edilen oyuncu olurdu. Orta kadı olan oyuncu, oyunda her iki taraf için oynar fakat gaggılamaya karışmaz. (Gaggılamak: Oyunda ses çıkarmaya gaggılamak denir).

2.1.46. Gömme Çeliği Oyunu

Resim 36. Gömme çeliği oyunundan bir görünüm

Gömme çeliği, açık alanlarda genellikle yeni sürülmüş tarlalarda oynanan bir oyundur. Oyunda en ideal oyuncu sayısı beş kişidir. Oyuna başlamadan önce her oyuncu 1 m uzunluğunda bir sopa bulur. Oyuncular, ellerindeki sopanın ucunu toprağı iyi eşsin diye sivriltirler. Çelik de 5-6 cm uzunluğundaki değnektir. Oyuna başlamadan önce her oyuncu 67 cm derinliğinde karşılıklı çukur eşer. Oyunculardan biri kura ile ebe seçilir. Oyuncular eştikleri çukurun içine girerler. Ebe olan oyuncu çeliği eline alır. Diğer oyunculardan birinin önüne atar ve oyuncu çeliğe süratli bir şekilde vurur. Çelik yere düştüğü anda çeliği atan oyuncu koşarak çeliği eline alır ve kendi çukuruna döner. Diğer oyuncular çeliği getiren oyuncu gelene kadar onun çukurunu süratli bir şekilde eşerler. Ebe olan oyuncu çeliği yine oyunculardan birinin önüne havalı bir şekilde atar. Eğer oyuncu çeliğe vuramazsa kendisi ebe olur. Ebe olan oyuncu aynı şekilde atar. Eşilen çukurun belli bir mesafesi vardır. İlk önce hangi çukur diz kapağını geçerse oyun durdurulur. O oyuncunun elleri ve ayakları bağlanır. Oyuncu çukurun içine sokulur ve iyice gömülür. Kollarını yere bırakmaması için etrafına dikenler bırakılır. Oyuncu bir müddet bu şekilde bekletilir ve oyuncu dışarı çıkarılır. Oyun bu şekilde devam eder (KK49, KK69).

2.1.47. Sapan Taşı Yarışması

Sapan taşı yarışması, açık alanlarda oynanan bir yarışmadır. Oyuna başlamadan önce oyuncular birer tane sapan yaparlar. Ellerine aldıkları çatal değneğin çatal olan bölümünün 8 cm altından keserler. 7 cm çatalların üzerinden keserler. Kamyonetin veya bisikletin iç lastiğinden 4 cm eninde ve 12 cm boyundaki lastik kesilir. Taşı tutması için kayışın iki tarafı da delik açmak için karşılıklı kesilir. Lastikler kayışın deliğinden geçirilir. Bisiklet lastiğinden 1 cm eninde kesilen cebirle kayış birbirine bağlanılır. Kayış bağlandıktan sonra diğer lastikler çatalın uçlarına bağlanır. Oyuncular ileriye herhangi bir hedef bırakırlar. Sırasıyla onar tane atış yaparlar. Hangi oyuncu hedefi daha fazla vurursa o oyuncu yarışmayı kazanır (KK69, KK79, KK87).

2.1.48. Evcilik Oyunu

Resim 37. Evcilik oyunundan bir görünüm

Bu oyun genellikle kız çocukları tarafından yazın bahçelerde kışın evlerde oynanan bir oyundur. Çocuklar evcilik oynamadan önce oyunda kullanılacak malzemeleri kendileri yapar. Bezden yaptıkları bebekler, çamurdan yaptıkları tabak-

çanaklar bu malzemelerin başında gelir. Oyunda her oyuncunun bir rolü vardır (KK55, KK88, KK56).

2.1.49. Saklambaç Oyunu

Resim 38. Saklambaç oyunundan bir görünüm

Oyuncular oyundan önce kura ile bir ebe seçerler. Ebeyi belirledikten sonra duvara çizgi çizerler. Bu çizgi kale olur. Ebe duvara arkasını dönerek gözünü yumar ve otuza kadar sayar. Sayarken "Önüm arkam saklanan sobiii" der. Ebe sayarken diğer oyuncular saklanır. Ebe saymasını bitirdikten sonra saklanan oyuncuları aramaya başlar. Ebe saklanan oyunculardan birini görürse o oyuncunun adını söyleyerek elini duvara vurur ve "Sobiii" diye bağırır. Eğer oyuncu ebeden önce kaleye elini vurursa ebe yeniden gözlerini yumar, diğer oyuncular da yeniden saklanır. Oyun böylece devam eder (KK24, KK25, KK27, KK29).

2.1.50. Yağ Satarım Bal Satarım Oyunu

Resim 39. Yağ satarım bal satarım oyunundan bir görünüm

Yağ satarım bal satarım oyunu, açık alanlarda oynanan bir oyundur. Oyuncu sınırsızdır. Oyuna başlamadan önce oyuncular ebeyi belirlerler. Ebe belirlendikten sonra oyuncular çember şeklinde çömelirler. Ebe eline mendili alıp oyuncuların arasından dolaşarak: "Yağ satayimm, bal satayim, ustam ölmiş ben satayim, ustamın kürkü sari, satsam otuz dinardir, zambak, zumbak arkana, önüne iyi bak" der ve sekerek mendili çömelen oyunculardan birisinin arkasına bırakıp koşmaya başlar. Arkasına bırakılan oyuncu mendili alarak kaçan oyuncuyu kovalar. Eğer kaçan oyuncu kovalayan oyuncunun yerine yakalanmadan otururs a ebe olmaktan kurtulmuş olur. Kovalayan oyuncu ebe olur. Eğer kaçan oyuncu yakalanırsa yeniden ebe olur. Oyun bu şekilde devam eder (KK11, KK12, KK15, KK18, KK19).

2.1.51. Ebelemece Oyunu

Bu oyun çocuklar tarafından genellikle yaz aylarında tercih edilen bir oyundur. Oyunculardan biri ebe olur. Ebe kavramı oyunun kilit ismiyle birleşmiştir.

Ancak amaç ebe olmamak olan bu oyunlarda diğer oyuncular ebeden saklanır, kaçar ya da çeşitli oyunlarla ondan uzak durup ebeyi saf dışı etmeye çalışırlar. Makedonya Türkleri "ebe" diye değil "babo" diyerek seslenirler (KK51, KK52, KK56, KK77).

2.1.52. Granica Oyunu

Bir direğin korunmasını amaçlayan oyundur. Oyunda bir kişi direği korumakla yükümlüdür. Diğer bir kişi ise direğe yaklaşmak isteyenleri kovalar. Eğer direğe dokunurlarsa Granica olurlar ve oyunu kazanırlar. Direğe dokunanlar "Granica, Granica" diye bağırırlar. Oyun 5 kişi oynanır. Sonunda bir cezası ve ya ödülü yoktur (KK10, KK8, KK9, KK91, KK67, KK56, KK55, KK64, KK81).

2.1.53. Kuteci Oyunu

Oyun sokakta oynanır. Önce oyuncular bir şişe bulurlar. Ardından içlerinden birisi şişeyi tüm gücüyle fırlatır. Atabileceği en uzak yere atmaya çalışır. Ebe olan kişinin onu alıp getirmesi gerekir. O getirme süresi diğerlerinin saklanacağı zamandır. Ebe aramaya başlar. Şayet saklananlardan birini görürse şişeye tükürür. Bu oyunda bir nevi tükürerek işaretleme vardır. Saklambaç oyunu ile benzer özelliklere sahiptir (KK7, KK16).

2.1.54. Lastik Oyunu

Kızların oynadığı oyunlardandır. "E ma e sa sa e sa sa pipiya" diyerek lastiğin üzerinden çeşitli hareketlerle geçme oyunudur. Lastik önce ayak bileği hizasında sonra diz kapağı hizasında, ardından bel en ve son boyun hizasında oynanır. Hareket yapılamadığında lastiği tutan oyuncularla yer değişerek devam eder (KK30, KK44, KK49).

2.1.55. Ploçka Oyunu

Sek sek oyununun aynısıdır. Sırpça olan kelime fayans, kiremit parçası anlamına gelir (KK21, KK22, KK29).

2.1.56. Kızma Birader Oyunu

Üstte verilen tablanın üzerinde oynanır. En fazla dört kişi oynayabilir. Tablanın üzerinde saat yönünde hareket edilir ve her oynayanın dört adet taşı vardır. Oyuncular oyuna başlayabilmek için altı sayısını atmayı denerler. Kim atarsa bir taşını çıkarır ve oyun başlar. Bundan sonra zarla atılacak her sayıya göre taşla ilerler. İki taş karşı karşıya gelirse alttakinin taşı çıkarılır. Renkli olan deliklere dört taşını da sokan oyuncu oyunu kazanır (KK33, KK29, KK80, KK44).

2.1.57. Bobo Oyunu

Ebelemece oyunu ile aynı özellikleri vardır. Ancak Makedonya Türklerinde bu isimle oynanmaktadır (KK60, KK55, KK67, KK86, KK77).

2.1.58. Yakar Top

Karşılıklı iki grup şeklinde oynanır. Takım oyunudur. En az iki kişi ile oynanır. Takımlardan birisi topu atan, diğer takım ise atılan toptan kaçanlardan oluşur. İki takımın arasında 15 20 metre gibi bir mesafe vardır. Topu atan takımın amacı diğer takımdan birini vurmaktır. Vurduğu kişi oyundan çıkar. Eğer topu yakalarlarsa diğer takım ile yer değişirler.

Oyunun daha sık kullanılan ismi ortada sıçandır (KK2, KK50, KK66).

2.1.59. Seksek Oyunu

Oyun sokakta oynanmaktadır. Yere tebeşirle ya da kiremitle daireler veya kareler çizilir. Bu çizilen karelerin ya da daireler numaralandırılır. Çizili alanın içerisine bir taş ya da kiremit parçası atılır. Atış yapıldıktan sonra önce en öndeki kare ya da daireden başlayarak tek ayağı ile zıplayarak o taşı iter ve boşlukları sırayla geçer. Atılan taş çizgilerin dışına düşer ya da çizginin üzerine gelirse atış diğer oynayana geçer. Kız çocuklarının oynadığı bir oyundur. Makedonya Türklerinde söylenen seksek tekerlemesi ise şudur:

Lalede bir içeriye gir
Lalede iki ormanda tilki
Lalede üç atlaması güç
Lalede dört eteğini ört
Lalede beş beşkardeş
Lalede altı altınımı çaldi
Lalede yedi yemeğimi yedi
Lalede sekiz seksen sekiz
Lalede dokuz doksan dokuz
Lalede on kırmızı balon (KK90, KK1, KK4, KK5).

2.1.60. Körebe Oyunu

Sokakta ve ya evde oynanabilen oyunlardandır. 3 kişiden fazla kişiyle oynanabilir. Oyunda önce adımlaşarak ebe belirlenir. Seçilen ebenin gözü bir bezle ve ya atkıyla sıkı sıkı bağlanır. Hiç görmediğinin kontrolünden sonra ebe diğer oyuncuların ortasında dönderilir ve bırakılır. Ardından ebe çevresindeki kişileri yakalamaya çalışır. Yakaladığı kişi ebe olur ve oyun yeniden başlar (KK8, KK11, KK14, KK19).

2.1.61. Kulaktan Kulağa Oyunu

Oyuncular yan yana dizilir ve bir kişi yanındakinin kulağına çok kısık bir sesle bir kelime fısıldar. Duyan kişi duyduğu kadarını diğerinin kulağına söyler ve böyle böyle devam eder. En sonda oturan oyuncu ne duyduğunu söyler. Eğer duyduğu doğru ise ilk kelimeyi söyleyen kişi ile yer değişir. Yanlış söyledi ise oyun devam eder. Bu oyunda yanlış söylendiğinde de eğlendiricidir. Çünkü söylenen kelime değişir ve komik bir anlama gelir.

Makedonya Türklerindeki ismi "bozuk telefon"dur (KK5, KK80, KK68).

2.1.62. Sandalye Kapmaca Oyunu

En az 3 oyuncu ile oynana oyun müziklidir. Ayakta duran oyuncular müzik başladığında oyuncu sayısı kadar olan sandalyeye müzik durduğu an oturur. İlk turdan sonra oyuncu sayısının bir azı kadar sandalye konur ve müzik tekrar başlar. Müzik durduğunda sandalyelere oturmaya çalışan oyunculardan bir kişi ayakta kalır ve o kişi elenir. En son iki kişiye bir sandalye kalana kadar oyun devam eder. Son oturan kişi oyunu kazanır (KK91, KK90, KK 85, KK86).

2.1.63. İsim Şehir Hayvan Oyunu

Toplu oyuncuyla oynanan oyunlardan biridir. Oyunu oynayan kişiler ellerinde bir kâğıda sütunlar halinde çizgi çizerler. Sonra sütunların üstüne sırasıyla "isim, şehir, hayvan, bitki, sanatçı, ülke yazarlar. Bu sütunlar oyuncuların teklifleriyle çoğaltılabilir. Ardından oyunculardan birisi bir harf söyler ve oyun başlar. Herkes kendi başına diğer oyunculara göstermeden ve konuşmadan kısa süre içerisinde yazmaya çalışır. Bittikten sonra tek tek okurlar ve puanlama verirler. Kimsenin yazmadığı isim yüksek puan alırken aynı yazılanlar daha düşük puan alır. Oyunun bitiminden sonra puanlar toplanır ve en yüksek puan alan kazanır. Makedonya Türklerinde bu oyunun adı "Bırza Geografia"dır. Oyun genel kültür

seviyelerini ölçtüğü gibi, hızlı düşünmeye de sevk ettiği için oyuncuların psiko-motor gelişimine de yardımcı olur (KK28, KK35, KK48, KK69, KK80, KK31, KK33, KK91).

2.1.64. Misket Oyunu

Bu oyunun aracı cam bilyelerdir. Her oyuncu bilyeleriyle bu oyuna katılır. Belli bir uzaklıkta yan yana dizdikleri bilyeleri ya da misketleri vurmayı amaçlamaktadır. Dizilen bilyelerden bir tanesi özel bir bilyedir ve en başa konur. O diğerlerine dokunmadan vurulursa, o baştan başlayan tüm bilyeler vuran kişinin olur. Hemen hemen tüm erkek çocukları Makedonya'da hala bu oyunu oynamaktadır. Okullarda bilye oynamak yasaklandığı için şuan mahalle aralarında oynamaktadırlar. Makedonya Türklerinde bu oyunun adı "Camlia"dır (KK45, KK37, KK39, KK41, KK44).

2.1.65. Servis Oyunu

İki kişilik bir oyundur. Karşı karşıya geçen iki kişi aralarına tebeşir ya da kiremit parçası ile bir çizgi çizerler. Sonrasında topla sadece ayaklarıyla birbirlerine top atarlar. Topu sadece ayakla atabildikleri oyunda amaç yere değdirmemektir. Bu oyun Türkiye'de ayak tenisi olarak bilinir. Oyun oyuncularına fiziksel olarak gelişim ve kondisyon sağlar (KK56, KK55, KK68).

2.1.66. Simit Oyunu

Çoklu oyuncu ile geniş bir alanda oynanır. Genelde okul bahçelerinde ve sokaklarda oynanan oyun erkeklere has özellikleri olan tehlikeli bir oyundur. Oyunda bir kare tebeşir ya da kiremit parçası ile çizilir. Çizilen dörtgen oyunda ebe konumundaki kişinin kalesidir. Adımlaşarak seçilen ebe; kareden derin bir nefes alıp

tek ayağıyla zıplayarak kaleden fırlar. Kaleden çıktığı an "simit" diye bağırarak ve nefes almayarak bir kişiye dokunması gerekir. Eğer nefesi bitip "simit" diye bağıramazsa diğer oyuncular tekmeleyerek kalesine kadar kovalarlar. Ebe tek avazda simit diye bağırıp tek ayağıyla zıplayıp diğer oyunculardan birine dokunursa ebe o olur ve yine kalesine kadar tekmeleyerek kovalanır. Makedonya'da ilkokullarda oynanan bu oyun çocuklara verdiği zarardan ötürü yasaklanmıştır. Ancak hala gizli oynayan çocuklar bulunmaktadır (KK76, KK34, KK21, KK22).

2.1.67. Neka Biye Oyunu

Birden fazla kişiyle ve geniş bir alanda oynanan oyunlardandır. Her çocuk bir karakter ismi almakta ve bunu sadece liste tutan kişiye söylemektedir. Listeyi tutan kişi bunları yazar ve ardından herkes topun başında eğilip işaret parmaklarıyla topa dokunur. Sonra aynı anda "Neka biye Neka biye" diye bağırır. Sırpça olan bu kelime topu kim atsın anlamına gelmektedir. Bu tekerlemenin ardından liste sahibi olan kişi diğerlerinin bilmediği karakterlerden birinin adını söyler ve herkes kaçar. Adı geçen karakterin sahibi ise topu hemen alıp diğer çocuklardan birini vurmaya çalışır (KK20, KK23, KK35).

2.1.68. Namus Oyunu

Bu oyun ilginç özellikler taşımaktadır. Özellikle sadece Hıdırellez gününde oynanması enteresandır. Hıdırellez günü çocuklar kavak ağaçlarından kopardıkları büyük dalları alıp sokakta gördükleri çocuklara "Namus domuz" diyerek vurur. Bu oyunun bir örneği araştırmalarda görülmemektedir. Makedonya Türklerinde varlığını artık pek sürdürmeyen oyun geçmişte tüm çocuklar tarafından oynanmıştır (KK6, KK18, KK19).

2.1.69. Yedi Taş Oyunu

Üçer kişilik gruplar halinde iki grup oynanmaktadır. Toprağın üstüne ya da sokakta zemine tebeşirle, kireç ya da kiremitle kare çizilir. Kareye yedi "ploçka" konulmaktadır. Ploçka taş anlamına gelmektedir. Oyunculardan birisi topu taşa atar ve üst üste olan taşları devirerek oyunu başlatmaktadır. Bazen iki taş bazen üç-dört taş devrilmektedir. İlk grup hemen devrilen taşları yeniden üst üste koymaya çalışır. Diğer grup ise taşları dizdirmemeye çalışır. Ellerinde topla taşı dizmeye çalışanları vurup oyun dışı bırakmayı amaçlar. Oyunculardan bir grubun amacı yeniden taşları dizmek diğer gruptakilerin amacı ise dizmelerini engellemektir (KK78, KK3, KK5, KK69).

2.2. OYUNLARIN İNCELEMESİ

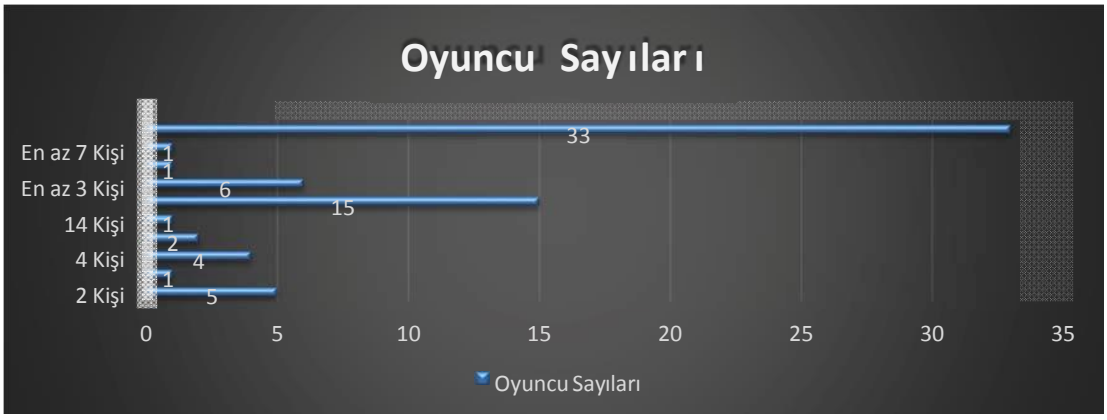
2.2.1. Oyuncu Sayılarına Göre Oyunlar

Tablo 1'de listenilen oyunlar; oyunun adı, oyuncu sayısı ve üstte belirtilen oyun numaralarına göre yapılmıştır. Toplam 68 oyunda; 2 kişi ile oynanan 5, 3 kişi ile oynanan 1, 4 kişi ile oynana 4, 5 kişi ile oynanan 2, 14 kişi ile oynanan 1, en az 2 kişi ile oynanan 15, en az 3 kişi ile oynanan 6, en az 6 kişi ile oynanan 1, en az 7 kişi ile oynanan 1 ve oyuncu sayısı sınırsız olan 32 oyun tespit edilmiştir.

Tablo 1. Oyun sayılarına göre oyunlar

No	OYUNUN ADI	OYUNCU SAYISI
1.	Onda Bunda	2 kişi
2.	Suda Kaymak Alma	Sınırsız
3.	Saldırım Taş Atma	En az 2 kişi
4.	Çul çekme	En az 3 kişi
5.	Sekme (Zımba)	En az 2 kişi
6.	Buzda Kayma	Sınırsız
7.	Duvar Dibi	En az 2 kişi
8.	Aldım verdim	2 kişi
9.	Salıncak	5 kişi
10.	Nişana ok atma	En az 2 kişi
11.	Koşma	Sınırsız
12.	Fırıştak	En az 2 kişi
13.	Beş Taş	4 kişi
14.	İp çekme	En az 2 kişi
15.	Deve Güreşi	4 kişi
16.	Akrep Çıkarma	En az 2 kişi
17.	Kılıç	2 kişi
18.	Yüzük	14 kişi
19.	Dikili Taş	En az 3 kişi
20.	Omuz Taşı	En az 2 kişi
21.	Ayna	Sınırsız
22.	Ceket	Sınırsız
23.	Cirit Atma	En az 2 kişi
24.	Çember Çevirme	En az 2 kişi
25.	Uzuneşek	En az 7 kişi
26.	İstop	Sınırsız
27.	İp atlama	En az 3 kişi
28.	Birdirbir	En az 2 kişi
29.	El el epenek	Sınırsız
30.	Ceviz	Sınırsız
31.	Ölü Taş	Sınırsız
32.	Çivi	Sınırsız
33.	Hollik	En az 2
34.	Kuyu	2 Kişi

No	OYUNUN ADI	OYUNCU SAYISI
35.	Kar tuzağı	Sınırsız
36.	Taş yuvarlama	Sınırsız
37.	Mendil Kapmaca	Sınırsız
38.	Çöp Çekme	Sınırsız
39.	Değnek	4 kişi
40.	Sarı mı Kabak mı	En az 3 kişi
41.	Ayakta top	Sınırsız
42.	Yerde top	Sınırsız
43.	Tekli ip atlama	Sınırsız
44.	Çelik çomak	Sınırsız
45.	Gömme çeliği	En az 2 kişi
46.	Sapan Taşı	Sınırsız
47.	Evcilik	En az 2 kişi
48.	Saklambaç	Sınırsız
49.	Yağ Satarım Bal Satarım	Sınırsız
50.	Ebelemece	Sınırsız
51.	Granica	5 kişi
52.	Kuteci	Sınırsız
53.	Lastik	En az 3 kişi
54.	Ploçka	Sınırsız
55.	Kızmabirader	4 kişi ile
56.	Bobo	Sınırsız
57.	Yakar Top	En az 2
58.	Sek sek	Sınırsız
59.	Kör ebe	En az 3
60.	Kulaktan kulağa	Sınırsız
61.	Sandalye kapmaca	3 kişi ile
62.	İsim şehir hayvan	Sınırsız
63.	Misket	Sınırsız
64.	Servis	2 kişi ile
65.	Simit	Sınırsız
66.	Neka biye	Sınırsız
67.	Namus	Sınırsız
68.	Yedi Taş	En az 6

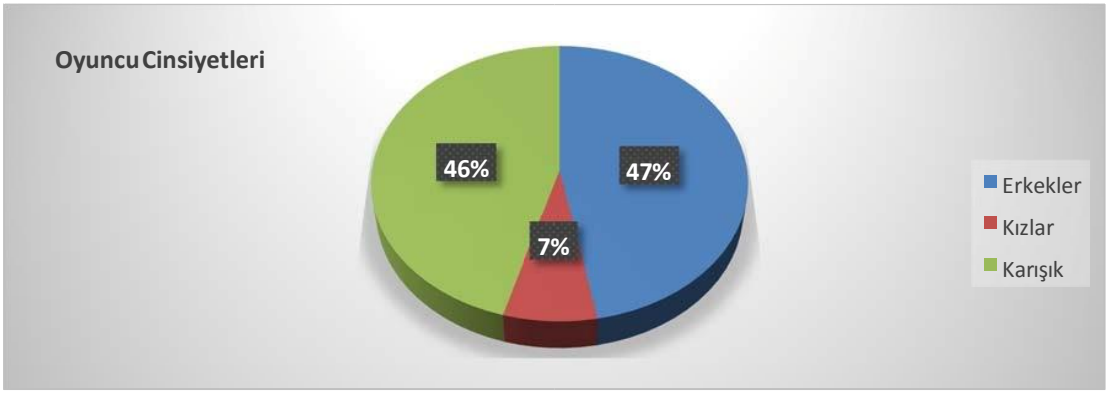
Grafik 1. Oyun sayılarına göre oyunlar

2.2.2. Oyuncu Cinsiyetlerine Göre Oyunlar

Tablo 2'de oyuncu cinsiyetlerine göre belirtilmiş listede; tespit edilen 68 oyundan 32'si sadece erkekler tarafından, 5'i sadece kızlar tarafından oynanmaktadır. 31 oyun ise erkekler ve kızlar beraber oynamaktadır.

Tablo 2. Oyuncu cinsiyetlerine göre oyunlar

No	OYUNUN ADI	OYUNCU CİNSİYETİ		No	OYUNUN ADI	OYUNCU CİNSİYETİ
1.	Onda Bunda	Karışık		35.	Kar tuzağı	Erkekler
2.	Suda Kaymak Alma	Erkekler		36.	Taş yuvarlama	Erkekler
3.	Saldırım Taş Atma	Erkekler		37.	Mendil Kapmaca	Karışık
4.	Çul çekme	Erkekler		38.	Çöp Çekme	Karışık
5.	Sekme (Zımba)	Erkekler		39.	Değnek	Erkekler
6.	Buzda Kayma	Karışık		40.	Sarı mı Kabak mı	Erkekler
7.	Duvar Dibi	Karışık		41.	Ayakta top	Karışık
8.	Aldım verdim	Karışık		42.	Yerde top	Karışık
9.	Salıncak	Karışık		43.	Tekli ip atlama	Kızlar
10.	Nişana ok atma	Erkekler		44.	Çelik çomak	Erkekler
11.	Koşma	Erkekler		45.	Gömme çeliği	Erkekler
12.	Fırıştak	Erkekler		46.	Sapan Taşı	Erkekler
13.	Beş Taş	Karışık		47.	Evcilik	Kızlar
14.	İp çekme	Erkekler		48.	Saklambaç	Karışık
15.	Deve Güreşi	Karışık		49.	Yağ Satarım Bal Satarım	Karışık
16.	Akrep Çıkarma	Erkekler		50.	Ebelemece	Karışık
17.	Kılıç	Erkekler		51.	Granica	Karışık
18.	Yüzük	Erkekler		52.	Kuteci	Karışık
19.	Dikili Taş	Erkekler		53.	Lastik	Kızlar
20.	Omuz Taşı	Erkekler		54.	Ploçka	Kızlar
21.	Ayna	Karışık		55.	Kızmabirader	Karışık
22.	Ceket	Karışık		56.	Bobo	Karışık
23.	Cirit Atma	Erkekler		57.	Yakar Top	Karışık
24.	Çember Çevirme	Erkekler		58.	Sek sek	Karışık
25.	Uzuneşek	Erkekler		59.	Kör ebe	Karışık
26.	İstop	Karışık		60.	Kulaktan kulağa	Karışık
27.	İp atlama	Kızlar		61.	Sandalye kapmaca	Karışık
28.	Birdirbir	Erkekler		62.	İsim şehir hayvan	Karışık
29.	El el epenek	Karışık		63.	Misket	Erkekler
30.	Ceviz	Erkekler		64.	Servis	Erkekler
31.	Ölü Taş	Erkekler		65.	Simit	Erkekler
32.	Çivi	Erkekler		66.	Neka biye	Karışık
33.	Hollik	Erkekler		67.	Namus	Karışık
34.	Kuyu	Erkekler		68.	Yedi Taş	Karışık

Grafik 2. Oyuncu cinsiyetlerine göre oyun tahlili

2.2.3. İcra Mekânlarına Göre Oyunlar

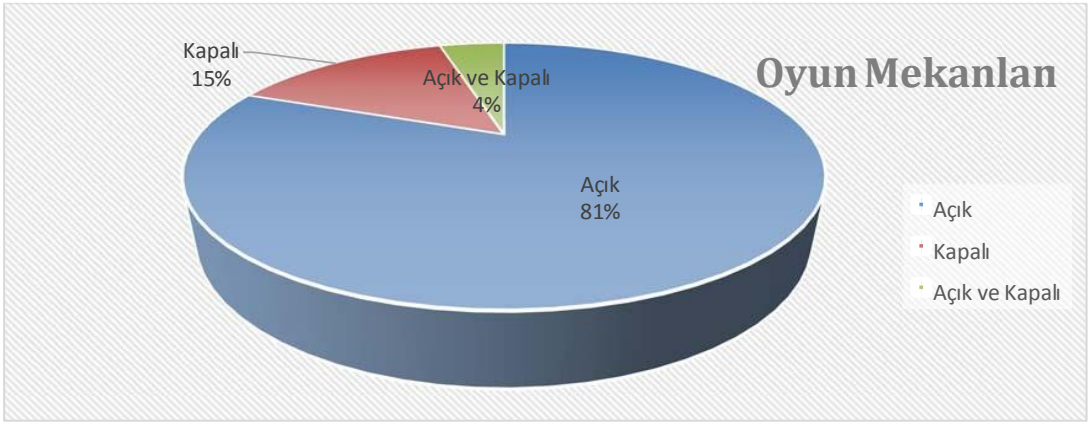
Tablo 3'te bulunan 68 oyundan; 55 oyun açık havada, 10 oyun hem açık hem kapalı mekânlarda, 3 oyun ise kapalı mekânlarda oynanmaktadır.

Tablo 3. İcra Mekânlarına Göre Oyunlar

No	OYUNUN ADI	MEKÂN (Açık-Kapalı)		No	OYUNUN ADI	MEKÂN (Açık-Kapalı)
1.	Onda Bunda	Açık		35.	Kar tuzağı	Açık
2.	Suda Kaymak Alma	Açık		36.	Taş yuvarlama	Açık
3.	Saldırım Taş Atma	Açık		37.	Mendil Kapmaca	Açık
4.	Çul çekme	Açık		38.	Çöp Çekme	Açık-Kapalı
5.	Sekme (Zımba)	Açık		39.	Değnek	Açık
6.	Buzda Kayma	Açık		40.	Sarı mı kabak mı	Açık
7.	Duvar Dibi	Açık		41.	Ayakta top	Açık
8.	Aldım verdim	Açık		42.	Yerde top	Açık
9.	Salıncak	Açık		43.	Tekli ip atlama	Açık
10.	Nişana ok atma	Açık		44.	Çelik çomak	Açık
11.	Koşma	Açık		45.	Gömme çeliği	Açık
12.	Fırıştak	Açık/Kapalı		46.	Sapan Taşı	Açık
13.	Beş Taş	Açık/Kapalı		47.	Evcilik	Kapalı
14.	İp çekme	Açık		48.	Saklambaç	Açık
15.	Deve Güreşi	Açık		49.	Yağ Satarım Bal Satarım	Açık
16.	Akrep Çıkarma	Açık		50.	Ebelemece	Açık
17.	Kılıç	Açık		51.	Granica	Açık

Tablo 3 (Devam). İcra Mekânlarına Göre Oyunlar

No	OYUNUN ADI	MEKÂN (Açık-Kapalı)		No	OYUNUN ADI	MEKÂN (Açık-Kapalı)
18.	Yüzük	Açık		52.	Kuteci	Açık
19.	Dikili Taş	Açık		53.	Lastik	Açık
20.	Omuz Taşı	Açık		54.	Ploçka	Açık
21.	Ayna	Açık		55.	Kızmabirader	Kapalı
22.	Ceket	Açık		56.	Bobo	Açık
23.	Cirit Atma	Açık		57.	Yakar Top	Açık
24.	Çember Çevirme	Açık		58.	Sek sek	Açık
25.	Uzuneşek	Açık/Kapalı		59.	Kör ebe	Açık/Kapalı
26.	İstop	Açık		60.	Kulaktan kulağa	Açık/Kapalı
27.	İp atlama	Açık		61.	Sandalye kapmaca	Açık/Kapalı
28.	Birdirbir	Açık		62.	İsim şehir hayvan	Kapalı
29.	El el epenek	Açık/Kapalı		63.	Misket	Açık/Kapalı
30.	Ceviz	Açık/Kapalı		64.	Servis	Açık
31.	Ölü Taş	Açık		65.	Simit	Açık
32.	Çivi	Açık		66.	Neka biye	Açık
33.	Hollik	Açık		67.	Namus	Açık
34.	Kuyu	Açık		68.	Yedi Taş	Açık

Grafik 3. İcra Mekânlarına Göre Oyunlar

2.2.4. Katılımcılarına Göre Oyunlar

68 oyun içerisinde 8 oyun büyüklerin de oynadığı oyun olarak tespit edilmiştir. Bu oyunlar şunlardır: Suda Kaymak Alma Oyunu, Saldırım (Taş Atma)

Oyunu, Nişana Ok Atma Oyunu, İp Çekme Oyunu, Deve Güreşi Oyunu, Kılıç Oyunu, Yüzük Oyunu, Omuz taşı Oyunu. 68 oyun içerisinde 1 oyun hakemlidir. Bu oyun Koşma Yarışması Oyunu ’dur.

2.2.5. Ödüllü/Cezalı Oyunlara Göre Oyunlar

68 oyun içerisinde 1 oyun ödüllü olduğu tespit edilmiştir. Düğme Oyunu’nda oyunun açıklamalarında verildiği gibi ödül verilmektedir.

68 oyun içerisinde 5 oyunun cezalı olduğu tespit edilmiştir. Bu oyunlar şunlardır:

Ölü Taş Oyunu, Ceviz Oyunu, Birdirbir Oyunu, İp Atlama Oyunu, Simit Oyunu.

2.2.6. Araç Kullanımına Göre Oyunlar

Tablo 4’de gösterilen 68 oyun içerisinden 17 oyunun oyun aracı yoktur. 51 oyunun çeşitli araçları vardır. Bu taşların çoğu sokakta ve doğada rahatlıkla bulunabilecek ağaç dalı, tahta parçası, taş gibi nesnelerdir.

Tablo 4. Araç kullanımına göre oyunlar

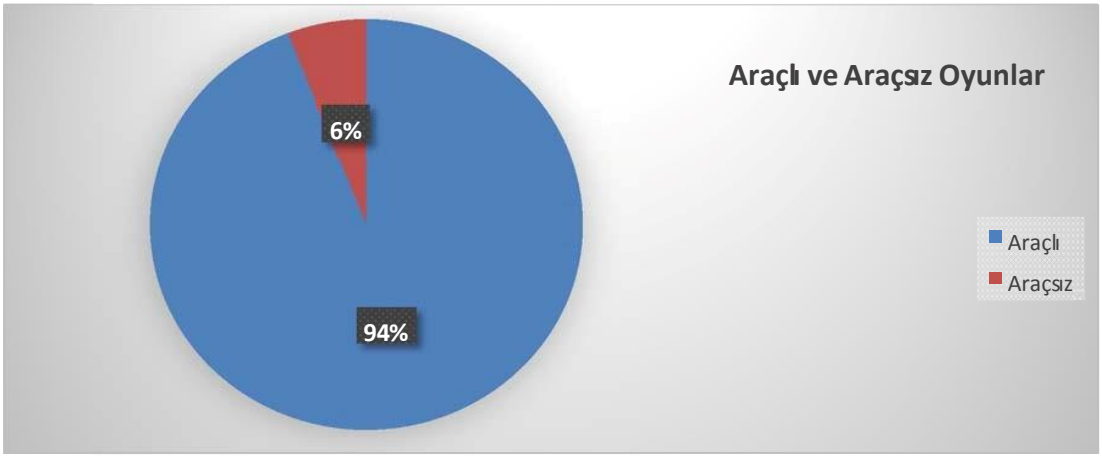
No	OYUNUN ADI	OYUN ARAÇLARI
1.	Onda Bunda	Taş
2.	Suda Kaymak Alma	Taş
3.	Saldırım Taş Atma	Taş
4.	Çul çekme	Teneke Kutu
5.	Sekme (Zımba)	YOK
6.	Buzda Kayma	YOK
7.	Duvar Dibi	Düğme
8.	Aldım verdim	YOK
9.	Salıncak	Salıncak
10.	Nişana ok atma	Ok ve Yay
11.	Koşma	YOK

No	OYUNUN ADI	OYUN ARAÇLARI
35.	Kar tuzağı	Kar
36.	Taş yuvarlama	Taş
37.	Mendil Kapmaca	Mendil
38.	Çöp Çekme	Çöp
39.	Değnek	Değnek
40.	Sarı mı kabak mı	YOK
41.	Ayakta top	TOP
42.	Yerde top	TOP
43.	Tekli ip atlama	İp
44.	Çelik çomak	Tahta ve Taş
45.	Gömme çeliği	Tahta

Tablo 4 (Devam). Araç kullanımına göre oyunlar

No	OYUNUN ADI	OYUN ARAÇLARI
12.	Fırıştak	Tahta ve İp
13.	Beş Taş	Taş
14.	İp çekme	İp
15.	Deve Güreşi	YOK
16.	Akrep Çıkarma	İp
17.	Kılıç	Tahta veya Plastik Kılıç
18.	Yüzük	Yüzük, Tepsi ve Fincan
19.	Dikili Taş	Taş
20.	Omuz Taşı	Taş
21.	Ayna	Ayna ve Taş
22.	Ceket	Ceket ve Su
23.	Cirit Atma	Tahta
24.	Çember Çevirme	Çember
25.	Uzuneşek	YOK
26.	İstop	TOP
27.	İp atlama	İp
28.	Birdirbir	YOK
29.	El el epenek	YOK
30.	Ceviz	Ceviz, Bozuk Para ve Çivi
31.	Ölü Taş	Taş
32.	Çivi	Çivi ve Taş
33.	Hollik	Taş
34.	Kuyu	Taş

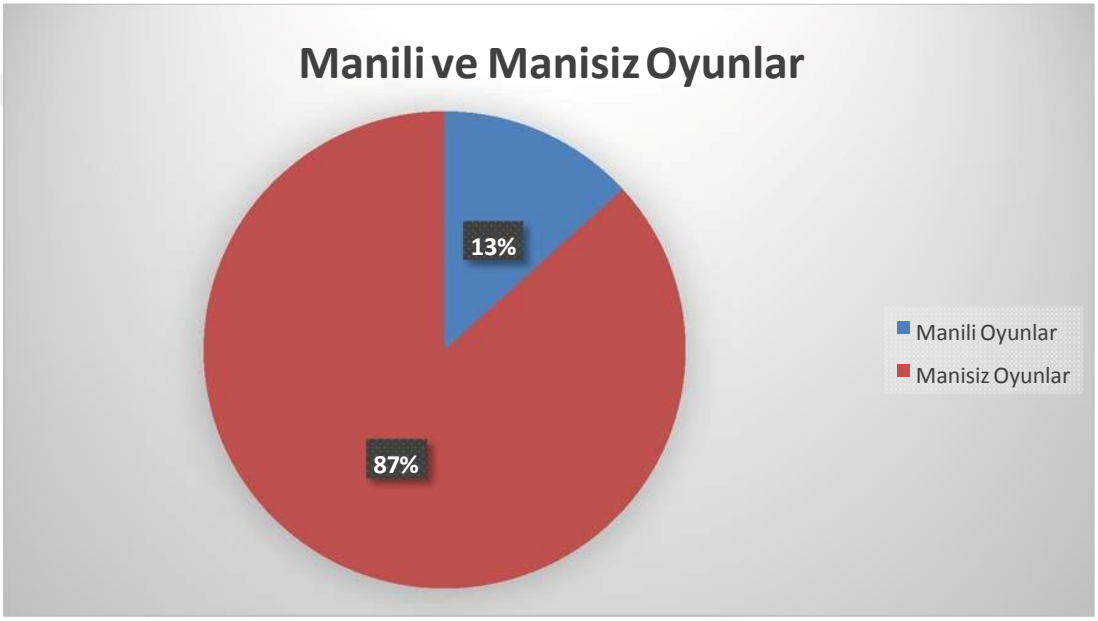
No	OYUNUN ADI	OYUN ARAÇLARI
46.	Sapan Taşı	Sapan ve Taş
47.	Evcilik	YOK
48.	Saklambaç	YOK
49.	Yağ Satarım Bal Satarım	Mendil
50.	Ebelemece	YOK
51.	Granica	YOK
52.	Kuteci	Şişe
53.	Lastik	Lastik
54.	Ploçka	Kiremit veya fayans parçası
55.	Kızmabirader	Tabla ve Zar
56.	Bobo	YOK
57.	Yakar Top	Top
58.	Sek sek	Kiremit, fayans veya tebeşir
59.	Kör ebe	YOK
60.	Kulaktan kulağa	YOK
61.	Sandalye kapmaca	Sandalyeler
62.	İsim şehir hayvan	Kâğıt ve Kalem
63.	Misket	Cam bilye
64.	Servis	Kiremit, Tebeşir, Fayans Parçası ve Top
65.	Simit	YOK
66.	Neka biye	TOP
67.	Namus	Ağaç Dalı
68.	Yedi Taş	Taş

Grafik 4. Araç kullanımına göre oyunlar

2.2.7. Sözlü ve Sözsüz Oyunlara Göre Oyunlar

68 oyun içerisinden 9 oyunun, manilerinin olduğu tespit edilmiştir. Bu oyunlar şunlardır: Onda Bunda Oyunu, Aldım Verdim Oyunu, Akrep Çıkarma Oyunu, Ayna Oyunu, Ceket Oyunu, El El Epenek Oyunu, Çelik Çomak Oyunu, Saklambaç Oyunu, Sek Sek Oyunu. Tezin maniler bölümü içerisinde bu maniler verilmiştir.

Grafik 5. Sözlü ve Sözsüz Oyunlara Göre Oyunlar

2.2.7.1. Üsküp Türklerinde Oyunlarda Söylenen Kalıplaşmış Formeller

2.2.7.1.1. Maniler

Mani kelimesi için İslam Ansiklopedisi şu tanımı vermektedir: Anonim Türk halk şiirinde bir nazım şekli. Etimolojisi kesin olarak bilinmeyen mani kelimesinin kökeni konusunda Arapça ma'nanın Farsçadaki şekli olan ma'niden geldiği (Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, s: 273), (Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, s: 171), Türktür-ki (türkü) varsak-varsağı, bayat-bayatı örneklerinden hareketle

Türkçe man kökünden (manmani) doğduğu (Eset, Mukayeseli ve Neşredilmemiş Maniler, s: 7-8). (Türkçe' de man diye bir kelime bulunmadığından dolayı bu görüş kale alınamaz), bazı manilerin "yar, aman aman ey (amani)" gibi ünlemlerle başladığı ve "a" ünlüsünün zamanla düşerek mani kelimesinin ortaya çıktığı (Pakalın ,II:406), ayrıca Türkmani'nin kısalmış biçimi olduğu şeklinde farklı görüşler sürülmüştür. Bunların içinde genel olarak kabul edilen, maninin mana kelimesinden geldiğinin savunan ilk görüştür. Başlangıçtan günümüze kadar söyleniş sebepleri göz önünde bulundurulduğunda mani ile manalı söz arasında bir ilişki olduğu görülür (İslam Ansiklopedisi, cilt: 27,s: 571, 2003).

Mani, bilinen yaygın biçimiyle yedi heceli dört dizeden oluşan, "aaxa" biçiminde kafiyelenen bir nazım şeklidir. Bir tek dörtlük içinde bir anlam bütünlüğü olmak zorundadır. Genellikle ilk iki dize, asıl söylemek istenen son iki dizeye hazırlık yapılmasını sağlayan boş ve anlamsız değildir (Gözaydın 1989:3).

Maniler, düğünlerde, bayramlarda, hıdrellez gibi şenliklerde, ramazan gecelerinde, semai kahvelerinde, genç kızlarla genç erkekler arasındaki söyleşmelerde, vs. Genellikle ezgili olarak söylenmişlerdir.

Boratav, manileri "söylenmesine vesile olan yerlere ve şartlara göre" şu şekilde sınıflandırmaktadır:

1. Niyet, fal (yorum) manileri
2. Sevda manileri
3. İş manileri
4. Bekçi ve davulcu manileri
5. İstanbul'da bazı sokak satıcılarının manileri
6. İstanbul Meydan Kahvelerinin cinaslı manileri
7. Doğu Anadolu'da hikâye manileri
8. Mektup manileri (Boratav 1988, s: 176-178). (ed. Oğuz, sy: 189-190 2007).

Manilerin işlevleri genel hatlarıyla hatırlatıldıktan sonra asıl göstermek istediğimiz oyunlar içerisindeki manilerin durumudur. Oyunlar içerisindeki mani kullanılmamaktadır. Prof. Dr. Hamdi Hasan'ın "Makedonya Türklerince Söylenen Maniler" isimli eserinde Makedonya Türklerince söylenen manilerin konularını şöyle aktarmıştır: Makedonya Türkleri arasında söylenen maniler, konu bakımından çok

zengindir. Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak onların değinmediği konu hemen hemen yoktur. Genelde lirik bir görünüm sergileyen manilerin geniş yelpazesi içinde aşk, gurbet, hasret, kıskançlık, adalet, dürüstlük, fedakârlık, sadakat ve buna benzer daha nice nice konulara rastlanmaktadır.

Ancak, manileri incelediğimizde, bütün bu konuların temelinde yine de ana motif olarak sevginin ve aşkın yattığını görüyoruz. Makedonya Türkleri arasında söylenen manilerde farklı görünen birçok duygular, genelde bu konuya dayanır. Manilerin odak noktası ve ana motifi olarak belirlenen aşk duygusu, zaman zaman somut bir tutku, bazen da üstü kapalı veya dolaylı bir biçimde dile getirilmiştir. Dolayısıyla, bazen bütün somutluğuyla görünen gerçek bir sevgi, bazen da, dolambaçlı yollardan geçen ve ulaşılması zor olan sadece bir duygu veya bir ayrıntı olarak ifade bulmuştur. Yer yer arka planda ve silik çizgilerle görünen bu duygu, aslında manilerin günümüze kadar yaşamasını sağlayan temel motifi oluşturmaktadır.

Mani söyleyicisi olarak karşımıza çıkan Rumeli Türk kadınının çeşitli özlemleri vardır. Eskiden evlilikler daha çok görücü usulüyle olduğu için, genç kızlar bazen kendi özlemlerine kavuşamazlar. Evliliği daha çok bir şans meselesi olarak görür ve duygularını manilerin aracılığıyla dile getirirler. Bu tür manilerden, onların güzellik anlayışını ve dünyaya bakış açısını öğrenmek mümkündür. Makedonya Türk kadını, genel olarak tüm Türk insanı gibi, sağlam bir güzellik anlayışına sahiptir. Seveceği kişide bir takım manevi ve fiziki değerler arar. Sevgi, dürüstlük, fedakârlık, sadakat vb. Gibi özellikler bu değerlerin başına gelir (Hasan, 2007,s: 18-19).

Makedonya Üsküp Türklerinden Manilere Örnekler:

İçime neler oldi
Hayat bana dert oldi
Mor sümbüllü vatanım
Sensiz bir gurbet oldi

*

Saçlara bak saçlara
Ondan olur makara
Kara gözlü yarime
Yakışıyor sigara

*

Bir taş attım kazlara
Döndi vurdi sazlara
Güzel olsam sarılsam
İnce belli kızlara

*

Dere boyu kestane
Toplarım tane tane
Orta Üsküp içinde
Benim yarim bir tane
(Hasan, 2007, s: 62-63).

2.2.7.1.2. Tekerlemeler

Tekerlemeler sözlü halk edebiyatının en kısa türlerinden biridir. Şükrü Elçin, tekerlemeler için "masalcı, meddah, karagözcü, hoşsohbet vb. İnsanların maksatlarını anlatmaya başlarken dinleyicilere seyirci topluluğunun dikkatlerinin bir noktada birleştirmek ihtiyacından" (Elçin, 2010, s: 589) söylendiğini ileri sürmektedir. Tekerleme kavramı için "Masallara başlarken söylenilen yarı anlamlı yarı anlamsız sözler*"* (Yıldırım, 1999, s: 106-107). Tekerleme sözcüğünün etimolojisine bakarsak bu konuyla ilgili Ahmet Talat Onay, Halk Şiirinin Şekil ve Nev'i isimli kitabında iki seçenek üzerinde durmuştur.

1. Birinci seçenek tekerleme kelimesindeki "tek" sözcüğünün üleştirme sayısı olan "teker" kelimesinden alınmıştır.
2. Daha kuvvetli ihtimal ise Arapça "tekellüm kelimesinden gelmesidir. Bu kelime karşılıklı konuşma anlamına gelir. Bu iki seçenekte bilimsel değil varsayımsaldır.

Oyunlar içerisinde olan tekerlemeleri oyunlar bölümünde tek tek verilmiştir. Ancak oyun haricinde sadece tekerlemenin bir oyun şeklinde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Bundan kaynaklı bu alt bölümde hem tekerlemeleri hem de Üsküp

çocuk oyunları içerisindeki tekerlemelerin oyunlar dışındaki halini gösterme ihtiyacı doğmuştur.

2.2.7.1.2.1. Makedonya Türklerince Söylenen Tekerlemelerin Biçimleri

Tekerlemelerin tam olarak belirli bir şekli bulunmamaktadır. Genelde nesir şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Oyun tekerlemeleri, çoğunlukla nazım parçalarından oluşmuştur. Yalnız bunların da kural dışı durumları vardır. Örnek olarak, ikili konuşma biçiminde olanlarda nazma özgün ölçüler bulunmasa bile, uyaklar, ses tekrarlamaları ve şaşırtıcı hal zincirlemeleri görülmektedir.

Nazım parçalarından oluşan oyun tekerlemelerinde nazım ölçüleri ve uyaklar sabit değildir. Farklı örneklerde farklı kalıplar ve uyaklar görüldüğü gibi, aynı örneklerin içinde de hece kalıplarının ve uyakların bozulduğu görülmektedir (Hasan, 2005, s: 208-209).

7'li ve 8'li hece ölçüleri genelde kullanılmaktadır.

"Açıl güneş kapısı,
Kapan bulut kapısı,
Peynir ekmek yiyelim,
Sana da yedirelim,
Puruncuk gömlek giyelim,
Sana da giydirelim" (Hasan, 2005,s: 209).

*

"Bektaşi taşi,
Küpegın başi,
İçer günde,
Beş kilo raki" (Hasan, 2005, s: 209).

2.2.7.1.2.2. Üsküp'te Söylenen Tekerlemelerin Konuları

Tekerlemelerin genel itibarıyla bir ana konusu yoktur. Tekerlemeler için Pertev Naili Boratav şöyle aktarıyor: "Baş uyaklar ve uyaklarla elde edilen ses oyunları ile ve çağrışımlarla birbirine bağlanıvermiş, belirli bir şiir düzenine uydurulmuş birbirini tutmaz birtakım hayallerle düşüncelerin sıralanmasından meydana gelmiştir. Tekerlemede düşünceye sadece bu şiirlik ögeler kılavuzluk eder. İçerik, öteki halk edebiyatı türlerinde olduğundan daha kararsız ve daha kaypaktır. Tekerleme, birbirine aykırı düşünceleri, olmayacak durumları bir araya yığıp, mantık dışı birtakım sonuçlara varmakla şaşırtıcı bir etki yaratır. Örgüsü ve konusu bakımından bu özellik tekerlemelerin başlıca vazifesini de belirler. O, beklenmedik hayal oyunlarının boşanıvermesiyle şaşırtarak, eğlendirmek üzere masalda, bir de belirli şartlar içinde sürdürülen kimi konuşmalarda, anlatıya dinleyicileri hazırlayan bir giriş, ya da sözü edilen özel durumların bir yorumu vazifesinin görür. Masal veya hikâyenin uydurma, gerçek dışı, hayal ürünü olduğunu belirtir. Oyunlarda ise tekerleme, ellerin kolların vb. Hareketleriyle oyunun bölümlerinin birlikte yürütülmesini sağlar" (Boratav, 1969, s: 145).

Makedonya tekerlemeleriyle ilgili çalışma yapan kişi sayısı oldukça azdır. Hamdi Hasan, Nimetullah Hafız ve Hüseyin Süleyman tekerlemeler konusunda çalışan ve bu konuda derleme cinsinden eser yazan kişilerdir.

Üsküp Türklerinde tekerlemelerin konusu değişiklik gösterse de aşağıda belirttiğim gibidir:

I. Masal tekerlemeleri
II. Oyun Tekerlemeleri,
III. Tören Tekerlemeleri,
IV. Bağımsız Tekerlermeler (Hasan, 2005,s:211)

Masal, tören ve bağımsız tekerlemeler bizim konumuz dâhilinde olmadığı için sadece oyun tekerlemelerini ele alacağız.

2.2.7.1.2.3. Oyun Tekerlemeleri

Oyunlar içerisinde çocukların genellikle kendilerinin uydurdukları şiirimsi tekerlemelerdir. Üsküp'teki oyun tekerlemelerinden bazıları şunlardır:

"Ayşe kadın fil fili,
Nerde koydun karanfili?
Telledim pulladım,
Beyoğlu'na yolladım,
Bey oğlu hasta,
Çorbası tasta,
Kiki baba ağaçta,
Baba iner yemişten,
İbriciği gümüşten,
Püsküllü mavi,
İnadına kavi" (Hasan, 2005, s:213).

Oyunların içerisinde kimi zaman beddua, dua, eleştiri ve evlilik ile ilgili konularda bulunmaktadır.

"Alaylar alaylar top top alaylar,
Ne istiyorsun, ne istiyorsun bizim alaydan?
İçinizde bir güzel var onu isteriz.
O güzelim ismini söyle sen bana.
O güzelin ismi Fatma kadındır.
Uludur usludur yalnız gelemez,
Eşiyle dostiyle var rupaları" (Hasan, 2005, s:234).

*

"Ayşe Ayşe, fili fili,
Nerde bıraktın karanfili?
Telledim pulladım,
İstanbul'a yolladım.
İstanbul'un kızlari,
Yazi yazan elleri,

Kur’an okur dilleri,
Aşağıki çarşi,
Yukarıki çarşi,
Bir gelin geçti,
Topuzi düşti,
Koşun bakalım,
Ak duvagıni saçalım,
Ali Bey’e verelim,
Ali Bey hasta,
Çorbasi tasta,
Püsküli mavi.
İnadına kavi” (Hasan, 2005, s: 240-241).

*

“Ayşe teyze, bahçene gireyim, Bir elmayı alayım mı?
Al
Kaç tane?
On,
Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi, sekiz, dokuz, on” (Hasan, 2005, s: 241).

*

“Birim birim,
İkim ikim,
Üçüm üçüm,
Dördüm dördüm,
Beşim beşik,
Altım alma,
Yedim yarma,
Sekiz sorma,
Dokuz dolma,
On orak,
Rafta tarak,
Suda zambak” (Hasan, 2005, s: 244).

*

“Çatlak patlak yusyuvarlar,

Kremalı börek,

Sütlü çörek,

Çek yavrum,

Amanın dostlar elini,

Yoldan çabucak çek” (Hasan, 2005, s: 244).

2.2.7.1.3. Sayışmacalar

Oyunda ebenin belirlenmesi için heceleri vurgulayarak söylenen tekerlemelere sayışmacalar denir.

“Bir, iki, üçler,

Yaşasın Türkler,

Dört, beş, alti,

Polonya batti,

Yedi sekiz, dokuz,

Olma domuz,

On, on bir, on iki,

İngiltere til-ki” (Gostivar Türklerinden) (Hasan, 2005, s:243).

*

“Birim birim, ikim ikim,

Üçüm üçüm, dördüm dördüm,

Beşim beşim, altım alma,

Yedim sarma,

Dokuzum dolma,

Al yanak, bal dudak,

Onun orak, rafta tarak,

Kara katır, yan yatır,

Herkes ister, saygı hatır” (Üsküp Türklerinden) (Hasan, 2005, s:244).

*

“Elif kat kat,

Mühürü pat pat,

Havada bülbül,

Saçı sümbül,

Hoca kızı,

Okut bizi,

Gül altına,

Koyver bizi,

Pırrıl amin” (Üsküp Türklerinden) (Hasan, 2005, s: 247).

*

“Etliga, betliga, fen fuş,

Anga longa luş,

Koş sen bana koş,

Sende bende bir can yok,

Yogise da yok olsun;

İki gözüm kör olsun” (Üsküp Türklerinden) (Hasan, 2005, s: 249).

*

“Hepcet nime dikti yeni cep,

Hafiz babam aldı yeni fes,

Huti hoca tatlıyı yutti,

Gelemem,

Ben hocaya gidemem,

Ayaklarım kısadır,

Falakaya giremem” (Üsküp Türklerinden) (Hasan, 2005, s: 250).

*

Karga karga gag dedi,

Bin direge bag dedi,

Haci nine kına vurur,

Ben bilirim kimi sever,

Altın paşayı sever,

Altın paşa çardakta,

Gümüş yüzük parmakta,

Getirin kızı görelim, Atlara bindırelim,

Düğünümü yapalım,

Altın tarak takalım,

Sarayda kahve pişirelim,

İçinde civan oynatalım,

Az ekmek, tuz ekmek,

Yeter bana bu melek" (Üsküp Türklerinde) (Hasan, 2005, s: 252).

*

Vili vili vak vak,

Ana beni pek bak,

Kesmesin biçak,

Vurmasın tüfek, Geldi mi haci?

Geldi, Ne getirdi?

Lale kuti.

Hane kuti?

Don işledım.

Hane don?

Kız üstüne.

Hane kız?

Evde.

Evın kapisi kilitli.

Ümerın başi bitli. (Vrapçişte Türklerinden) (Hasan, 2005, s:258).

SONUÇ

Üsküp'te yaşayan ikinci büyük Müslüman topluluk Türklerdir. Türklerin bu topraklara gelişiyle ilgili farklı görüşler belirtilmektedir. Bir görüşe göre Türklerin bu topraklara gelişi, 1363'de Edirne'nin fethedilmesi ve Sultan I. Murat'ın Lala Şahin Paşa'ya Filibe ve Zağra üzerine yürüme emri vermesi, Bizans'ın ve Balkanlardaki diğer ülkelerin iyice paniğe kapılmalarına sebep olmuştur. Edirne'den sonra Filibe'nin fethi ve Sırp Sındığı zaferinden sonra Bulgar kıralı, Türkler ile barış anlaşması imzalamış ve Osmanlı hâkimiyetimi kabul etmiştir. Sırp ordusunun Meriç vadisinde ağır bir yenilgiye uğramasından sonra, Osmanlı'nın güney Balkanlara ilerlemesini durdurabilecek hiçbir güç kalmamıştır. Yani bu görüşe göre Türklerin bu topraklara gelişi Osmanlı dönemindedir.

Oyun insan ve hayvanların var olmasıyla başlamıştır. İlk bakışta hepimiz oyunun yalnızca insanlar arasında var olduğunu düşünürüz. Oysa Johan Huizinga oyunun toplumsal işlevi üzerine yazdığı "Homo Ludens" adlı eserinde oyunun hayvanlarla insanlara özgü bir eylem olduğunu şöyle belirtiyor. "Hayvanlar oyun oynayabilirler: Demek ki sadece mekanik şeyler olmanın çok ötesindedirler. Biz de oynuyoruz ve oynadığımızın bilincindeyiz. Demek ki biz de sadece akıllı varlıklar olmanın ötesindeyiz; çünkü oyun irrasyoneldir.

Eski Türklerde çocuk terbiyesi, milletin yaşama ihtiyacına göre kurulmuştur. Çocuklar pek küçük yaştan itibaren biniciliğe, avcılığa, güreşçiliğe ve savaşçılığa alıştırılırdı. Tahtadan ata binmek ve tahtadan kılıç kuşanmak suretiyle başlayan bu antrenman sistemi, çocuk büyüdükçe olgunlaşırdı. Yüklenme yoğunluğu gittikçe artan bir şekilde ok atmağa, ata binme ve keskin kılıç kullanma antrenmanlarına başlanırdı. Bu çalışmada Üsküp Türklerinde çocuk oyunları konusu detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Analiz bölümünde görüleceği üzere oyunlar 8 ayrı tahlil/inceleme bölümünde; oyuncu sayılarına göre, oyuncu cinsiyetlerine göre, oynanan mekânlara göre, büyüklerin katıldığı veya oynadığı oyunlara göre, hakemli oyunlara göre, ödüllü oyunlara göre, cezalı oyunlara göre, araçlı oyunlara göre ve manili oyunlara göre incelenmiştir. Bu tahlil/incelemelerden şu sonuçlar çıkarılmıştır:

Oyuncu sayılarına göre oyunlarda bulduğumuz sonuç 68 oyunun 33'ünde oyuncu sayıları sınırsız, 15'i ise en az 2 kişi ile oynanan oyunlardır. Bu sonuçtan çıkarımımız oyunların kalabalık oynandığıdır. Oyunların hiçbiri tek başına oynanan oyunlar değildir. Günümüz çocuk oyunlarının incelenmesine baktığımızda, teknolojinin ilerleyişiyle birlikte sadece yetişkinler değil çocuklar da yalnızlığa hapsolmaktadır. Geneli tek kişilik oyunlar olan bilgisayar oyunları ve ya oyun konsolu oyunları, çocuğu kalabalık bir ortamdan uzaklaştırmakta ve çocuğun ruhsal gelişimine de zarar vermektedir. Kalabalık bir ortamda oyun oynayan çocuklar hem paylaşımı hem de birlik ve beraberliği öğrenmektedirler. Günümüz iş ilanlarında grup çalışmasına uygun kişiler diye yazan işverenler, çocukluğunda grup çalışmasını oyunlardan öğrenmiş bireylerden bahsetmektedirler. Kültürel alışverişin ortak paylaşımlarla güçlendiği kalabalık ortamlarda, çocukların sözlü kültürel ögeleri de birbirlerinden alıp-vermesi bu oyunlar sayesinde olmaktadır. Bireysel oyunların azlığı kültürümüzle de ilgilidir. Türk kültürü içerisinde yalnız ve bireysel yaşama dair bir öge yoktur. Tarihimizde asker-millet sisteminin egemen olduğu düşünülürse her bireyin doğduğundan itibaren kalabalık bir ailenin ferdi olması da bunun sonucudur. Sınırsız oyuncu sayılı oyunların fazla olması da kültürel genlerimizin bir sonucu niteliğini taşımaktadır.

Oyuncu cinsiyetlerine göre oyunlardan çıkardığımız sonuçlarda 68 oyun içerisinden 32'sinin sadece erkekler tarafından 31 oyunda ise kız ve erkeklerin beraber oynadığı sonucu çıkmıştır. Sadece kızların oynadığı oyun sayısı ise 5'te kalmıştır. Buradan çıkarımımız; erkeklerin tek başına oynadıkları oyunların sayısının kızların tek başına oynadıkları oyunlara göre oldukça fazla olmasıdır. Bunun nedenlerin birisi daha sonra mekân sonucu içerisinde de değerlendirilecek olan erkeklerin dışarıda daha fazla zaman geçirmesinden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda erkeklerin tek başlarına oynadıkları oyunların çoğunda, fiziksel gücü ön plana çıkaran oyunlar olduğu tespit edilmiştir. Kız ve erkeklerin beraber oynadığı oyunlarda, fiziksel gücün daha az kullanıldığı görülmüştür. Beraber oynanan oyunlar 68 oyunun %46'sını oluşturmaktadır. Bu oran oldukça yüksek olmasının nedeni kız çocukların evde kapalı kalmadıklarının, sosyal hayatın içerisinde olduğunun da en önemli göstergesidir. Üsküp Türklerinde kızların erkeklerle beraber oyunlara katılması, kız-erkek çocuk ayırımının olmadığı izlenimini de çıkarılabilir.

İcra mekânlarına göre oyun 68 oyunun 55'inin açık havada, 10 oyunun ise hem açık hem kapalı havada oynandığı sonucunu vermiştir. Buradan çıkarımımız 65 oyunun açık havada oynanabilirliğinden yola çıkarak genelde iyi hava şartlarında, yani ilkbahar ve ya yaz mevsiminde çocukların oyun oynadığı şeklindedir. Kış döneminde -20 derecenin altına inen bir şehirde açık havada oyun oynanabilmesi mümkün değildir. Oyunların kişi sayısı da mekânın açık alan olmasında etkilidir. Çünkü oyuncu sayısı oyun hareket alanı ihtiyacı kapalı mekânın imkânlarında mümkün gözükmemektedir. Bu tahlil başlığını sosyolojik olarak değerlendirirsek, çocuklar oyunlarının hemen hemen hepsini sokakta, açık havada oynadığı, yani insanların sokakta oynayan çocuklarına bir şey olma endişesi taşımama sonucu çıkarılabilir.

Katılımcılarına göre oyunlardan çıkan sonuçta 68 oyun içerisinden sadece 8 oyunu büyüklerin de oynadığını görüyoruz. Bu oyunlar da fiziki güç ile oynanabilecek oyunlardır. Bu duruma göre oyunların çoğu belli bir yaşa kadar oynanmaktadır. Çocukluktan sonra oynanan oyunlar ise kondisyon gösterisi niteliğini taşımaktadır. Bu oyunlardan birkaç örnek vermek gerekirse; omuz taşı oyunu, (bu oyun taşı ileriye fırlatma şeklinde oynanır) deve güreşi oyunu (omuzda taşınan kişi ile yine karşısında omuzda taşınan kişinin güreşmesi şeklinde olur) ve ip çekme oyunudur. Örneklerden de gözükeceği üzere yetişkinlerin bu oyunu oynaması, çocuklarınkinden farklı olarak sadece fiziki mücadeleye yöneliktir.

Ödüllü/cezalı oyunlara göre oyunlardan çıkan sonuçta 68 oyun içerisinden sadece 1 oyunun ödüllü olduğu sonucu çıkmıştır. Buna göre çocukların, oyun oynarken herhangi bir beklenti içerisinde olmamaları sonucunu çıkarmaktayız. Aynı durum ceza için de geçerlidir. 68 oyunun 5'inde ceza olduğu tespit edilmiştir. Bu başlıktan çıkardığımız sonuç; çocuk oyunu oynarken buradan bir kazanç, ödül gibi herhangi bir çıkar gözetmediği gibi yenilmiş olan çocuğa da ceza vermeyi düşünmemektedir. Oyunun oynadığı sırada alınan keyif, yenen ve yenilen için de bir kazançtır.

Araç kullanımına göre oyunlardan çıkan sonuçta oyunların %94'ü araçlı oyundur. Araçlar günümüz çocuklarının kullandığı lazer tabancaları veya oyun konsollarının kumandaları değil, sokakta herkesin bulabileceği, tahta parçası, cam parçası veya cam gibi objelerdir. Bu nesnelerin oyunun kuralları gereği çocuğun

gözünde çok daha özel görevleri olan teçhizat olarak gözükmekte ve özenle seçilmektedir. Aracın kullanılmasının sebebi, oyunları yapılması gereken bir iş bir görev olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu görevin de belli teçhizatı olmalıdır.

Sözlü ve sözsüz oyunlara göre oyunlardan çıkardığımız sonuç 68 oyundan 9'unda mani veya tekerleme vardır. Buradan yola çıktığımızda manili-tekerlemeli oyunlara bakarak, bu oyunların içerisinde adımlaşma, zaman tutma ve seçme gibi bir durumun olduğunu görüyoruz. Oyuncu karşısındaki oyuncu veya oyunculara zaman vermek istediğinde ya da seçmek istediğinde bu mani ve tekerlemelere başvuruyor. Bu durum karşısındaki tarafından anlaşılıyor ve kendi söylemesi gereken mani ve ya tekerlemeyi söyledikten sonra oyunun kuralına göre hareketini yapıyor. Bu sözlü oyunları ezberleyen çocuklar, küçük yaşta ezber kabiliyetlerini farkında olmadan geliştirmekte ve bu durum mental gelişimlerine de etki etmektedir.

Bu oyunlar sözel varlığıyla Balkanlardaki çocuklar arasında Türklerin yaşamasına ortam sağlamaktadır ki bu çok önemlidir. Türk sözlü kültürünün davranış kalıplarının dil ve davranış hazinesinin, dayanışmanın, erkek-kız çocuk algılarının, adetlerin, inançların, özel günlerin, kültürel alışverişin, geleneklerin yansıması olarak bu oyunlarda görülebilir. Oyun zamanı önemli bir sözlü kültür ortamıdır. Çocukların kültürlenmelerinde doğrudan işlevleri vardır. Balkanlarda tespit edilen oyunların hemen hemen hepsinin Anadolu'da da bulunuyor olması kültürel süreklilik bakımından umut vericidir. Bu kadar oyun çeşitliliğinin bulunması, elektronik iletişim çağında Üsküp'te sözlü kültür ortamının canlılığını koruması bakımından önemlidir.

Sözlü kültür bir zincirin halkları gibi nesilden nesile aktarılır. Ne kadar zengin bir kültürümüz olursa olsun, gençlere ve çocuklara aktaramazsak yani zincirlerden birisi koparsa, bu malzeme ölüme mahkûmdur. Çalışma alanında görüldüğü üzere, çocuklar arasında sözlü kültür ortamı, oyunlar aracılığıyla yaşamaktadır. Bu da geleneksel kültürün çocuklara aktarılabileceği bir vasıta olduğunun işaretidir ve ümit vermektedir.

Üsküp Türklerinde Çocuk Oyunlarını ele aldığım bu tezden çıkardığım sonuçlar bunlardır. Çıkarımlarım tezin amacına ulaşmış olup ilk defa Avrupa'da yaşayan Türklerin çocuk oyunları kayıt altına alınmıştır.

KAYNAKÇA

ACESKİ, İlija., ***Etnocentrizmot, Konfesionalnata, Pripadnost i Opşestvenat Dezintegracijd, Bezbednost, revija za kriminalistiçki, kriminologi I kriviçnopravo***, Skopje, 1993.

ALBAYRAK, Nurettin, "İslam Ansiklopedisi", C: 27, Ankara, 2003.

AND, Metin, ***Oyun ve Bügü***, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Sanat Dizisi: 17, İstanbul, 1974

ARAL, Neriman, GÜRSOY Figen ve KÖKSAL Aysel***, Okul Öncesi Eğitimde Oyun***, Kaptan Ofset Yayınları, İstanbul, 2001.

ARTUN, Erman, ***Tekirdağ Çocuk Oyunları***, Trakya Doğuş Yayınları, Edirne, 1992.

ASIM, Salih, ***Üsküp Tarihi Ve Civarı*** (Sadeleştiren: Süleyman Baki), Rumeli Araştırmalar Merkezi Yayınları, İstanbul, 2004.

BARAN, Erdoğan, ***Çocuk Oyunları***, Ofset Repromat Yayınları, Ankara, 1993.

BASHA, Ali Musa, ***İslami Ne Shqipri Gjate Shekujve,*** Biblioteka İslame Yayınları, Tirane, 2000.

BİLGİN, Vejdi, ***Fakih ve Toplum,*** İz Yayınları, İstanbul, 2003.

BOTTOMORE, Tom, ***Toplumbilim***, Çev. Ünsal Oskay, Der Yayınları, (3.Baskı), İstanbul, 2000.

BORATAV, Pertev Naili, ***100 Soruda Türk Halk Edebiyatı***, Bilgesu Yayınları, İstanbul, 2013.

CROSS, Garry, ***Kid's Stuff, Toys and Changing World of American Childhood***, Harvard University Press, Cambridge, 1997.

DOYÇİNOVSKİ, Kiro, ***Skopje- Paraleli***, Matica Makedonska Yayınları, Üsküp, 2000.

ELÇİN, Şükrü, ***Halk Edebiyatına Giriş***, Akçağ Yayınları, (10.Baskı), Ankara, 2010.

ELKİND, David, ***Çocuk ve Toplum***, Çev. Demet ÖNGEN, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.

EMİROĞLU, Hüseyin, ***Soğuk Savaş Sonrası Balkanlar'da Şiddetin Kaynağı: Tarihsel Argümanlardan Konjonktürel Gelişmeler***, Hikmet Dergisi, Sayı 7, Gostıvar, 2006.

ESET, Niyazi, ***Mukayeseli ve Neşredilmemiş Maniler***, Ankara Halkevi Neşriyatı, Ankara, 1944.

GİLLET, Bernard, ***Spor Tarihi, Gelişim Yayınları***, Çev. Mustafa DURAK, İstanbul, 1975.

GÖNCÜ, Artin, TUERMER, Ute, and Danielle JOHNSON, ***Children's play as cultural activity***, Göncü Yayınları, United State of America, 1999

GÖZAYDIN, Nevzat, "Anonim Halk Şiiri", *Türk Dili*, S.: 445-450, Ocak-Haziran, s. 1-104

GÜNAY, Ünver, ***Din Sosyolojisi***, İnsan Yayınları, İstanbul, 2002.

GÜNAY, Ünver, ***Eğitim Sosyolojisi***, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1992.

GÜNAY, Ünver, ***Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat***, *Erzurum Kitaplığı Yayınları, İstanbul,* 1999.

GÜRÜN, Osman Ali, ***Çocuğumuzu Tanıyalım***, İnkılâp Yayınevi, İstanbul, 1984.

GÜVEN, Özbay, ***Türklerde Spor Kültürü***, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

HALİMİ, Mehmet, ***Toponimet si Deshmi e Autoktonise se Populsise Shqiptare ne Maqedoni***, Uluslar arası Sempozyum Bildirileri, Shkup, 1994.

HAMZAOĞLU, Yusuf, ***Balkan Türklüğü, Türk Dünyası Edebiyatı***, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

HASAN, Hamdi, ***Makedonya Türklerince Söylenen Maniler***, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2007.

http://www.ankaramuftulugu.gov.tr/yeni/Anasayfa-11.html, 15/05/2014

HUKİÇ, Abdurrahman, ***İslam i Muslimani u Bosna i Hercegovini***, Komisyon: Müellifler, Saraevo, 1977.

İBRAHİMİ, Nexhat, **Paragjykimet Ndaj İslamit Gjate Shekujve**, Zeri İslam Yayınları, Prizren, 2000.

İLİEVSKİ, Borce, ***Skopje***, Mikea Yayınları. Bitola, 1998.

İŞCAN, Fehmi, ***Türklerde Spor***, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1988.

İŞLER, Hüseyin, ***Tarihsel Kökenleri, Yayılma, Organizasyon Biçimleri ve Fonksiyonları Bakımından Geleneksel Aba ve Şalvar Güreşlerinin İncelenmesi***, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1997.

KANDEMİR, Mehmet Yaşar, ***Örneklerle İslam Ahlâkı***, Nesil Yayınları, İstanbul, 1993.

KANTARCIOĞLU, Selçuk, ***Anaokulunda Eğitim***, Mili Eğitim Basımevi, İstanbul, 1992.

KÖPRÜLÜ, Fuat, ***Türk Edebiyatı Tarihi***, Akçağ Yayınları, Ankara, 2009.

LUTOV, Ahmet, ***Bulgaristan Müslümanlarının Dini ve Sosyal Hayatı***, Uudağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2006

MCARDLE, Paul, ***Child Children's play. Care, Health and Development***, Cilt: 27, Sayı: 6, Newcastle, 2001.

MUSAİ, Musa, ***Balkan Müslümanlarında Din-Kimlik Bütünleşmesi***, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2004.

NAPİER, N. ve A. SHARKEY, ***Play***, D. Wyse Yayınları, Oxford, 2004.

ÖCAL, Oğuz Mehmet; EKİCİ Metin; AÇA Mehmet; DÜZGÜN Dilaver; AKARPINAR, Bahar; ARSLAN Mustafa; SEVER Mustafa; YILMAZ Aktan Müge; EKER Gülin Öğüt; ÖZKAN Tuba, ***Türk Halk Edebiyatı El Kitabı***, Grafiker Yayınları, Ankara, 2007.

ÖCAL, Oğuz, M. ERSOY, Petek, ***Türkiye'de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Çocuk Oyunları***, Gazi Üniversitesi THBMER Yayınları, Ankara, 2007.

ONAY, Ahmet Talat, ***Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i***, Akçağ Yayınları, Ankara, 1996.

ONUR, Bekir. ÇELEN, Nermin Uludağ.; ÇOK, Figen.; ARTAR, Müge. ve DEMİR ŞENER, Tülin., ***Türkiye'de İki Kentte Annelerin Bakış Acısıyla Çocukların Oyuncak Gereksinmesi***, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 30, Sayı: 1, Ankara, 1998.

ÖNGEN, Deniz, ***Okul Öncesi Çağdaki Çocukların Oyun Konusundaki ToplumsalBilişsel Davranış Örüntüleri İle Oyun Materyalleri Arasındaki İlişki***. *(Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1991.*

ÖZDEMİR, Nebi, ***Türk Çocuk Oyunları***, Eşer Matbaası, Ankara, 2006.

ÖZER, Mehmet, ***Osmanlının Balkanlar'daki Uç Şehri: Üsküp***, *Toplumsal Tarih Dergisi,* Cilt: X, Sayı, 60, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1998.

ÖZHAN, Mevlüt, ***Çocuk Oyunlarımız***, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

PANİÇ, J. Drogomir, ***Klansa i Svetovna Seligioznost; Socialno- Psiholojko İstrazivanje Stanovnika Beogradskog Regiona***, *Univerzitet u Beogradu-İnstitut Druştvenih Nauka,* Centar za Politikoloşka İstrajivanja i Javno Menje Yayınları, Beograd, 1988.

PAKALIN, Mehmet Zeki, ***Sicill-i Osmani Zeyli***, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul, 2004.

PİAGET, Jean, ***Play, Dreams, and Imitation in Childhood***, New York: W.W. Norton, 1962.

PİRRAKU, Muhamet, ***Shqiptarsia e Shkupit sipas Argumenteve Historike***, Uluslar arası *Sempozyum Bildirileri*, Shkup, 1994.

POYRAZ, Hatice, ***Okul Öncesi Dönemde Oyun ve Oyuncak***, Anı Yayıncılık, Ankara, 1999.

SEL Ruhi, ***Çocuk ve Oyun Dünyası***, Olgun Lisesi Yayınları, Ankara, 1996.

SHAPİRO, Lauran, ***Oyuncak Tabancalar ve Oyuncak Bebekler***, Çev: Demet Öngen, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı 2, Ankara, 1992.

SMİTH, Peter, ve Helen COWİE, ***Understanding Children's Development***, Oxford Yayınları, Basil Blackwell, 1989.

SUTTON-SMİTH, ***Recapitulation Redressed***, J.L. Roopnarine Yayınları, Cilt:4 Sayfa:21, Wesport: Ablex Publishing, 2002.

SUTTON-SMİTH, ***The Ambiguity of Play***, Harvard University Press, London, 1997.

SUTTON-SMİTH, ***The Domestication of Early Childhood Play, Play Rights***, Harvard University Press, Cilt: X, No:3, London, 1988.

ŞEHABİ, Behücittin, ***Kapanmayan Yaralar***, Skenpoint Yayınları, Üsküp, 2003.

TARCAN, Selim Sırrı, ***Beden Terbiyesi***, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932.

TUNÇOR, Ferit Ragıp, ***Eğitici Çocuk Oyunları***, Esin Yayınevi, İstanbul 1999.

YILDIRIM, Dursun, ***Türk Edebiyatında Bektaşı Fıkraları***, Akçağ Yayınları, Ankara, 1999.

YILMAZ, Kamil, **Camilerin Eğitim Fonksiyonu**, Dem Yayınları, İstanbul, 2005.

YORDANOVSKİ, Kole, ***Skopje Catastrophe-Reconstructıon-Expirience***, Matica Makedonska Yayınları, Üsküp, 1993.